

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PAVEL HOLUB

**TOLEROVANÍ PŘED TOLERANCÍ,
NETOLEROVANÍ PO TOLERANCÍ?
NEKATOLÍCI V HUMPOLCI
VE DRUHÉ POLOVINĚ 18. STOLETÍ**

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.
ČESKÉ BUDĚJOVICE 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Humpolci 20. dubna 2007

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Josefu Hrdličkovi, PhD., za připomínky a metodické vedení práce.

Tolerovaní před tolerancí, netolerovaní po toleranci?

Nekatolíci v Humpolci ve druhé polovině 18. století

Anotace

Bakalářská práce se věnuje „tajnému“ nekatolictví v předtolerančním a raně tolerančním období a to v letech 1755 – 1795. Stěžejním cílem práce je objasnit postavení nekatolíků ve městě před a po vydání tolerančního patentu. V prvních dvou kapitolách se zabývám porovnáním vývoje nekatolictví v Humpolci s výsledky výzkumů Evy Melmukové a Zdeňka R. Nešpora z jiných oblastí. Vlastnímu výzkumu v městě Humpolci je věnována druhá část práce. Mou snahou je nejprve zachytit nekatolické rodiny v prostoru města. Na tuto část navazují porovnáním nemovitého majetku jednotlivých nekatolických hospodářů k roku 1785 zejména gruntů, luk a polí. Síť majetkových vztahů je rozpracována v rozboru jednotlivých rodin.

Pramenným základem se pro tuto práci staly především archiválie z Děkanického úřadu Humpolec a z Archivu města Humpolec uložené ve Státním okresním archivu v Pelhřimově, doplněné o materiály z Českého gubernia, uložené v Národním archivu Praha. Širší škála pramenů pak dovolila dojít k novému pohledu na nekatolíky ve městě. Zejména se mi podařilo vyvrátit tvrzení o životě nekatolíků pouze na Českém městě či o uzavřenosti skupiny nekatolíků. Mikrohistorický přístup pro výzkum této skupiny osob je v české historiografii reflektován minimálně. Nové pohledy na výzkum nekatolictví mi poskytla konference konaná v Poděbradech v roce 2006, která mne inspirovala mnohými postupy, které jsem se snažil uplatnit i v této práci.

Tolerated Before Toleration Act, Nontolerated After Toleration Act? Non-Catholics In Humpolec In The Latter Half Of The 18th Century.

Summary

This bachelor's thesis deals with "secret" non-Catholicism in the pre-Toleration Act period and early Toleration Act years, i.e. between 1755-1795. The main objective of the thesis is to cast light on the standing of non-Catholics in the town before and after Toleration Act was issued. In the first two chapters I try to compare development of non-Catholicism in Humpolec and research findings by Eva Melmuková and Zdeněk R. Nešpor in other places. The actual research on the territory of the town of Humpolec is described in the second part of the thesis. First I attempted to trace non-Catholic families in the town. This part is followed by comparison of immovable assets (fields and meadows) belonging to individual non-Catholic landowners as of 1785. The maze of proprietary relations is worked out within the analyses of the individual families.

The main source of information for this thesis was records from the Dean's Office in Humpolec and from the Archives of the Town of Humpolec deposited at the State District Archives in Pelhřimov supplemented by materials from the Czech Gubernium deposited at the National Archives in Prague. Broader range of sources of information enabled me to reach a new view of non-Catholics in town. In Czech historiography the microhistorical approach for studying this group of people has been reflected only in a small extent. I was offered new views of research of non-Catholicism at a conference held in 2006 in Poděbrady, which inspired me by many scientific procedures that I tried to apply in this thesis, too.

Obsah

<i>Anotace</i>	4
<i>Summary</i>	5
OBSAH	6
1. ÚVOD	7
2. LITERATURA A PRAMENY	8
3. VÝVOJ V PŘEDTOLERANČNÍM A RANĚ TOLERANČNÍM OBDOBÍ A JEHO ODRAZ V HUMPOLCI	17
3.1. <i>Humpolec a jeho začlenění ve správním systému</i>	17
3.2. <i>Předtoleranční období</i>	18
3.3. <i>Období od vydání tolerančního patentu do ledna roku 1783</i>	24
3.4. <i>Období vzniku sboru a příhodu prvního pastora</i>	32
4. HUMPOLEČTÍ NEKATOLÍCI	39
4.1. <i>Rodiny nekatolíků</i>	39
4.2. <i>Majetkové poměry</i>	46
4.3. <i>Závěr rodin nekatolíků</i>	74
5. ZÁVĚR	78
6. PŘÍLOHA	80
7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	93
7.1 <i>Prameny</i>	93
7.2 <i>Literatura</i>	95

1. Úvod

Relikty po stavební činnosti evangelické skupiny obyvatel, žijící v Humpolci v 18. až do 20. století, poutají dnes nejednoho člověka. Na náměstí pod humpoleckou poštou stojí evangelický kostel od počátku šedesátých let 19. století. Tehdy si tu zdejší evangelíci postavili celý komplex budov, totiž faru a kostel. Jakoby tím ještě jednou zopakovali, co jejich předchůdci učinili v Humpolci před sedmdesáti lety na tzv. Zichpili. U dnešního městského hřbitova z osmdesátých let 18. století na Zichpili, tehdy na okraji města, postavili toleranční modlitebnu spolu s farou a později přistavěli i školu. Dnes stojí tato dřívější modlitebna – dnes zvaná toleranční kostel - blízko centra, mezi zbytky domů původní zástavby a mezi nově vystavěnými domy. Po nedávné opravě fasády může současník číst i zrestaurovaný nápis nad vstupními dveřmi do kostela: *„Pod berlou císaře Josefa druhého, zaskvělo se světlo z nebe vysokého, že i staré skály vzácné přinášeli ovoce svěcené Kristu spasiteli,“* a nad ním je uveden jeho latinský překlad. Jako by se člověk měl na tomto místě přenést o více jak 220 let zpět, kdy tato modlitebna vznikala a nechat si vyprávět příběh o jeho stavitelích, návštěvnících,... Takovým počátkem vyprávění může být tato práce. Bohužel jsem si vědom, že toto vyprávění nebude zcela takové, jak se vše přesně stalo, ale vždyť ani soubor zichpilských tolerančních staveb dnes není zcela stejný, jaký byl tehdy. Škola i fara se proměnily v obytné domy, neboť v padesátých letech 19. století byly prodány do soukromých rukou. Ale ani to není bez zajímavosti, neboť právě v bývalé škole se roku 1860 narodil pozdější významný sochař Čeněk (Vincenc) Vosmík. Vraťme se však k tolerančnímu kostelíku a jeho vazbě k minulosti. Jako historický pramen nemusí sloužit pouze uvedený nápis nad vstupem či samotná architektura stavby. Nedávná rekonstrukce prokázala i zbytky původní omítky. Snad lze i říci, že zbytky po dávných dobách stroze ukazuje i archiv zdejšího farního sboru.

Věřme, že zbytky původní omítky se nezměnily, ve srovnání s proměnou zpráv o prvních evangelících. Z původních zpráv zbyly, snad to tak lze říci, jen střípky s obroušenými hranami, vždy k té straně, která se o nich zmiňovala. Pojdme si vyprávět příběh, z něhož se dosud dochovala tvrzení o přesném rozmístění obyvatel Humpolce v 18. století. V průvodci po historických památkách se tak píše o katolickém Horním a Dolním náměstí, o evangelickém Českém městě a Židovském městě, stejně jako se traduje, že evangelíci měli být uzavření a semknutí mezi sebou vůči katolickému okolí. Uzavřenost skupiny má současníkovi dokladovat strategie výběru partnerů či kmotrů orientovaná v rámci evangelických humpoleckých rodin. Co se týká majetkového zázemí těchto evangelíků, hovoří se o majetných osobách. Také se má za to, že skupina evangelíků byla početně silnou skupinou.

V předložené práci se chci pokusit nastínit situaci v Humpolci ve druhé polovině 18. století a pokusit se přiblížit historické skutečnosti a ukázat na pramenném základě mimo jiné ono majetkové „vymezení“ evangelických obyvatel vůči katolickým. Neméně důležité se mi jeví prověření vazeb mezi evangelíky v předtolerančním období. Nutné je však dívat se na tuto skupinu v širších vazbách vývoje města. Zde bych chtěl upozornit na chabé zpracování jakýchkoli dějin druhé poloviny 18. století pro město Humpolec. Josefem Lukáškem zpracované *Dějiny hradu Orlíka* byly ve své době dobrou prací, ale výzkum by měl jít dál a nové poznatky, které Lukášek neměl, ukazují na jiné názory než jaké on zastával před sedmdesáti lety.¹ Proto upozorňuji, že kapitola o vývoji zdejší oblasti ve správním začlenění je jen informativní.

První zájem o humpolecké evangelíky u mě vyvolala četba Ginzburkovy knihy *Sýr a červi*² pojednávající o výseších mlynáře podezřelého a odsouzeného z hereze. Za odbornou pomoc s výběrem humpoleckých nekatolíků jako mého budoucího badatelského tématu, vděčím Mgr. Lence Martínkové, PhD. S ní jsem v roce 2005 konzultoval v pelhřimovském archivu reálnost a přínos při zpracování tohoto tématu. Také uspořádání a zpřístupnění archivu města Humpolce přispělo k možnostem poznání života zdejšího města. Můj dík patří také archivářům Státního okresního archivu Pelhřimov, Státního oblastního archivu Třeboň, Národního archivu Praha a pracovnícím Muzea dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, stejně jako farářů sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci panu Pavlu Šindlerovi za svolení ke studiu archiválií.

2. Literatura a prameny

---

¹ Josef LUKÁŠEK, *Dějiny hradu Orlíka*, Praha 1945.

² Carlo GINZBURG, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.

Kapitolu o literatuře k nekatolictví jsem rozdělil do čtyř částí. V první části chci představit na výzkum nekatolictví v devadesátých letech 20. století, na který poté naváží regionální literaturou. Ve třetí části se pokusím nastínit současné trendy ve výzkumu nekatolíků a celou kapitolu uzavřu zhodnocením literatury pro můj výzkum.

Historiografii před rokem 1989 řešila ve své bakalářské práci Martina Vítková.³ Já se pokusím na její práci navázat s uvedením literatury od devadesátých let do současnosti. Bibliografii uvedeného období si dovoluji „pracovně“ rozdělit do několika skupin. Největší tematické zastoupení tvoří práce zaměřené na vývoj jednotlivých sborů (Chomutov, Karlovy Vary, Konopištsko, Moravec), případně na obecnější dějiny evangelictví.⁴ Druhou skupinu charakterizuje zájem o lidovou zbožnost a tedy i výzkum jejího vývoje.⁵ Nepodstatnou skupinu tvoří práce zabývající se kacířskými knihami a jejich četbou.⁶

Z vydaných monografií věnovaných nekatolictví od 90. let do současnosti je nutné zmínit práce Evy Melmukové, jejíž badatelská aktivita z předešlých několika let vyústila ve

---

³ Martina VÍTKOVÁ, *Od ilegality k toleranci. Tajní nekatolíci v okolí Horních Dubenek*, České Budějovice 2006. (Bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

⁴ Helena LIPAUSKÁ, *Toleranční patent Josefa II.*, *Vlastivědný zpravodaj Polabí* 31, 1991, 4-6, s. 64-67; Zdena BINTEROVÁ, *Chomutovští evangelíci v 19. století*, *Památky-příroda-život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska* 26, 1994, 2, s. 48-50; Rudolf SANDER, *České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefínské*, *Sborník archivních prací* 45, 1995, 1, 73-130; Antonín MARÍK, *Otázka náboženské snášlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské*, *Historický obzor* 8, 1997, 11-12, s. 261-274; Jiří TYWONIAK, *Ohlas tolerančního patentu na Konopištsku*, *Středočeský sborník historický* 18, 1992, s. 51-71; Karel PLETZER, *Evangelický kazatel Jan Szalatnay v Moravci*, *Výběr* 29, 1992, 1, s. 46-47; Marie SEDLÁKOVÁ, *Ohlas vydání Tolerančního patentu ve středním Pootaví*, *Středočeský sborník historický* 17, 1990, s. 81-96.

⁵ Jan ROYT, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění*, in: Zdeňka Hledíková - Jaroslav V. Polc (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344 – 1394*, s. 179-196; Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost*, *Folia historica Bohemica* 18, 1997, s. 225-240; Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006.

⁶ Marie – Elizabeth DUCREUX, *Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách v 18. století*, *Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví* 27, 1994, s. 61-87; TÝŽ, *Čtení a vztah ke knihám u podezřelých z kacířství v Čechách v 18. století*, *AUC-HUCP* 32, 1992, 1-2, s. 51-79; Jaroslav ŠŮLA, *Četba tajných nekatolíků třebechovické farnosti v 18. století*, *Východočeský sborník historický* 4, 1994, s. 103-138.

vydání knihy *Patent zvaný toleranční*.⁷ Paralelou k této práci bylo zpracování sborníku *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě (1781 – 1789)*.⁸ Autorka se v této práci zabývá nejen vlastním tolerančním patentem, ale i dobou, která předcházela jeho vydání. V jedné kapitole se zajímá o vznik „nekatolictví“ a vysvětluje postoje představitelů států k jiným vyznáním, než katolickým od středověku až do novověku. Jedná se vlastně o objasnění teze o pokračování české reformace i po roce 1620 a následně po roce 1781. To je jedním z jejích názorů. A jeho podložení se snaží dokázat v obou svých pracích. V roce 1995 vyšel sborník prací s titulem *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*.⁹ Jde o sborník, který vyšel v samizdatu v roce 1981 při příležitosti 200 let od vydání patentu. Po roce 2000 vyšla kniha z pera Zdeňka R. Nešpora *Víra bez církve*, v níž se Nešpor věnoval především východočeskému sektářství.¹⁰ Nejnovější autorovou prací o nekatolících je obsáhlá kniha *Náboženství na prahu nové doby*.¹¹ Nešpor se zaměřil především na období let 1732 až 1861. V tomto období zkoumal na základě bohatého množství literatury, mimo jiné záležitosti víry jednotlivých společenských vrstev a došel tak k závěru, že ani katolictví nebylo jednotným „táborem“. Dle autora existovaly rozdíly mezi vírou a znalostmi o víře příslušníků vyšší společnosti a lidových vrstev. Mezi mnoha jinými výzkumy zjišťovala odraz vlivu „tajných“ nekatolíků na vznik některých pramenů. Celkově však tato kniha vyvolal mezi odbornou veřejností mnoho diskuzí, o čemž svědčí četné recenze na uvedenou knihu.¹² Recenze A. Řezníka uveřejněná v *Dějiny a současnost* „provokovala“ Nešpora natolik, že se k ní vyjádřil na webových stránkách tohoto periodika.¹³ Další recenze na jinou Nešporovu knihu, totiž na knihu *Víra bez církve* můžeme najít na stránkách společnosti Veritas.¹⁴ Zde je však také nutné upozornit na „spor“ mezi Zdeňkem R. Nešporem a Evou Melmukovou, vedený nejen o přístupu k otázce

---

⁷ Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999.

⁸ Ilja BURIAN – Jiří MELMUK – Eva MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě (1781-1789)* I-VIII, Praha 1995.

⁹ Milan MACHOVEC (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995.

¹⁰ Zdeněk R. NEŠPOR, *Víra bez církve. Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.

¹¹ TÝŽ; *Náboženství*.

¹² Ondřej MATĚJKA, *Recenze na knihu Zdeňka R. NEŠPORA, Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, *Dějiny a současnost* 29, 2007, 1, s. 44.

¹³ www.dejiny.nln.cz

¹⁴ <http://veritas.evangelnet.cz/>. Poslední aktualizace stránek před čerpáním informací byla 8.4.2007.

šíření Tolerančního patentu a jeho vydání.¹⁵ Domnívám se, že české prostředí zajisté ovlivní výsledky svými výzkumy z oblasti Slovenska práce Evy Kowalské a to nejen prací *Evangelické a.v. společenství v 18. století*.¹⁶ V roce 2003 vydalo také královéhradecké biskupství *Okružní list 1781 biskupa Jana Leopolda z Hájů*.¹⁷

Z regionální literatury si dovoluji připomenout práce o regionální historii zabývající se nekatolíky v Humpolci. První ucelenější prací bylo vydání sborníku při stopadesátém výročí od postavení první humpolecké evangelické modlitebny. Editorem byl M.R. Mahovský, evangelický farář v Humpolci.¹⁸ Čelní místo mezi autory článků v tomto sborníku, co do početnosti, zaujímá Josef Lukášek. Dalšími přispěvateli do sborníku byli Ferdinand Hrejsa a Karel Machotka. Vydání práce bylo financováno sborem českobratrské církve evangelické v Humpolci, z čehož lze soudit na zaměření jednotlivých článků. Josef Lukášek také publikoval v regionálním měsíčníku *Zálesí* výzkumy o kacířských knihách v Humpolci ve druhé polovině 18. století.¹⁹ Ve druhé polovině 20. století věnoval Jiří Rychetský jeden ze článků o regionální historii Evangelickému kostelu na Zichpili a druhý o evangelickém kostele na „Českém městě“.²⁰

Mám-li zhodnotit tuto literaturu ve vztahu k mému tématu, pak musím konstatovat jisté zklamání. Práce Evy Melmukové jsem se pokusil využít buď ke komparaci popřípadě ke kritičtějšímu přístupu s prostředím Humpolce a jeho okolí v první části této práce. Nešporovu knihu o české lidové zbožnosti nezavrhuji, ale pro můj výzkum nebyla příliš relevantní, byť jisté pasáže nelze opomenout. K sociálnímu charakteru tajného nekatolictví se autor vyjadřuje minimálně. Eva Kowalská upozorňuje na osobnosti působící v osmdesátých letech 18. století mezi nekatolíky a podobně se vyjadřuje na každodenní soužití konfesí, což kvitují s radostí. K regionální literatuře je nutné se stavět se značnou obezřetností. Její klad lze spatřovat v částečném vydání *Liber pravitatis hereticorum*, ale jen těch částí, které se autorům „hodily“.

---

¹⁵ Z. R. NEŠPOR, *Skryté semeno nevzklíčilo aneb s radikálními tezemi o kontinuitě české reformace*, *Studia comeniana et historica* 35, 2005, s. 293-252; E. MELMUKOVÁ, *Toleranční patent Josefa II. z roku 1781 a jeho publikace v Čechách a na Moravě*, TAMTÉŽ, s. 253-260.

¹⁶ Eva KOWALSKÁ, *Evanjelické a.v. společenstvo v 18. století*, Bratislava 2001.

¹⁷ Jan Leopold rytíř z Hájů, *Okružní list 1781*, Hradec Králové 2003.

¹⁸ M.R. MAHOVSKÝ (ed.), *K 150. výročí tolerančního chrámu Páně v Humpolci*, Praha 1935.

¹⁹ J. LUKÁŠEK, *O starých náboženských knihách*, *Zálesí* 18, 1936, s. 114-117, 137 – 139, 151 - 153.

²⁰ Jiří RYCHETSKÝ, *Evangelický kostel na Zichpili*, *Zálesí*, 1995, 5, s. 14; TÝŽ, *Evangelický kostel na Českém městě*, *Zálesí* 1995, 6, s. 15.

Současné trendy ve výzkumu ukázala konference Nekatolíci v Českých zemích v 18. století konaná 21. až 23. června 2006 v Poděbradech tamějším Polabským muzeem a Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy. Konference byla jedním z výstupů grantu Tajní nekatolíci v českých zemích v 18. století z perspektivy historického a historicko-antropologického studia uděleného Zdeňku R. Nešporovi a Janu Horskému.²¹ Jednotlivé příspěvky se staly podklady sborníku, který by měl vyjít v nejbližší době. Obsah příspěvků by se dal rozdělit do čtyř základních skupin. Příspěvky Lenky Martínkové a Petra Šorma s Michalem Řezníčkem hodnotily možnosti využitelnosti pramenů agendy pravitatis hereticorum a fondů vikariátních úřadů.²² Další typ příspěvků se zaměřil na vývoj sborů a oblastí s nekatolickým obyvatelstvem.²³ Z této skupiny by se částečně vymykala příspěvek Jiřího Brňovjána o nobilitaci slezských nekatolíků za vlády Karla VI.²⁴ Jiným způsobem na nekatolíky pohlíželi autoři příspěvků zaměřených na protireformační snahy a zabývající se postavením katolického faráře v nekatolickém prostředí.²⁵ Čtvrtou skupinu příspěvků reprezentovaly otázky týkající se vnitřního

---

²¹ Dalším výslupem byl článek uveřejněný oběmi řešiteli v HORSKÝ, Jan – NEŠPOR, Zdeněk R., *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, Český časopis historický 103, 2005, 1, s. 41-86.

²² Lenka MATÍNKOVÁ, *Agenda pravitatis hereticorum a libri pravitatis hereticorum z oblasti jihovýchodních Čech jako zdroj informací o tajném nekatolictví předtoleranční doby*. Michal ŘEZNIČEK a Petr ŠORM, *Možnosti využití fondů vikariátních úřadů a muzejních památek pro bádání o nekatolických doby předtoleranční a toleranční*.

²³ Eva KALIVODOVÁ, *Odlesk rezistencí aneb bipolarita protireformačních politik mezi Českým královstvím a Francií. Geografické a socioprofesní determinanty aneb imaginaire populaire odpurců rekatolizace v 18. století na příkladu Jilemnického panství a vesnic pohoří Lacaune*. Jan KILIÁN, *Mělník pobělohorskou baštou katolicismu? Odchytky, přestupky, výstřelky*. Miloš KRČMÁŘ, *Výstavba evangelického areálu v Libiši*. Jana KRUŽÍKOVÁ, *Sekta tzv. izraelitů v severovýchodních Čechách v 18. století*. Markéta KRÍŽOVÁ, „Vyprávění otců a dědů.“ *Moravští nekatolíci, němečtí sektáři a ochranovská jednota bratrská*. Eva NOVOTNÁ, *Výskyt tajných nekatolíků na Krušembursku v 18. století*. Milan NOVOTNÝ, *Reversy navrátilců do církve - nekatolíci ve farnosti České Heřmanice v 70. letech 18. století*. Markéta SELIGOVÁ, *Kontakty katolických poddaných z panství Horní Police s protestantským prostředím*. Petr ŠORM, *Nekatolíci ve východních Čechách ve třicátých a čtyřicátých letech 18. století*. Jiří WOLF, *Katolické misie u krušnohorských luteránů v letech 1660-1730*.

²⁴ Jiří BRŇOVJÁK, *Nobilitace slezských nekatolíků v době císaře Karla VI. a tzv. slezský inkolát*.

²⁵ Hedvika KUCHAROVÁ, *Nekatolíci v dílech profesorů arcibiskupského semináře*. Jana Oppeltová - Věra Slavíková, *Postavení a role katolického faráře v malém světě nábožensky rozdělené obce*.

světa nekatolíků, jejichž metodickým podkladem se ve většině případů stal historicko-antropologický přístup k daným tématům.²⁶ Konference se však nezúčastnila Eva Melmuková, jejíž výsledky tak nemohly být presentovány formou příspěvku, byť by tato autorka měla k danému tématu jistě co říci. Účastníci konference se během zasedání shodli na tom, že v současné době není zcela dostatečně objasněno, mimo jiné, jakým způsobem nekatolíci nakuovali knihy nebo jak byly knihy drahé. Zdeněk R. Nešpor stejně jako Milan Novotný ve svých referátech vybídli posluchače k výzkumu jednotlivých lokalit nekatolíků s uplatněním mikrohistorických přístupů. O uplatnění tohoto přístupu pro svůj výzkum jsem uvažoval již před konáním konference, a tak uvedené názory mne utvrdily v užití tohoto přístupu

Prameny

Soupis pramenů si dovolím rozdělit do dvou základních skupin. Nejprve bych se zmínil o pramenech duchovní správy a poté o pramenech světské-veřejné správy. U duchovní správy je také nutné rozdělit správu na správu římskokatolické církve a správu církve evangelické. Z fondu římskokatolické církve jsem se zaměřil především na archiválie Děkanického úřadu Humpolec.²⁷ Fond děkanického úřadu, jako spisovna úřadu zde nejnižšího stupně církevní správy, zachycuje především lokální problematiku. Pro mne byl velmi přínosný v záležitostech výsledků heretiků nebo neplacení desátku. Z archiválií uložených v tomto fondu jsem čerpal z liber pravitatis hereticorum,²⁸ z pamětních knih,²⁹ z knih zápisů o vykonaném katechismu snoubenců.³⁰ Z aktového materiálu se jednalo především o záležitosti desátku,³¹ stejně jako o matriční záležitosti³² a otázku fundací.³³ S tímto fondem úzce souvisí další pramenný zdroj, jímž je katolická matrika narozených, oddaných a zemřelých, vyňatá z fondu

---

²⁶ Jan HORSKÝ, *Příspěvek k problému sebetématizace českých tajných nekatolíků*. Petr JANEČEK, *Písně o králi Marokánovi jako synkreze literární a folklorní tematiky a motiviky*. Eva KOWALSKÁ, *Identita českých protestantů po roce 1781*. Ondřej MACEK, *Příspěvek k theologickému profilu nekatolický pastorů po Tolerančním patentu*. Zdeněk R. NEŠPOR, *Institucionální hranice českého tajného nekatolictví a počátků tolerančního protestantismu*.

²⁷ Státní okresní archiv Pelhřimov, Děkanický úřad Humpolec (dále SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec).

²⁸ TAMTÉŽ, inv.č.85, kniha č.85.

²⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 4, kniha č. 4.

³⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 59, kniha č. 59.

³¹ TAMTÉŽ, inv.č.166, karton č. 5.

³² TAMTÉŽ, inv.č. 138, karton č.1.

³³ TAMTÉŽ, inv.č.165, karton č.5.

Děkanského úřadu do sbírky matrik.³⁴ Zajímavým pramenem jsou archiválie vikariátního úřadu, jehož prameny jsem ovšem nevyužil,³⁵ stejně jako písemnosti z fondu Archivu pražského arcibiskupství.³⁶ Vzhledem k dosazování členů premonstrátského řádu do Humpolce za kněze, byl přínosným i fond archivu Želivského kláštera, kde se nachází mimo jiné opis paměti Josefa Prokopa.³⁷

Jedná-li se o obsah písemností uložených v Archivu farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, pak nejlépe k využití slouží *Protocollum ecclesiae Evangelicae*,³⁸ který začal vést již Samuel Ruttkay a snad měl plnit funkci registraturního pořádku. Obsah tohoto *Protocollu* byl převzat částečně při psaní *Pamětní knihy*³⁹ roku 1847 a plně v šedesátých letech 19. století při psaní *Kroniky* zdejšího sboru.⁴⁰ Spisový materiál k raně tolerančnímu období zde nebyl nalezen již roku 1865 při nástupu Bohumila Molnára, jako zdejšího faráře a seniora.⁴¹ Jak sám upozorňuje, byly zde nalezeny matriky.⁴² Tyto matriky pastor vedl pouze pro vlastní potřebu a neplnily funkci veřejných listin. Toto oprávnění získaly až roku 1829.⁴³

Z oblasti světsko-veřejné správy jsem využil písemnosti uložené v Archivu města Humpolec, uloženého ve Státním okresním archivu Pelhřimov.⁴⁴ K rekonstrukci majetkových

---

³⁴ Státní oblastní archiv Třeboň (dále SOA Třeboň), Farní úřad Humpolec – katolická církev (dále FÚ Humpolec), Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1710 – 1777), kniha č. 2.

³⁵ SOKA Havlíčkův Brod, FÚ Lipnice nad Sázavou.

³⁶ Národní archiv Praha (dále NA Praha), Archiv pražského arcibiskupství.

³⁷ SOA Třeboň, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

³⁸ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

³⁹ TAMTÉŽ, sign. L-III-B-27, *Pamětní kniha* církve evangelické (1847).

⁴⁰ TAMTÉŽ, sign. L-III-B-18, *Kronika*.

⁴¹ TAMTÉŽ, „*Kromě matrik a několika nepotřebných listin a tiskových archů, nenalezl jsem při nastoupení úřadu mého v Humpolci roku 1865 žádný archiv církevní, zlořád to, který se ničím ospravedlniti nedá.*“

⁴² Dnes uloženy v SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

⁴³ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1971, s. 273.

⁴⁴ SOKA Pelhřimov, Archiv města Humpolec (dále AM Humpolec).

vztahů jsem využil pozemkové (gruntovní) knihy,⁴⁵ stejně jako opisy majetkových příznání – fase josefského katastru.⁴⁶ Pro poznání různých událostí ve městě je vhodné využít *Knihu pamětní*.⁴⁷ Ze spisového materiálu se jednalo pouze o torzo spisu zachycujícího výsledky nekatolíků.⁴⁸ Vzhledem k poddanskému postavení města Humpolce bylo nutné ozřejmit si dochovanost archiválií ve fondu velkostatku Herálec, který je uložen ve Státním oblastním archivu Zámrsk.⁴⁹ Tento fond však není pro období před koncem 18. století, z velké části dochován. V témže archivu je uložen fond Krajského úřadu Čáslav, do jehož správního obvodu náleželo i Humpolecko-herálecké panství. Pro výzkum o humpoleckých nekatolících jsem tento fond také nevyužil. Z inventáře k tomuto fondu však lze konstatovat, že by měl být pro výzkum přínosným.⁵⁰ Nejvyšším politickým správním úřadem pro záležitosti nekatolíků na zemské úrovni bylo České zemské gubernium. Z jeho registratury je nejpodstatnější pro výzkum nekatolíků část politika, označená signaturou G, značící Geistliche. Tento úřad byl kompetentní k vyřizování přihlášek nekatolíků, stejně jako rozhodoval v záležitostech vzniku nových sborů a potvrzoval příchozí pastory.⁵¹

V soudních záležitostech bude nutné v budoucnu využít fond kriminálního soudu, kterému náleželo vyšetřování kauz nekatolíků před tolerančním patentem v první instanci. Další instancí byl apelační soud pro Čechy v Praze a poslední instancí byla Die Oberste Justizstelle ve Vídni.⁵²

Nesmíme zapomenout také na písemnosti narativního charakteru v podobě pamětí. Jak již bylo zmíněno, ve Státním oblastním archivu Třeboň jsou uloženy ve fondu Premonstráti Želiv paměti Josefa Prokopa, stejně jako je další jejich opis v Muzeu dr. Aleše Hrdličky v

---

⁴⁵ TAMTÉŽ; inv. č. 30 – 33, kniha č. 15 – 18, Pozemková kniha pro I.-IV. čtvrť (1744 – 1796).

⁴⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 19, kniha č.4, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785).

⁴⁷ TAMTÉŽ, inv. č.16, kniha č.1, Kniha pamětní (1784 – 1798).

⁴⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 288, kart. č. 1.

⁴⁹ Státní oblastní archiv Zámrsk (dále SOA Zámrsk), Velkostatek Herálec.

⁵⁰ SOA Zámrsk, Krajský úřad Čáslav.

⁵¹ NA Praha, České gubernium – publicum, inv. č.1335, kart. č. 700-714.

⁵² Lenka MARTÍNKOVÁ, *Dějiny pelhřimovského děkanství v letech 1620 až 1790*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska ,12, 2001, s. 42.

Humpolci.⁵³ V této souvislosti je nutné připomenout také „Památky města Humpolce sebrané od Františka Trnky“ uložené v Archivu Národního muzea v Praze.⁵⁴

---

⁵³ Muzeum dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, inv.č. 8.915- Einige Merkwürdigkeiten und Vorfälle, dann Veränderungen auf der Herrschaft Heraletz und Humpoletz.

⁵⁴ Archiv Národního muzea v Praze, sign. F50 - Humpolec.

3. Vývoj v předtolerančním a raně tolerančním období a jeho odraz v Humpolci

3.1. Humpolec a jeho začlenění ve správním systému

Než se budu zabývat vlastním výzkumem nekatolíků, musím ozřejmit, jaké úřady se podílely na správě daného území. V této souvislosti bych se chtěl také zmínit o vývoji oblasti, v níž žili nekatolíci.

Humpolec, od Pelhřimova vzdálen dvě míle, stejně jako od Havlíčkova Brodu, měl dle Schallera 288 křesťanských domů a 24 židovských. Dle téhož autora se v roce 1783 přihlásila část ze zdejších měšťanů k augšpurskému vyznání⁵⁵.

Město Humpolec patřilo pod herálecko-humpolecké panství, jehož správa byla řízena z vrchnostenské kanceláře v Herálci. Od roku 1752, resp. 1753 bylo panství v majetku Jakuba Benedikta svobodného pána z Neffzernu (uherského šlechtice), dvorního rady a tajného referendáře, který jej koupil za 160tisíc zlatých⁵⁶. Ten roku 1783 předal správu svému synovi Konrádu, který panství odprodal roku 1804 Františku Wolkenstein – Troszburg. Roku 1790 byl ve městě zřízen neorganizovaný regulovaný magistrát a následně roku 1800 organizovaný regulovaný magistrát⁵⁷. Vývoj v postavení města vrcholí roku 1807 povýšením Humpolce na svobodné ochranné město.

---

⁵⁵ Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen. Theil: Czeslauer Kreis*, Prag 1787, s. 149.

⁵⁶ SOA Třeboň, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31 – Jakub Benedikt svobodný pána z Neffzernu se narodil ve Vídni 21.března 1705. Jeho otec byl Jan svobodný pán z Neffzernu, pán Velkého Szigethu v Dolních Uhrách, uherský rada dvorské komory v Bratislavě. Kariéru Jakub Benedikt svobodný pána z Neffzernu začínal jako koncipista a sekretář v Minci, poté jako administrátor v Temešváru a Bergdirektor, poté jako dvorní rada u die Oberste Justizstelle a nakonec jako první dvorní rada u dvorské komory a ministerial Banko-hof deputazion. Jeho manželkou byla Marie Antonie z Neffzernu, rozená z Ritterstein. Spolu měli tři děti: Konráda (pozdější majitel panství), Alžbětu provdaná von Wöber a Marii Annu, provdanou von Baillou. Konrád svobodný pán z Neffzernu byl nejprve zemským radou, poté vládním radou v Dolním Rakousku, na to rada dvorní komory a následně pak guberniální rada v Brně. Nakonec dvorní rada u česko – rakouské dvorní kanceláře ve Vídni. Byl ženatý s Eleonorou, rozenou von Hay (sestra královéhradeckého biskupa Jana Leopolda von Hay).

⁵⁷ Lenka MARTÍNKOVÁ – Irena KRČILOVÁ, *Archiv města Humpolec. Inventář*, Pelhřimov 2005.

Humpolec náležel nejen ve 2. polovině 18. století pod čáslavský kraj⁵⁸.

V církevní správě byla humpolecká fara od roku 1713 obsazována želivskými premonstráty, kteří měli faru inkorporovanou ke klášteru. Na obsazování humpoleckého benefícia platila smlouva z roku 1713 uzavřená mezi majitelem humpolecko-heráleckého panství Michalem Achácem svobodným pánem z Kirchnerů a želivským opatem Jeronýmem Hlínou. Patronátní právo nad humpoleckým beneficiem a kostelem sv. Mikuláše v Humpolci přináleželo majitelům panství, ale želivský klášter podával majitelům panství soupis se jmény kandidátů, z nichž majitel - patron vybral jednoho za humpoleckého faráře⁵⁹. Jednotlivé faráře a dobu jejich působení v Humpolci ukazuje tabulka v příloze. Do humpolecké farnosti s kostelem svatého Mikuláše v Humpolci patřily ves Bransoudov, Bystrá, Čejov, Dubí, Kamenice, Mikulášov a Plačkov.⁶⁰

Humpolecká farnost patřila do roku 1763 pod Chýnovský vikariát⁶¹ a Německobrodské (dnes Havlíčkobrodské) děkanství. Ke 14. lednu 1763 však byla přičleněna pod nově vzniklý německobrodský vikariát. Na počátku 80. let je uváděn často vikariát světelský⁶², ale vikářem byl zmiňován německobrodský děkan. Pod německobrodský vikariát náležel až do roku 1796. Tehdy vznikl vikariát na Lipnici nad Sázavou. Od založení královéhradecké diecéze roku 1664 náležela humpolecká farnost do jejího obvodu⁶³.

3.2. Předtoleranční období

Předtím, než se budeme zabývat nekatolíky či evangelíky v samotném Humpolci, musíme se seznámit se situací, která panovala v habsburské monarchii. V této kapitole bych chtěl ve stručnosti ukázat na normy týkající se heretiků v období především druhé poloviny 18. století. Vývoj těchto norem by nám měl ukázat, jak se měnil pohled státu na herezi během 18. století. Díky překročení těchto norem byli jednotlivci kriminalizováni. Díky této kriminalizaci a písemným jednáním se nám dochovaly zprávy o jedincích, kteří překročili normy a byli podezřelí či usvědčení z hereze.

---

⁵⁸ Jaroslav SCHALLER, *Topographie*, s. 149.

⁵⁹ Vít Bohumil TAJOVSKÝ, *Siard Falko, první želivský opat po obnovení kláštera, zvolený z kruhu bratří*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 2000, 11, s.4-5.

⁶⁰ Lenka SLAVÍČKOVÁ, *Děkanský úřad Humpolec (1656 – 1957). Inventář*, Pelhřimov 1993.

⁶¹ Ferdinand HREJSA, *Čeští kacíři dvacet let před tolerancí*, Reformační sborník. Práce z dějin československého života náboženského I, Praha 1921, s.100.

⁶² NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

⁶³ L. SLAVÍČKOVÁ, *Děkanský úřad*.

Období od bitvy na Bílé hoře je charakterizováno jako doba rekatolizace, čili zavedení a vítězství katolické církve jako jediného legálního náboženství. Roku 1621 byl zrušen Rudolfov majestát. V následujícím roce byli vypovězeni ze země nekatoličtí kněží a pražská univerzita byla předána do správy jezuitům.⁶⁴ Téhož roku byl zrušen hlavní protestantský svátek Mistra Jana Husa.⁶⁵ Roku 1624 byl vydán první z řady rekatolizačních patentů, který nedovoľoval v zemi jiné náboženství než katolické. Ve stejném roce byly ustanoveny tzv. reformační komise, které měly zmapovat náboženskou situaci v zemi. Vydání Obnoveného zřízení zemského pro Čechy roku 1627 a pro Moravu 1628,⁶⁶ je považováno v protestantské historiografii za tragický moment.⁶⁷ Císařským mandátem císaře Ferdinanda II. z 31. července 1627 bylo nekatolické šlechtě nařizeno přestoupit ke katolické víře, nebo odejít ze země.⁶⁸ Tato situace, kdy katolictví bylo jediným náboženstvím v monarchii, až na několik výjimek,⁶⁹ přetrvala do roku 1781, kdy byl vydán toleranční patent.

Během 18. století docházelo k přehodnocování zločinů proti mravům a náboženství z nejčastěji hrdelních zločinů v jejich zařazení mezi policejní přestupky.⁷⁰ Hrdelní řád Josefa I. (Constitutio Criminalis Josephina) z roku 1707 se pokoušel o systematizování deliktů. Náboženské delikty zaujímají první paragrafy o obvinění ze zločinů v pořadí: rouhačství, hereze, čarodějnictví, křivá přísaha a odpadlictví.⁷¹ V trestním zákoníku Constitutio Criminalis Theresiana z roku 1768 je řazení stejné jako v předcházejícím zákoníku, jen je shrnuto pod společný oddíl zločinů proti Bohu. Jen kacířství podléhalo od doby Karla VI. speciálním patentům.⁷² Zákoník Josefa II. z roku 1787 shrnul veškeré záležitosti dosud náboženských zločinů

---

⁶⁴ Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace. Nátlak nebo chválihodné úsilí?* Dějiny a současnost 23, 2001, 4, s. 2 – 6.

⁶⁵ Olga FEJTOVÁ, *Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské – úspěch, nebo fiasko?* in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620 – 1740*, s. 457 – 469.

⁶⁶ Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992.

⁶⁷ I. ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 2 - 6.

⁶⁸ Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005.

⁶⁹ Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999, s. 11-13. Např. oblast Sedmihradská (kde se mohli přihlásit k řeckým katolíkům), oblast Uher (sice čtená omezení např. ve výkonu bohoslužeb, ale povolení nebylo nastálo, neboť záleželo na projevu panovnickovy milosti).

⁷⁰ Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, s.155.

⁷¹ TAMTÉŽ, s.159.

⁷² TAMTÉŽ.

pod jediný článek – Religionsstörung – rušení náboženství a tyto případy byly odsunuty do zločinů policejních. Tím byly nejen desakralizovány, ale i dekriminalizovány a nakonec omezeny jen na právní přestupky.⁷³

18. století je dobou, kdy se stát snažil přímo zasahovat do církevního prostředí. Církev měla sloužit jako nástroj panovnické moci, jako nástroj pastorační a náboženské a mravní výchovy a měla legitimizovat státní moc. Především reskript Karla VI. z roku 1721 o právních kompetencích státu a církve při odhalování nekatolíků, při jejich vyšetřování a souzení ponechal církevním úřadům jen zjištění, jedná-li se o kacíře, a další trestněprávní úkony byly svěřeny světské moci.⁷⁴ Kacířství bylo prohlášeno zločinem proti státu již roku 1707. Roku 1725 vydal Karel VI. mandát proti kacířům. Týkal se výslechnů obviněných z kacířství, rozsudků a druhu a výše trestu. Druhým patentem z téhož roku vymezil postup při vyšetřování a třetím patentem ustanovil nařízení pro apelační soud v Praze, jediný příslušný pro vyšetřování a posuzování zločinu kacířství.⁷⁵ V období let 1723 – 1749 vyjma léta 1727 – 1729, 1731 – 1733 a 1742 – 1745, byly opakovány patenty zakazující kupcům, formanům, obchodníkům s přízí, plátnem a krajkami a poslům dovážet i rozšiřovat v zemi zakázané kacířské knihy.⁷⁶ Karel VI. roku 1735 nařídil, aby nekatolíčtí tzv. sektáři pobuřující kázáním lid, byli po dopadení odvedeni k vojenské službě do vlašských pluků. Roku 1749 Marie Terezie vydala patent proti nekatolíkům. Panovnice nařídila, aby byli na hrdle potrestáni ti, kteří ukrývají kacířské kazatele, konají kacířská shromáždění a rozšiřují kacířské knihy. Stejně měli být potrestáni kazatelé a cizí rozšiřovatelé knih.⁷⁷ Tento patent měl být roku 1764 obnoven s dodatkem o zvláštní bedlivosti nad konvertity a schůzkami tajných nekatolíků, což bylo každoročně opakováno až do roku 1780.⁷⁸ Avšak roku 1775 byl vydán patent zakazující pronásledování pro nekatolickou víru, pokud k tomuto přečinu nepřistupovaly jiné delikty.⁷⁹

---

⁷³ TAMTÉŽ, s.162.

⁷⁴ Martin SVATOŠ, *Problémy a otázky studia náboženského života v Čechách v letech 1620 – 1760*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620 – 1740*, s. 428.

⁷⁵ Eva MELMUKOVÁ, *Patent*, s.61.

⁷⁶ Květa KULÍŘOVÁ - Rudolf SANDER, *Patenty. Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*, Praha 1956.

⁷⁷ TAMTÉŽ.

⁷⁸ Z. R.. NEŠPOR, *Náboženství*, s. 54-55.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 55.

Literatura v souvislosti s instrukcemi majícími potírat nekatolictví hovoří nejvíce o působení panovníka na vydávání nařízení, případně jím pověřených úřadů. Málo se však mluví o nařízeních v duchovní správě. Pro působení na nejnižším stupni správy musely mít tato nařízení nezanedbatelný vliv. Pro ilustraci uvedme některé instrukce vydané formou jarních patentů. Instrukce k vyhledávání podezřelých z hereze byla vydána roku 1750. Instrukce o přijímání vyznání víry bylo vydáno roku 1773. Dalším patentem z roku 1775 se snažilo duchovenstvo vyvrátit herezi, stejně jako o tři roky později nařízením pro vyvrácení práce hereetiků⁸⁰.

Ke srovnání uvedme, že na Moravě vydané směrnice moravského tribunálu z roku 1750 uvádí za kacířství trest dle druhu provinění od mrskání, deportace až ke konfiskacím. Ve srovnání s patentem Karla VI. se v něm již nehrozilo smrtí.⁸¹

V předchozím textu jsem se pokusil nastínit obecnou situaci v monarchii. Nyní se pojďme podívat na samotné město Humpolec. Jak se promítly výše uvedené normy v praxi a jak byly uplatňovány postihy? Mám-li hovořit o situaci v 18. století, musím nejprve upozornit na předcházející období. Pro období poslední třetiny 17. století byla J.V. Šimákem zpracována edice zpovědních seznamů pražské arcidiecéze.⁸² K roku 1671 zachycuje dva jedince, kteří se nedostavili ke zpovědi.⁸³ K následujícímu roku nám zprostředkovává informaci o dalších třech osobách, které se nedostavily ke zpovědi.⁸⁴ V roce 1673 se počet nezpovědaných zvýšil na čtyři osoby.⁸⁵ Následující rok 1674 byl ze všech uváděných let co do počtu osob bez roční zpovědi nejpočetnějším. Zpověď nevykonalo více jak třicet jedinců.⁸⁶ V následujících dvou

---

⁸⁰ SOKA Pelhřimov, FÚ Hořepník, inv. č. 10, kniha č. 10.

⁸¹ Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století (II.díl)*, Olomouc 2003, s. 427.

⁸² Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z roku 1671 – 1725*, svazek 2, Praha 1918, s. 575 – 576.

⁸³ Šim. Knap a Jakuba Bolenský.

⁸⁴ Anna, manželka Machotky a mlynář z panského mlýny a Martinu Chlupáčkovi

⁸⁵ Rozina, Hrdličkova manželka; Adam, syn Světlíka; Vašečka, nájemník u Kopřivy a Václav, syn mlynáře.

⁸⁶ Tři děvečky ze dvora. Dále Tomáš, syn Václava Komrse; Rosina, dcera zedníka; Mariána, dcera Sychravého; Jan Piláček; Kryštof Kašpar s dcerou; Mikuláš Dusil; žena Josefa Jakova; Rosina, dcera Jelínka; děvečka Jana Kopřivy; Papírkův syn Jan; Šustova vnučka Dorota; Procházkův syn Tomáš; Kapounova dcera Mandelina; Jakub Kapoun s manželkou; manželka Pavla Hrejsy; Vodičkova dcera Judita; Cypriánův syn Jan; Skálova děvečka Anna; Martin Chlupáček; Dobiášův syn Václav; Samuel,

letech 1675 a 1676 není uveden nikdo, kdo by se nedostavil ke zpovědi. Až roku 1677 se nedostavil Václav Machotka s manželkou. Václav Machotka nepřišel ani následujícího roku 1678 spolu s Kryštofem Kašparem.

Roku 1706 byl za heretika označen Mikuláš Komínek, ale bez přesného udání místa, kde měl zpověď vykonat. Tím končí řeč zpovědních seznamů. Jak je z výše uvedených jmen patrné, nejčastěji se objevuje jméno Martina Chlupáčka a Václava Machotky. Mezi jmény také je uvedena manželka Pavla Hrejsy. Do jaké míry se u těchto osob jedná o předky nekatolíků z druhé poloviny 18. století, nevím. Záměrně jsem výše neuváděl jména dalších osob z heráleckého panství, resp. nejbližšího okolí města, neboť naším výzkumným prostorem je samotné město Humpolec.

Pro následující období počátku 18.století se mi nepodařilo najít pramen, který by se zabýval záležitostmi hereze v Humpolci. Podobně mlčí i regionální literatura. Snad v budoucnosti se podaří ozřejmit i toto období. O nekatolících v Humpolci se dozvídáme až od padesátých let 18. století v souvislosti s jejich vyšetřováním. Roku 1752 odešel z Humpolce Šimon Hrejsa do Berlína. Jeho nejmenovaný otec měl následně odvést i svého mladšího syna Františka za ním. František se z Berlína vrátil a roku 1754 byl odsouzen pro kacířství s kožešníkem Antonínem Markem k pracem „v domě kázně v železích a poutech“.⁸⁷

Další vlna výslechů je spojena s rokem 1762, resp. 1763. Podle hlášení německobrodského děkana z 20. března 1762 nebyl v Humpolci žádný kacíř, ale řada „podezřelých z luterské nákazy“.⁸⁸ Humpolecký duchovní, který vyhotovoval tuto zprávu pro děkana, ale upozornil na to, že se u Matouše Hrejsy konají shromáždění v neděli a o svátcích a že se zde měly číst „rozličné neschválené knihy“. Duchovní poznamenal, že u Hrejsy také zadržel Nový zákon Martina Lutera a ještě jednu knížečku v české řeči. Upozorněme, že humpolecký duchovní ve své zprávě rozlišoval mezi čtenáři a posluchači při těchto shromážděních. Mezi čtenáře označil Josefa Štěpána – zvaného Valů a Václava Kříže – kulhavého. Do skupiny posluchačů zařadil Václava, Josefa a Lukáše Malátových a Františka Hrejsu.⁸⁹

Z podzimu následujícího roku je dochována relace o vyšetřování Matouše Kopřivy, Václava Kováře, Lukáše Maláta, Jakuba Trnky, Václava Maláta, Matouše Hrejsy, Kašpara

---

syn Zaměstky; tovaryš Zámeský; Trankalův syn Matěj; Prokopova dcera Dorota; Duciarův syn Václav; Duciarův podruh Tomáš a syn Tomáše Sochy Lukáš.

⁸⁷ F. HREJSA, *Čeští kacíři*, s.100.

⁸⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁹ TAMTÉŽ, s.101.

Hrejsy, Jakuba Frátrů, Tomáše Dubského, Pavla Jozífka a Antonína Lešovského. Tito jmenovaní totiž vlastnili, četli a zadržovali kacírské knihy. Tato skupina byla napojena na Jana Pecháčka, známého odpadlíka.⁹⁰ O Janu Pecháčkovi píše Eva Melmuková v souvislosti s osobami, které prováděly „evangelizační“ činnost a pohybovaly se po jednotlivých panstvích. Jan Pecháček je znám svou působností ve východních Čechách. Obávám se však, že Jan Pecháček uváděný Melmukovou je jiný, než Pecháček uvedený v souvislosti s Humpolcem. Dle Melmukové se Jan Pecháček měl narodit roku 1655, a tak by mu muselo být přes sto let. Lze se snad domnívat, že by se mohlo případně jednat o jeho syna, či jiného příbuzného, ale o této možnosti autorka nic nepíše.⁹¹ Roku 1762 přišla do Humpolce „přísná komise“ vyšetřující heretické knihy. Více se o ní z farní kroniky nedozvíme, neboť zápis odkazuje na zničenou starší farní kroniku.⁹² Roku 1764 byl obviněn Jiří Příborský ze zadržování kacírského vydání nového zákona. Uvedl, že tuto knihu zadržoval přes 30 let.⁹³

Další vlna výslechů se odehrávala na počátku sedmdesátých let 18.století. Roku 1772 byl řešen případ Václava Maláta, který již roku 1746 učinil právní přísahu, neboť držel a četl heretickou knihu. O rok později byli pro stejný přečin vlastnictví a zatajování různých kacírských knih vyslyšáni František Skočdopole, jeho manželka Helena a Alžběta, vdova po zemřelém Andreasu Kratochvílovi. Roku 1777 byli vyslyšáni Kašpar Hrejsa, Pavel Jozífek a Jozífkova manželka Barbora opět pro držení heretických knih. Následujícího roku 1778 přišla do Humpolce misie katolických duchovních. V Humpolci se misionáři zdrželi od 23. do 30. srpna a jejich vykonavateli byli členové jezuitského řádu. 27. srpna byl postaven na Dolním náměstí blízko kaple svaté Anny kříž a na Zichpili obraz Panny Marie.⁹⁴

Rok před vydáním tolerančního patentu se odehrávalo na Humpolecku vyšetřování, které bylo propojeno s „heretiky“ z Pelhřimovska. Došlo k vyšetřování i před městským soudem v Pelhřimově, kam byl předvolán Pavel Jozífek. Právě jeho Vojtěch Bíba označil za hlavního kupce knih v Humpolci. V souvislosti s tímto výsledkem byli následně vyšetřováni další kupci kacírských knih od Vojtěcha Bíby. V Humpolci byli vyslyšáni Zikmund Dítě,

---

⁹⁰ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 146, kart. č. 2, Povolení k sňatkům (1767 – 1869)- dochován aktový materiál týkající se korespondence humpoleckého duchovního s kanceláří Pražského arcibiskupství.

⁹¹ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ– ŠAŠECÍ, *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě (1781-1789)* V, Praha 1995, s. 163 – 164.

⁹² SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 4, kniha č. 4, Pamětní kniha.

⁹³ TAMTÉŽ, inv.č. 146, kart. č. 2.

⁹⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 4, kniha č. 4, Pamětní kniha.

Pavel Jozífek s manželkou, František a Štěpán Kociánových, Jan Kopřiva s manželkou Alžbětou, Martin Kysela s manželkou Ludmilou, Tomáš Lešovský, Rosalie Lešovská a Václav Lešovský, Jakub Machotka, Josef a Jan Malátové, Jan, Josef a Anna Skorkovských a Tomáš Komrs.⁹⁵

O trestech při výše uvedených vyšetřováních nejsme z dochovaných pramenů informováni. Pouze se uvádí, že humpolecký duchovní mající pravomoc rozhřešovat a přijímat vyznání víry učinil patřičné kroky. Roku 1772 nás prameny informují, že Václav Malát byl nucen učinit pokání v předsíni kostele.⁹⁶ Ti, kteří byli rozhřešeni a učinili vyznání víry, museli vykonat obřad v kostele. Při pevně stanovených úkonech od nich přijal vyznání víry katolický duchovní. Velmi často je zmiňováno, že kající musel klečat na kolenou, zatímco duchovní vykonával obřad. Řád o přijímání odpadlíků, schizmatiků a heretiků přesně popisuje, co má kněz za části oděvu kdy na sobě, kde má stát či sedět. Neopomíná se v něm ani přesný výčet otázek s celými pasážemi, které má duchovní pronést. Je však otázkou, do jaké míry se tímto nařízením duchovní řídili. O tom, že lze předpokládat, že se s ním humpolečtí duchovní mohli setkat v klášteře v Želivi, svědčí existence a uložení tohoto řádu v klášterním archivu.⁹⁷ Vykonání tohoto obřadu bylo následně stvrzeno svědky z řad představených města, totiž primátorem a syndikem, případně humpoleckým rychtářem – iudex Humpolecensis⁹⁸.

Je-li v tomto stádiu výzkumu možné vytvořit závěr, pak se domnívám, že nařízení o vyhledávání heretiků bylo plněno v určité době. S výjimkou roku 1780 se mi nepodařilo zjistit do jaké míry bylo pátrání v Humpolci propojené s pátráním po herezi v jiných oblastech, nebo zda se jednalo čistě o lokální záležitost.

3.3. Období od vydání tolerančního patentu do ledna roku 1783

Toleranční patent byl vydán 13. října 1781. Podle zjištění Evy Melmukové měla informace o jeho vydání zůstat utajena jen na oblast Brněnska a Valaška. Autorka se snažila sledovat následné šíření informací o vydání tohoto patentu v prostoru Moravy a Čech. Ve své práci zastává názor, že v místech, kde toleranční patent nebyl oficiálně vyhlášen, dostala se tato zpráva formou předávání informací mezi jednotlivými částmi prostřednictvím tajných nekatolíků. Melmuková došla ke zjištění, že zprávy o vydání tolerančního patentu se šířily po tzv. hlavní cestě z Brněnska do Čech. Za hlavní cestu považuje spojení oblastní Brněnska přes Litomyšl-

⁹⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782).

⁹⁶ TAMTÉŽ.

⁹⁷ SOA Třeboň, Premonstráti Želiv, inv. č. 287, karton č. 54.

⁹⁸ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782).

sko, Chrudimsko, na Český Brod až do Kouřimského a Boleslavského kraje a na Mělnicko. Zjistila také, že v časovém horizontu tří měsíců se zpráva rozšířila do deseti českých krajů. Počátkem celého šíření uvádí autorka působení Jana Sedláčka z Benátek u Litomyšle, který je považován za spojku Brněnského a Chrudimského kraje. Díky jeho přenosu zpráv byly již 27. prosince 1781 ve Vídni předloženy první seznamy evangelíků z Chrudimského kraje. Z Chrudimska se přes Poděbradsko dostala zpráva na jilemnické panství. I z této lokality byly přihlášky předány koncem roku 1781. Počátkem roku 1782 se zpráva rozšířila do Kouřimského a Boleslavského kraje a v únoru na Roudnicko.

Melmuková ve svých pracích uvádí, že velmi zajímavý postup šíření informací byl v jihovýchodních Čechách v Táborském kraji a na jihozápadní Moravě v Jihlavském kraji. Z oblasti Zahrádky u Jindřichova Hradce se vydali bratři Brchaňové do Rece v Uhersku. Zprávu o vydání tolerančního patentu přinesli ještě před koncem roku 1781. Tito bratři informovali oblast Horních Dubenek a Velké Lhoty.⁹⁹ Do oblasti červenořečického panství prý přinesl zprávu o patentu Antonín Kubeš, evangelík z Berlína. Z tohoto posledně jmenovaného panství se evangelíci přihlásili již v prosinci roku 1781.¹⁰⁰

Zde jsem uvedl zjištění Evy Melmukové pro oblast na jih od Humpolce. Na sever od Humpolce, resp. na jih Čáslavského kraje, se prý zpráva dostávala spíše náhodným „prosakováním“ z Chrudimska či z Novoměstska. Z Novoměstska pronikla informace na polenské panství, kde následně vznikla střediska v Nové Vsi, Sobiňově či v Krucemburku. V posledně jmenovaném vznikl sbor již 8. února 1782 ještě před působením komisí pro přihlášky nekatolíků. Tolik ke zprávám o šíření zpráv o tolerančním patentu v okolí města Humpolce zjištěných Melmukovou. Ta mimochodem zastává názor, že se oblasti – dle ní již jen ostrůvky – totiž červenořečická oblast a zahrádecká oblast v Táborském kraji, spolu vůbec nestýkaly.¹⁰¹

V protikladu názorů Evy Melmukové stojí tvrzení Zdeňka R. Nešpora, který názor o šíření patentu prostřednictvím vlastních informačních cest nesdílí. Nešpor říká, že pro toto tvrzení autoři těchto zpráv neuvádí doklady.¹⁰² Domnívám se, že by se měly brát v úvahu oba názory na šíření zpráv o patentu. O propojenosti se lze domnívat ještě z výsledků z těsně

---

⁹⁹ M. VÍTKOVÁ, *Od ilegality*, s. 29.

¹⁰⁰ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci I*, s. 38.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 28-40.

¹⁰² Z. R. NEŠPOR, *Náboženství*, s. 236.

předtolerančního období. Na druhou stranu nebylo jistě všude šíření těchto zpráv pouze touto cestou.¹⁰³

Po těchto názorech se pojdme podívat do Humpolce. Prameny uvádí, že toleranční patent byl uveřejněn v radním domě 13. února 1782.¹⁰⁴ Že by tu byla jakási symbolika s vydáním tolerančního patentu 13. října 1781? Možná. Bohužel jsem se zatím nikde nedozvěděl informace o předcházejícím jednání o této záležitosti, bylo-li vůbec nějaké. O vlivech z okolních výše uvedených míst se v souvislosti s pronikáním informací nedozvídáme. Eva Melmuková hovoří o tom, že ony dvě oblasti v táborském kraji nebyly propojeny. Domnívám se však, že oblast Humpolce byla napojena před tolerančním patentem na oblast Pelhřimovska. Soudím tak z výsledků z roku 1780, kdy se hovoří o Vojtěchu Bíbovi, pastýři z obce Pejškova u Pelhřimova, který byl kolportérem knih do Humpolce. Při výslechu tohoto roku se přiznal Pavel Jozífek, že knihy u něj zanechal právě Vojtěch Bíba. Pavel Jozífek jich část ale prodal v Dehtářích. Na druhou stranu prodal také knihu do Čekanova, což byla vesnice na okrouhlicím panství, vzdálená osm kilometrů od dnešního Havlíčkova Brodu, tedy severním směrem od Humpolce. Pavel Jozífek tehdy definoval vazbu knih jako „*zas pelhřimovská*“.¹⁰⁵ Je tedy pravděpodobné, že s pracemi z této oblasti dříve se setkával častěji.

Mimochodem při výsleších roku 1762 je zmiňován také Jan Pecháček, charakterizovaný jako vysloužilý z kovánecké církve, který byl uvězněn v Nových Benátkách, tedy na Pelhřimovsku. Snad i z toho je možné spatřovat jisté propojení.

Na druhou stranu případ humpoleckých evangelíků zaráží v několika souvislostech. Toleranční patent byl tedy v Humpolci oficiálně vyhlášen, což ve srovnání s některými oblastmi bylo spíše výjimečné.¹⁰⁶ Pozoruhodná je i doba vyhlášení patentu. Ve srovnání s okolím se jednalo o pozdní reakci. Jak již bylo řečeno, na červenořečickém panství věděli tuto zprávu v prosinci, v Krucemburku již touto dobou, tedy v polovině února, měli povolený „sbor“.

S šířením zpráv o tolerančním patentu docházelo také k prvním přihlašovacím akcím. Na počátku období byly nejčastěji vyhotovovány hromadné přihlášky, např. za celou obec. Tyto seznamy byly následně postupovány vrchnostenským úřadům. Podle dvorského dekretu

---

¹⁰³ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci* I, s. 28-40.

¹⁰⁴ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

¹⁰⁵ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, *Knihy výslechů heretiků (1758-1782)*.

¹⁰⁶ E. MELMUKOVÁ, *Patent*, s. 25.

z 25. ledna 1782 však byly zřízeny komise pro vyhotovení právoplatných přihlášek jednotlivých nekatolíků. Místo hromadných přihlášek, přijatých ještě v Brněnském kraji a na Valašsku, začaly výslechy jednotlivců před komisemi.¹⁰⁷

V Humpolci došlo v lednu a únoru 1782 zřejmě ke zpoždění ve vývoji, neboť k 15. únoru Ruttkay datuje hromadné (!) přihlášení 44 rodin. Jejich shromaždištěm se stal dům Antonína Lešovského. Zde vytvořený seznam měl být následně odeslán na vrchnostenský úřad do Herálce. Pokud prameny označují přihlášené tak, jak se všichni přihlásili, pak jejich prvním označením byl pojem akatolík (česky „nekatolík“, latinsky „acatholicus“). Nikoli přímé označení příslušenství k jednotlivým povoleným náboženstvím, totiž k augšpurskému nebo helvetskému vyznání. Prvním místem, kdy se o nich hovoří jako „evangelikos“ je okamžik přihlášení před komisemi. První humpolecký pastor Samuel Ruttkay užívá označení akatolikos až do roku 1783.¹⁰⁸ Oni sami sebe pak označili v říjnu 1782 za „*mi sousedi v městě Humpolci víry evangelické*“, zatímco v listopadu 1782 se označili za akatolíky.¹⁰⁹ Vývoj tak pokračoval tím směrem, že se všichni přihlásili k augšpurské konfesi.

Dle Melmukové se za evangelíky augšpurského vyznání prohlašovali a i zůstali jimi tam, kde nedošla zpráva o tom, že se mají přihlásit k helvetskému náboženství. Je pravdou, že Humpolec ležel na jihu čáslavského kraje, kam se tato zpráva podle Melmukové nedostala. Byl-li to jediný vliv, který způsobil jejich setrvání u augšpurského vyznání, nelze zatím říci. Otázkou je, zda Humpolec nezasáhly nějakým způsobem vlivy z nedaleké helvétské Moravče.

Jiné vysvětlení přestupu k té či oné církvi nežli názor Melmukové o šíření této tzv. „druhé zprávy“, lze uvést názor Josefa Prokopa, který ve svých pamětech upozorňuje na známý jev, že tito přestoupilci od katolictví nevěděli, ke které církvi povolené tolerančním

---

¹⁰⁷ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci I.*, s. 32.

¹⁰⁸ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*. Samuel Ruttkay v užívá běžně latinského označení acatholikos. Snad i on sám rozlišoval mezi pojmem acatholikos a evangelici. Pojmu acatholikos užívá pro humpolecké obyvatele do chvíle, kdy se přihlásili k evangelickému -augšpurskému vyznání před komisí na jaře roku 1782, resp. do podzimu 1783, kdy se ustálili v přihlášení, odkdy pro ně užívá pojmu evangelici a pro okolní obyvatele, hlásící se k tolerančnímu patentu akatholici – „Sub initium 1783 in id elaborabant Humpolecenses Evangelici, ut vicinos pagenses acatholicos conscribere, eosque ad id permovere possent, ut cum iisdem unam communitatem sacram efficiant.“

¹⁰⁹ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

patentem se přihlásit. Je ale otázkou, do jaké míry ve svých zápisech reflektoval problémy všeobecné či zda tuto zprávu zmínil přímo na humpolecké nekatolíky.¹¹⁰

Problém změn v orientaci na kalvínskou či augšpurskou konfesi byl především problémem teologie. Na tento problém upozornil tehdy Michal Institoris Mošovský, který vydal na toto téma teologické rozpravy. Hlavní problém tkvěl v různém výkladu přítomnosti Krista při Večeři Páně. V chlebě se podle evangelíků augšpurské konfese podává reálné pravé tělo Krista, zatímco podle kalvinistů je přítomné jeho tělo jen symbolicky a prostřednictvím Duha svatého. Při podepsání přestupu ke kalvinství či naopak se přebírá i odlišná teologická konstrukce.¹¹¹ Zde se lze také ptát, co o těchto záležitostech věděli nekatolíci třeba i v Humpolci při přihláškách a do jaké míry byli v těchto záležitostech informováni. Na to by nám mohla pomoci poskytnout odpověď již zmiňovaná korespondence s tímto uherským duchovním.

Nyní se opět vraťme k hromadným přihláškám z února 1782. Pro srovnání různých vypovědí jednotlivých pramenů uvedu několik příkladů o rozdílnosti v udání počtu prvních přihlášených. Zatímco Ruttkay v *Protocollu* uvádí, že se přihlásilo 44 rodin,¹¹² Josef Prokop je „opatrnější“ a hovoří o měšťanských rodinách, jejichž počet čítal kolem dvaceti.¹¹³

Autor farní kroniky (psané v 19. století) pak uvádí v souvislosti s tímto patentem jen 20 jednotlivců.¹¹⁴ Oficiální pramen z dané doby v podobě hlášení z krajského úřadu na gubernium udává, že se na humpolecko-heráleckém panství přihlásilo během února 1782 na 182 osob. Zde je ale nutné upozornit, že se jedná o celé panství, tedy nejen o město Humpolec. Nemohu s jistotou říci, kde na panství ještě jinde v této době žili nekatolíci, ale v osmdesátých letech 18. století se uvádí ve Zdislavicích rodina Patlova.¹¹⁵ Jestliže v Humpolci vzniklo jisté uskupení osob, museli mít také své zástupce a představitele. Za reprezentanty uvádí humpo-

---

¹¹⁰ SOA TŘEBONĚ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

¹¹¹ E. KOWALSKÁ, *Evanjelické a.v. společenstvo*, s. 146-147.

¹¹² Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

¹¹³ SOA TŘEBONĚ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

¹¹⁴ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 4, kniha č. 4, Pamětní kniha IV.

¹¹⁵ SOA TŘEBONĚ, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

leční měšťané Matouš a Kašpar Hrejsa, Lukáš, Josef a Václav Malát, Antonín Lešovský, Martin Kysela a Jakub Příborský.¹¹⁶

Jak již bylo řečeno, byly od 25. ledna 1782 zřízeny komise pro přihlášky jednotlivých nekatolíků. Eva Melmuková ve sborníku *Evangelíci v rané toleranční době* vyjmenovává přesně jednotlivé vedoucí duchovenské komisaře. Upozorňuje zároveň na jejich četné množství, způsobené jejich potřebou pro řešení přihlášek. Pro naši oblast je zároveň nutné upozornit na P. Václava Heritese z Prahy.¹¹⁷ Jednalo se o kanovníka kapituly u sv. Víta v Praze.¹¹⁸ Dalšími členy komisí byli zástupci panství a písař. Úkolem světských osob při přihláškách bylo prosté ověření totožnosti osoby a ověření regulérnosti přihlášek. Duchovní měl v této souvislosti ověřovat záležitosti věroučných otázek. Při těchto přihláškách byly osoby dotazovány nejčastěji na čtyři základní otázky: jaké je víry předstoupená osoba, dále co ví o své víře, k níž se hlásí, proč odstupuje od katolictví a nechce-li se k němu vrátit.¹¹⁹

Nyní pohlédněme opět na humpolecko-herálecké panství v souvislosti s tolerančními přihláškami. Duchovní komisař Václav Herites se před působením v Humpolci od 10. do 13. března 1782 účastnil přihlášek v Polné (7.-8. března) a také mimo jiné i v Přibyslavi (9. března). V humpolecké komisi dále zasedal německo-brodský vikář Weisenthal a ředitel herálecko-humpoleckého panství. Herites po svém působení v Humpolci vypracoval zprávu. V ní hovoří o některých jedincích, které považoval za ty, po jejichž ovlivnění by narušil celou pospolitost. Na druhou stranu je jeho působení spojováno také s odčiněním jisté křivdy vůči jednomu z nekatolíků. O tomto sporu s humpoleckým duchovním a nejmenovaným nekatolíkem o 2 zlaté se z jiných pramenů nedozvídáme. Nekatolík měl být dříve neprávem odsouzen zaplatit 2 zlaté na obnovu oltáře a k uvěznění v žaláři. Spor byl Heritesem shledán pro humpoleckého duchovního neoprávněným. Herites také ve své zprávě upozornil na vliv humpoleckých nekatolíků pro venkovské okolí s vírou, že pokud by byli humpolečtí obráćeni, obrátí-li by se i mnozí na venkově. Také upozorňuje na to, že Humpolečtí nekatolíci augšpurskou konfesi jen předstírají a zatím trvají na dogmatu husitském. Dle komisařových názorů zdejší nekatolíci hájili reálnou přítomnost Krista při přijímání. Velmi zajímavý je Heritesův postřeh o humpoleckých ženách, které při přihláškách vtrhávaly hromadně na místo konání komise.

---

¹¹⁶ TAMTĚŽ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31; též SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 4, kniha č.4, Pamětní kniha, f. 192.

¹¹⁷I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ– ŠAŠECÍ, *Evangelíci*, s. 41.

¹¹⁸ NA PRAHA, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 712.

¹¹⁹I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ– ŠAŠECÍ, *Evangelíci I*, s.40.

Při tom měly ženy prohlásit, že „*caput mulieris est vir, et caput viri est ecclesiae*“ (hlavou ženy je muž a hlavou muže je církev). Následně bylo Heritesovi vydáno osvědčení reflektující jeho působení v Humpolci. Představení města, kteří toto potvrzení vydali, svědčili, že Herites neužil ani jediného hanlivého slova při komisi, nýbrž že se choval ke každému jako laskavý otec. Při Heritesově působení v Humpolci přestoupilo zpět ke katolictví celkem 24 lidí.¹²⁰

Období léta 1782 je dobou konce první vlny přihlášek evangelíků před komisemi. Poslední řízení probíhala na Valašsku. Po tomto období přihlášek následovalo období právního zřizování sboru. Stát přistoupil k jednání s evangelíky o jejich názorech na stavbu modlitebny i o jejich ochotě příspěvků na vydržování pastora. Otázka pastora byla snad i důležitější pro úřady než pro samotné evangelíky. Pastor měl zajišťovat především dvě věci. Vedle duchovenských povinností mu patřila povinnost zprostředkování pravidelného styku úřadů s evangelíky formou presentace nařízení a také mu náležela jejich kontrola. Někteří evangelíci však vnímali pastora také jako důkaz úředního povolení jejich náboženství. Stát tak často naléhal na rychlou stabilizaci poměrů formou povolání pastora. V tom však stály dvě velké překážky. První byla záležitost platů pro povolání pastory, kteří měli být vydržováni z pravidelných odvodů od jednotlivých členů sborů. Druhou překážkou bylo povolávání kazatelů. Zde začalo docházet na mnoha místech ke sporům o to, jakého duchovního přizvat, zda vyznání augšpurského nebo helvetského. Na některých místech došlo i k rozdělení jednotných sborů. Do Čech přišel první pastor augšpurského vyznání Jan Laho do Krucenburku (dnešní Křížová) v červnu roku 1782.

Jak již bylo řečeno, léto a podzim tohoto roku byl spjat s jednáním o právním ustanovení sboru. Dle Melmukové se sbory směly ustanovit jen po splnění následujících záležitostí. Musely mít předepsaný počet duší nebo rodin, nebo dosáhnout cestou milosti odpuštění této podmínky. Dále musely získat povolení povolání kazatele a povolení postavit si modlitebnu. Pro kazatele měli mít zajištěn plat a státní souhlas pro jmenovitěho kazatele.

Utváření sborů skončilo na konci roku 1782 jen na východní a střední Moravě. Na dalších místech k tomuto procesu docházelo ještě během dalších tří let. Jinde se v této době řešily obtíže s malým počtem členů či problém sídla tolerančního sboru. Některé sbory začaly intenzivně jednat také o evangelických školách.

V druhé polovině roku 1782, hlavně na podzim, začalo docházet k dodatečným přihláškám. Dle Melmukové tak docházelo po příkladu jednání ostatních lidí z okolí, kteří se

---

¹²⁰ PRAHA, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 712.

přihlásili k nekatolictví již na jaře. Jiným důvodem mohlo být potvrzení pastora v daném místě, které ujistilo i nečleny sboru o úředním schválení sboru. Následovalo tak znovu ustanovování komisí a přihlášení těchto nových „zájemců“. Tento stav mohl trvat do 1. ledna 1783, od kdy se nesměly přijímat takovéto přihlášky.¹²¹

Pokud se podíváme na humpolecko-herálecké panství, zjistíme dle hlášení zaslání z krajského úřadu z Čáslavi na zemské gubernium v Praze, že počet evangelíků poklesl na konci června roku 1782 na 168 osob odstoupením celkem 20 osob.¹²² Porovnáme-li tento údaj s předchozím hlášením z února 1782, zjistíme početní nesrovnalost. Je možné, že mezi oběma hlášeními bylo jiné (do dnešní doby nezachované?), nebo že by došlo k omylu? Zatím nemohu odpovědět. Více by mohl prozradit výzkum ve Státním oblastním archivu Zámorsk.

Podobně jako jinde, došlo i v Humpolci na podzim k novým přihláškám. Dle seznamu uloženého ve fondu archivu města Humpolce se k 9. listopadu 1782 přihlásilo k evangelictví 9 mužů.¹²³ K témuž datu však *Protokol* uvádí přihlášení 18 rodin.¹²⁴ Jisté je, že během druhé poloviny roku 1782 se k augšpurskému vyznání přihlásilo dalších 27 mužů a 19 žen. Ke konci roku 1782 tak bylo zaznamenáno na humpolecko-heráleckém panství celkem 214 osob, totiž 128 mužů a 94 žen.¹²⁵

Snahu o vytvoření sboru v Humpolci, prameny uvádí toto jednání od ledna roku 1783. Zvláštní je však různost s názorem Melmukové. Ta uvádí, že nejprve musel být alespoň příslib k povolání pastora, aby mohl sbor vzniknout,¹²⁶ zatímco v *Protokolu* se hovoří, že nejprve humpolečtí vytvořili sbor, aby mohli povolání pastora a učitele.¹²⁷ Lze se tak tedy domnívat, že se již v této době jednalo o oficiální povolání pastora, byť první jednání s guberniem se datují až k jaru roku 1783? Odpověď na tuto otázku by mohl poskytnout jak fond Krajského úřadu Čáslav tak i dochovaná korespondence s Michalem Institutorem Mošovským.

---

¹²¹I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci I*, s.28-40.

¹²² NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 708.

¹²³ SOKA PELHŘIMOV, AM Humpolec, inv. č. 288, karton č.1, Tajní nekatolíci (1782).

¹²⁴ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

¹²⁵ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 708.

¹²⁶I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci I*, s.28-40.

¹²⁷ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

3.4. Období vzniku sboru a příhodu prvního pastora

Aby mohl být ustanoven sbor, bylo podle tolerančního patentu nutné přihlášení alespoň 500 osob či 100 rodin. Jak již bylo řečeno, Ruttkay v *Protokolu* upozorňuje, aby byli Humpolečtí evangelíci schopni splnit tyto požadavky, obrátili se na nekatolíky v okolí města. I přes tuto skutečnost nedali dohromady požadované množství lidí. Uvádí se, že s okolím tvořili skupinu 91 rodin.¹²⁸ Krajský úřad v Čáslavi jim tak ustanovení sboru nepovolil. Následně se humpolečtí evangelíci obrátili do Vídně s žádostí o povolení sboru. Ke 4. květnu 1783 sepsali žádost ke svolení vytvořit si sbor. Společenství humpoleckých evangelíků zvolilo Jana Skorkovského a Františka Haramsu, kteří měli ve Vídni předat žádost. Zde se obrátili na Jana Drozdíka.¹²⁹ K Janu Drozdíku se dle Melmukové váže zprostředkování mnoha žádostí českých nekatolíků k císaři. Nebyl prý však jediný, kdo působil ve Vídni při vzniku sborů v Čechách. Ještě ve Vídni působil Damuel Nagy, který byl právním poradcem pro reformované církve. Zde však musím ještě upozornit na různé názory na práci Jana Drozdíka. Melmuková uvádí, že „... *Valaši vyhledávali právní poradce luterské, napřed Drozdíka a později Welse, Jakubec vyhledal právního poradce reformovaných Samuela Nagye.*“¹³⁰ V rozporu však s tímto tvrzením je tvrzení téže autorky v knize *Patent zvaný toleranční*. Zde uvádí, že „... hromadná přihláška byla pak doručena do Vídně už na základě zprávy druhé, sepsané „advokátem“ helvetské církve Drozdíkem.“¹³¹

Po doručení humpolecké žádosti do Vídně, probíhalo jednání ve věci humpoleckých evangelíků mezi dvorskou kanceláří ve Vídni a Zemským guberniem v Praze během května a července. 7.července bylo vydáno dvorskou kanceláří povolení k ustanovení sboru a povolání si pastora i pro méně rodin, než bylo nařízených 100 pro Humpolec s jeho okolím.¹³²

Koncem měsíce července proběhla mezi humpoleckými evangelíky volba „vyslance“ pro jednání o záležitostech vyslání pastora a učitele z Uher. Byl zvolen Martin Kyselo, který následně odešel do Uher. V Uhrách působil Michal Institoris Mošovský, který vysílal do Čech pastory k jejich činnosti.¹³³ Díky tomuto superintendentovi přišel do Humpolce evange-

---

¹²⁸ TAMTÉŽ..

¹²⁹ TAMTÉŽ.

¹³⁰I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ– ŠAŠECÍ, *Evangelíci I*, Praha 1995, s.25.

¹³¹ E. MELMUKOVÁ, *Patent*, s. 160.

¹³² NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 712.

¹³³ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

lický pastor Samuel Ruttkay. Počátek jeho působení v Humpolci spadá k 20. září 1783, kdy byl schválen a ustanoven českým guberniem.¹³⁴ Zde je nutné vysvětlit si některé skutečnosti. Nejprve se zabývejme otázkou, proč odchází mnozí „vyslanci“ z Čech a Moravy do Uher k Michalu Institorovi Mošovskému a kdo to byl tento muž? Nešpor zastává názor, že na pro ustanovování luterských a reformovaných pastorů měla významný podíl patrimoniální, případně státní správa.¹³⁵ Melmuková se v této záležitosti ve svých pracích nevyjadřuje, pouze konstatuje příchod pastorů.¹³⁶ V budoucnu, až dojde k výzkumu korespondence mezi pastory a Institorem Mošovským, snad bude možné ověřit Nešporův názor na vliv patronátní správy na pozvání pastora i v otázce Humpolce. Je možné předpokládat, že Neffzernové, jako původně uherští šlechtici, skutečně mohli mít povědomost o uherské církvi, případně i o Institoru Mošovském. V současné chvíli však nemohu tuto domněnku potvrdit.

Zde je vhodné zmínit několik informací o již několikrát jmenovaném Michalu Institorovi Mošovském. V Bratislavě začal Mošovský působit od roku 1758. Nejprve se angažoval v řízení bratislavského gymnázia. Byl tu pověřen kontrolou postupu při vyučování a kontaktem mezi patronem školy a profesorským sborem. Během svého působení vytvořil kolem sebe skupinu známých a příznivců, kteří byli přezdíváni jako „Institorovi mniši“. Díky nim měl Institoris povědomí o dění v zahraničí, především na univerzitách v Německu. Michal Institoris Mošovský byl nejbližším spolupracovníkem superintendenta Michala Torkosa a rozhodující osobnost pro etnicky slovenské evangelíky augšpurského vyznání. Mošovského je tak možné považovat za hlavního organizátora „pomoci“ pro nové evangelické sbory v Čechách a na Moravě. Nejednalo se přitom jen o vysílání evangelických duchovních, ale jeho role spočívala i v definování teologických východisek. Jeho názor na pronikání osvícenství do teologie byl silně odmítavý. Na nutnost ozřejmění teologických východisek reagoval Mošovský vydáním teologických rozprav.

Jak již bylo řečeno, právě díky Mošovskému se do Čech dostali i první pastoři.¹³⁷ První humpolecký pastor spolu s evangelickým učitelem Štěpánem Kalmárem byl vyslán do Čech po Mošovského doporučení. Ruttkay spolu s Kalmárem studovali na společných

---

¹³⁴ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 712.

¹³⁵ Z. R. NEŠPOR, *Náboženství*, s. 246.

¹³⁶ E. MELMUKOVÁ, *Paten*, s.181.

¹³⁷ E. KOWALSKÁ, *Evanjelické a.v. společenstvo*, s. 141-165.

„prešpurských školách“,¹³⁸ odkud se pravděpodobně znali s Mošovským. Samuel Ruttkay, syn šlechtice Jana Ruttkaye, pocházel z Uher – z vesnice Felčo-Rasztok v Liptovské stolici. První vzdělání získal v rodné vesnici. Následně až do syntaxe studoval v sousední vesnici Nagy-Palugya. Ve studiu dále pokračoval v Kežmarku, kde získal dovednosti v rétorice. Roku 1782 jej Mošovský doporučil k působení v Čechách. Po absolvování třináctiměsíčního kurzu z teologie a filozofie u pana Stretska byl vyslán do Humpolce jako evangelický pastor. Na cestu se vydal po ordinování, které vykonal Michal Torkoš dne 2. září 1783.¹³⁹ Ruttkayovo působení v Humpolci je spojeno s dokončením ustanovení sboru, s výstavbou modlitebny. První humpolecký pastor ukončil své působení v Čechách 23. července 1795, kdy odešel zpět do Uher. V Humpolci s ním bydlela také jeho manželka Marie Zuzana, rozená Ertl. Zde se mu také narodilo několik dětí. Neméně zajímavá je strategie výběru kmotrů a svědků křtů v době jeho působení v Čechách. První dítě, které se mu v Humpolci narodilo, byl syn pokřtěný jménem Michal. Křtil jej pastor z Opatova Jan Michna. Kmotrem tohoto dítěte byl Karel Opitz, syn čáslavského bankálního úředníka, který se zasloužil o finanční podporu zdejšího sboru při stavbě modlitebny (viz níže). U dalších dětí šli za kmotry buď již zmiňovaný pastor z Opatovic Jan Michna nebo jeho manželka Marie Zuzana. Poslednímu zde narozenému dítěti šel za kmotra Vojtěch Špinar, pastor v Křížové, pozdější humpolecký evangelický pastor. Zdejší evangelický učitel Štěpán Kalmár šel za svědka křtu jen jedenkrát. Zvláštní je, že za celou dobu působení Ruttkaye v Humpolci si z humpoleckých obyvatel vyvolil jen dvakrát Kateřinu Skorkovskou (manželku Josefa). Pouze jedenkrát se setkáme u Ruttkaye s Ladislavem Tomkem, evangelíkem žijícím v Bystré Nc.1.¹⁴⁰ Proč si vybral právě jeho? Že by tím chtěl vyrovnat postavení mimoměstských evangelíků vůči humpoleckým v postoji ke své vlastní osobě, když rok předtím byla Kateřina Skorkovská svědkem křtu? Bez zajímavosti, myslím, že není ani volba jména poslednímu zde narozenému synovi. Dostal jméno Jan Ferdinand. Že by tu byla vazba na čáslavského úředníka, která byla zdůrazněna po deseti letech od výstavby modlitebny pojmenováním vlastního dítěte po významném „dobrodinci“? Proč si Ruttkay nevybral za kmotra některého z humpoleckých evangelíků? Že by tu byly nám dnes neznámé spory, nebo si udržoval postavení se svou „vlastní“ společenskou skupinou – tedy hlavně s pastory z okolí?

---

¹³⁸ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

¹³⁹ Acta reformationem Bohemicam illustrantia IV, Praha 1985.

¹⁴⁰ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Již druhý měsíc po svém příchodu, tedy v listopadu roku 1783, se Samuel Ruttkay účastnil jednání s královéhradeckým biskupem Leopoldem von Hay na zámku v Herálci. Při tomto jednání se na zámku shromáždili humpolečtí evangeličtí a katoličtí měšťané, aby učinili před biskupem příslib následného poklidného soužití.¹⁴¹ Této události se měli z evangelíků zúčastnit podle *Protocolu* vedle Ruttkaye ještě tři starší.¹⁴² Bylo by také v budoucnu zajímavé zjistit, zda tato schůzka byla přelomem v otázce soužití-nesoužití obou stran v Humpolci. O podobných aktivitách se Melmuková ani Nešpor nezmiňují. Možná se zde projevila příbuzenská vazba mezi Konrádem Neffzernem a jeho švagrem Leopoldem von Hay, nebo se jednalo o Hayovu aktivitu v rámci jeho činnosti při zavádění tolerančního patentu do praxe v královéhradecké diecézi?

Leopold von Hay patřil k jedním z nejzajímavějších osobností osmdesátých a devadesátých let 18. století v církevních záležitostech. Prvním okamžikem, kdy se dostal do povědomí širšího okolí, bylo jeho působení v souvislosti s událostmi při vyhlášení údajného Tolerančního patentu na Valašsku v letech 1777-1780. Tam se Hay, tehdy ještě jako mikulovský probošt, účastnil komise při výsleších v souvislosti s tímto procesem. V době vydání tolerančního patentu byl již Leopold von Hay královéhradeckým biskupem. V rané toleranční době je nejčastěji spojován s problémy tzv. „deistů“ či nezařazených ve východních Čechách. Jednalo se o osoby, které se odmítly přihlásit k některé z povolených církví a setrvaly na svých názorech aniž by se vrátily ke katolictví. Proti těmto osobám Hay vystoupil s postojem, v němž dával plně najevo, že se deisté musí zařadit nebo zmizet. Hay se také do dějin zapsal svým prováděním vizitací po „své“ diecézi, tedy především v čáslavském a chrudimském kraji.

Neméně zajímavými záležitostmi jsou stavby modliteben, o jejichž vznik se začaly zasazovat mnohé sbory již od roku 1782. První snahy evangelíků v těchto záležitostech na mnohých místech směřovaly k získání původně evangelických kostelů, neboť k výstavbě zcela nové budovy bylo zapotřebí značného množství finančních prostředků. Tyto nové výstavby pak často velmi zatížily finanční možnosti sboru. K tomuto převzetí údajně prakticky nikde nedošlo.¹⁴³ Toleranční patent v mnohém podobu modliteben upravoval a omezoval: „*Co se*

---

¹⁴¹ TAMTĚŽ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID 4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

¹⁴² Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

¹⁴³ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, *Evangelíci* II, s. 64.

*týče modlitebny, nařizujeme výslovně, aby kde toho ještě není, taková modlitebna neměla žádného zvonění, žádných zvonů, věží ani veřejného vchodu z ulice, jenž by představoval chrám, jinak však mohou i vystavět z jakékoli hmoty chtějí...*¹⁴⁴ Náklady na výstavbu modliteben hradily sbory ze svých finančních sbírek od členů. Na některých místech byla situace ulehčena poskytnutým příspěvkem či sbírkou. Hrabě Filip Kinský daroval Krounskému sboru hmotné zázemí, stejně jako podporoval stavbu modliteben ve Svratouchu a v Lozicích u Vysokého Mýta. S finanční podporou pomohly vrchnosti i na jiných místech. Např. ve Chvaleticích kníže Paar, podobně jako v Poličce hrabě Trauttmansdorff. Jiné sbory získaly finanční podporu z ciziny, jako byl mezi jinými pražský sbor s finanční částkou 3510zl.¹⁴⁵

Jaké bylo stanovisko humpolecko-herálecké vrchnosti, zatím nevím přesně. Sběrka, kterou v zahraničí organizoval Jan Ferdinand Opitz, vypomohla sborům v Humpolci, Trnávce a Opatovicích. Sbor humpoleckých evangelíků získal částku 643 zl. 23 ¼ kr. Jan Ferdinand Opitz byl čáslavský úředník, resp. později c.k. český bankální inspektor.¹⁴⁶ Pokud se vrátíme ke vztahu vrchnosti k humpoleckým evangelíkům, můžeme snad upozornit na zápis v tzv. *Prokopových pamětech*. Tento humpolecký syndikus vložil hned za sebe dvě zprávy na první pohled jakoby zcela odlišné. Po zápise o výstavbě humpolecké modlitebny, kterou evangelíci začali stavět v dubnu 1785, zaznamenal, že v témže měsíci onemocněl ve Vídni baron Benedikt Neffzern.¹⁴⁷ Nechtěl tím Prokop upozornit na končící období a konec určitého vztahu k evangelíkům v personifikované podobě starého majitele a na začínající období spojené s novým pánem?

Co se týká výstavby humpolecké modlitebny, podle *Protocollu* se začalo v této věci jednat v Humpolci na konci roku 1783 a následovalo jednání v roce 1784 zakončené výstavbou a posvěcením modlitebny 9. října 1785.¹⁴⁸ První snahy o výstavbu snad lze spojovat s aktivitami Jana Trnky, jemuž byla prodána humpolecká kaple svaté Anny. Prameny doslovně neuvádí, k jakému účelu měla být prodána, ale na tento záměr lze soudit z vývoje událostí. Pramen hovoří nepřímou: „*prodána a od nekatolíků koupěna byla. ... a Janovi Trnkovi, souke-*

---

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s.181-201.

¹⁴⁵ Z. R. NEŠPOR, *Náboženství*, s.253.

¹⁴⁶ Josef PETRÁŇ, *Kalendář, aneb čtení o velkém plese korunovačním v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Fransouzské revoluce*, Praha 2004, s. 56.

¹⁴⁷ SOA Třeboň, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

¹⁴⁸ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

*nickému mistru a nekatolíku...*¹⁴⁹ Jiným místem, kam chtěli evangelíci situovat výstavbu modlitebny, byl prostor za radnicí. Tuto iniciativu čáslavský kraj zamítl s odůvodněním, že ve válečných časech slouží tyto prostory pro ubytování vojska a depositorium u radnice. Další místo u něhož není v prameni zmíněna jeho lokace, bylo odmítnuto pro existenci dvou obecních „rybníčků“¹⁵⁰, jejichž okolí využívají soukeníci pro stavení rámu¹⁵¹. Ještě 1. března roku 1785 adresoval městský magistrát žádost o zakročení proti úmyslům výstavby modlitebny v úplně novém návrhu podaném nekatolíky, byť již jim magistrát i krajská komise vykázala prostor na Zichpili. Nekatolíci totiž „*uprostřed města mezi sousedskými domy na gruntovních zahradách ... stavěti usilují.*“¹⁵² Výstavbu chtěli situovat ke gruntu Nc. 61. Magistrát v tomto případě oponoval jednak nařízením o zákazu této stavby blízko veřejné cesty, dále také tím, že na gruntu hospodaří sice jeden nekatolík (Jakub Hruška), ale ještě dva katolíci (František Drbal a Šimon Dundych), kteří proti tomuto záměru protestovali. Neméně důležitým se zdála být obava z možného vypuknutí ohně, „*že by mohlo zcela město prachem padnouti*“. Posledním bodem, jímž magistrát argumentoval byla potřeba dříví, které nekatolíci chtěli získat zdarma od obce. Magistrát nechtěl poskytnout dřevo na stavbu a argumentoval, že dle tolerančního patentu si mají výstavbu financovat z vlastních zdrojů.¹⁵³ Výsledným umístěním stavby byl prostor vytýčený komisařem Krajského úřadu na Zichpili.

Vytvoření plánů a rozpočtu na stavbu modlitebny a „evangelické fary“ se přičítá heráleckému stavebnímu mistru Bartoloměji Krpálkovi. Základní kámen ke stavbě byl položen 18. května 1785. Stavebním dohledem byli určeni Jakub Příborský, Antonín Lešovský starší a Prokop Skorkovský. Spolu s výstavbou modlitebny bylo stavěno obydlí pro pastora. Finanční náklad byl značný. Výstavba vyšla na 1399 zl.¹⁵⁴

Vysvěcení chrámu proběhlo, jak již bylo zmíněno, 9. října 1785. Evangelíci se při této příležitosti očividně prezentovali svému okolí, neboť po obřadu následoval slavnostní oběd, který se dle *Prokopových pamětí* „*s velkým vydáním uskutečnil podle nařízení evangelické*

---

¹⁴⁹ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č.165, kart. č. 5, Fundační věci (1722-1915), kaple svaté Anny.

¹⁵⁰ Za objasnění německého výrazu děkuji PhDr. Zdeňku Martínkovi, CSc.

¹⁵¹ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae - list označený jako kopie z 18.7.1784.

¹⁵² SOKA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č.16, kniha č.1, Kniha pamětní 1784-1798.

¹⁵³ TAMTÉŽ.

¹⁵⁴ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

obce“.¹⁵⁵ Mezi osobami, které se účastnily tohoto aktu, byl bankální úředník čáslavského krajského úřadu Jan Ferdinand Opitz se svou rodinou. Mezi přítomnými byli účastni také pastoři z okolních míst: z Opatovic Jan Michna, z Trnávky Jan Kalmár, Jan Vaníček (Vaněček), Jan Molitoris z Krucenburku, Andreas Bazaney z Horních Dubenek a M. Lhotenský.

---

¹⁵⁵ TAMTÉŽ.

4. Humpolečtí nekatolíci

4.1. Rodiny nekatolíků

Druhou část své práce jsem již zaměřil přímo na prostor města Humpolce ve druhé polovině 18.století. Mou snahou bylo nejprve identifikovat nekatolíky z raně toleranční doby a následně jsem chtěl těchto zpráv využít k vytvoření sítě sociálních vztahů mezi nekatolíky. Snažil jsem se hledat odpovědi na několik následujících otázek. Kdo byl nekatolík ve městě? Kde bydlel? Je pravda tradovaná zpráva o jejich prostorovém semknutí a obývání jen určité části města? Druhým okruhem otázek byly záležitosti sociální. Úkolem bylo zjistit vazby mezi jednotlivými nekatolíky. Zaměřil jsem se přitom na sňatky nekatolíků na jejich majetkoprávní vztah.

Ještě předtím, než se budeme zabývat jednotlivými nekatolickými rodinami v Humpolci, je nutné upozornit na některá zjištění z jiných výzkumů o soužití dvou konfesí v jednom prostoru. Autoři prací k evangelictví, jako je Melmuková či Nešpor, se tímto problémem ve svých pracích příliš nezabývají. Melmuková ve sborníku *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě* upozorňuje na jeden z možných přístupů k výzkumu tohoto tématu. Nazývá jej demograficko-sociologický pohled na evangelíky. Vychází přitom opět z tolerančních přihlášek. Její výzkum v tomto oddíle se orientuje pouze na zjišťování počtu a typu řemeslníků a na jejich průměrné věkové zařazení.¹⁵⁶ Zdeněk R. Nešpor, byť ve své knize *Náboženství na prahu nové doby*¹⁵⁷ věnuje sociálnímu charakteru tajného nekatolictví jednu kapitolu, jednotlivými rodinami se vůbec nezabývá. Pouze několikrát upozorní na roli „vůdce“ skupin tajných nekatolíků, ale vztahy mezi ním a ostatními zcela opomíjí.

Prvním krokem k ustanovení církevní obce bylo veřejné deklarování „odpadlíků“ od katolicismu. Velmi často pak bylo očividné, že mnozí takto přestoupili a velmi horlivě odporovali vůči všemu, co souviselo přímo s katolicismem a jako takové bylo hodné zavržení.¹⁵⁸ Zde se naskytá otázka, zda odchod mnohých osob od katolictví nebyl spíše projevem osobních antipatií k duchovnímu či negativních zkušeností z jednání s touto osobou. O protestech ke všemu katolickému svědčí časté odpory obyvatel při sbírání příspěvků na plat

---

¹⁵⁶ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, *Evangelíci VI*, s.281 - 292.

¹⁵⁷ Z. R. NEŠPOR, *Náboženství*, s. 180-183.

¹⁵⁸ E. KOWALSKÁ, *Evanjelické a.v. společenstvo*, s.30.

svých pastorů. Evangelíci v tomto jednání viděli pokračování „papežstva“, přičemž předpokládali, že faráře bude platit stát, který povolil jejich ustanovení.¹⁵⁹

Velmi inspirující pro výzkumu nekatolíků, resp. evangelíků osmdesátých a devadesátých let 18. století by mohly být závěry Evy Kowalské z výzkumu oblasti dnešního Slovenska. Proces konfesionalizace, resp. propojení státní moci a církve ve všech sférách života společnosti hluboko ovlivnil mentalitu člověka 18. století. Příslušnost k dominující konfesi, tedy ke katolictví se měla stát symbolem zařazení jedince k upřednostňované skupině.¹⁶⁰ Z takového jednání mohlo v budoucnu vyplynout mnoho komplikací v životě společnosti. Podobně se můžeme ptát i na prostor Humpolce. Je samozřejmé, že tento aspekt vývoje lze plně řešit až pro období po vydání tolerančního patentu, ale na druhou stranu nás mohou napadat otázky i pro předtoleranční období. Jestliže zde existovala skupina obyvatel, kteří se po roce 1781 jistým způsobem vyčlenili vůči okolí, pak se naskytá otázka, zda tu již tato skupina obyvatel nebyla před tolerančním patentem? A pokud ano, pak byly již tyto osoby potlačovány či byly veřejně přijímány jako kdokoliv jiný? Toleranční patent nemohl ihned ovlivnit kvalitu dlouho se formujících interkonfesionálních vztahů, byť se začaly objevovat náznaky změn. Ve chvíli, kdy si protestanté ustanovili vlastní církevní obec, utvořili školu a zřídili modlitebnu, stoupla jejich vážnost v okolním prostředí.¹⁶¹

Toleranční patent povoloval, aby „*nekatolíci mohli příště dispencací být připuštěni ke koupi domů a statků, k právu měšťanskému a mistrovskému, k akademickým hodnostem a civilním službám a nemají být přidržováni k žádnému jinému způsobu přísahání než tomu, jež se s jejich náboženskými zásadami srovnává, [...] Podobné dispenze k nabytí držebnosti pak práv měšťanských a mistrovských, buďtež v poddanských městech krajskými úřady bezevšeho stěžování udělovány.*“¹⁶² Dle tohoto nařízení se evangelíkům dovoluje držení domu a měšťanských práv. Zda bylo toto „nové“ držení majetku něčím novým, mají ukázat rozborů jednotlivých rodin.

Rodina

Podle Rudolfa Zuberu mimoprávní existence nekatolíků v katolickém státě před vydáním tolerančního patentu přinášela otázku, jak se v něm mají chovat.¹⁶³ Ti, kteří přijali třeba jen na

---

¹⁵⁹ TAMTÉŽ.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 27.

¹⁶² E. MELMUKOVÁ, *Patent*, s. 34.

¹⁶³ R. ZUBER, *Osudy*, s. 145.

oko žádanou koncesi, zůstali třeba do konce svého života o svém evangelictví přesvědčeni, ale jejich děti, od mlada vedené a vychovávané katolicky, neměly chuť se vylučovat ze společenského života a odmítaly převzít po rodičích jejich víru. Někdy v tom nepomohla ani otcovská autorita nebo trestání. Formy katolické zbožnosti u nekatolických rodičů vyvolávaly odpor a často naopak kontakt nekatolíků s katolíky mohl vést k rozbití rodinné jednoty.

Alice Velková ve svém výzkumu upozorňuje na vliv náboženského dualismu při rozboru výsledků dotazníkové akce, při tzv. Popisu státních statků.¹⁶⁴ Autorka porovnává demografické údaje u konfesně rozdílných rodin z jednotlivých panství. Došla k závěru, že existovaly rozdíly v počtu členů rodin mezi katolíky a protestantskými rodinami. Ve svých výsledcích z několika tzv. státních statků zjistila, že katolické rodiny měly nejmenší počet členů (v průměru 4,7), zatímco protestantské rodiny byly o něco početnější (v průměru 5,1). Dále se ve své studii zabývala oblastí Poděbradska na počátku 19. století, kde demografickou metodou řešila sňatkové aliance mezi protestantskými rodinami helvétské konfese s katolickými rodinami. Prameny Alici Velkovou dovedly ke zjištění, že ve skutečném soužití katolíků a nekatolíků dominovaly především ty každodenní stránky života, které se víry netýkaly. I přesto zjistila, že soužití lidí odlišné víry bylo běžné a dva světy katolíků a evangelíků se od sebe neoddělovaly, a to ani pokud šlo o tak důležitou otázku, jakou byl výběr životního partnera. Podle Velkové konfesijní rozdíly zřejmě nehrály až tak důležitou roli, rozhodnutí ovlivňovaly i další faktory, jakými byl sociální původ, rodinný stav, věk snoubenců či vzájemná náklonost.¹⁶⁵

Nyní se však zaměříme přímo na město Humpolec. Abychom mohli pracovat se skupinou nekatolických rodin, musíme přesně jednotlivé rodiny identifikovat. Seznam přihlášených osob k některému z tolerovaných náboženství pro Humpolec se do současné doby s největší pravděpodobností nedochoval. V archivu Českého zemského gubernia v Praze, jakožto úřadu, který byl nadřízeným ve veřejných správních záležitostech pro vyřizování přihlášek a vzniku nových sborů na úrovni zemského úřadu ve skupině tzv. politica, se nedochoval žádný oficiální seznam přihlášených osob k některému z tolerovaných náboženství.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ Alice VELKOVÁ, *Skladba obyvatelstva podle náboženství na tzv. státních statcích roku 1802*, *Historická demografie* 29, 2006, s. 109 - 136.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 135.

¹⁶⁶ NA Praha, České gubernium – publicum, inv. č.1335, kart. č. 700-714.

Základní vymezení osob, které se přihlásily k nekatolictví dovolují rekonstruovat zápisy z pamětní knihy sepsané Josefem Trnkou z roku 1847. Autor zde vypsaly rodiny, které „se následovní familije k přestupu evangelického křesťanského náboženství přihlásily.“¹⁶⁷ Bohužel neuvádí, jak tento seznam sestavil a kde k němu získal podklady. Seznam byl vyhotoven v té podobě, že Trnka do sloupce vypsaly pouze jména a příjmení mužů. Bohužel více nespécifikoval jejich bydliště v Humpolci. U některých mužů také uvedl i tehdy svobodné syny, kteří se měli spolu s otcem přihlásit k nekatolictví. Někdy tyto záznamy rozšiřuje o udání početnosti „se dvouma syny; s třemi syny Pavel, Jakub, Josef“. Na druhou stranu v seznamu příjmení také uvádí údaj, zda jde o syny či bratry některého z již jmenovaných mužů. Zda je lze považovat za jednu rodinu či nikoli? Například u rodiny Kopřivů uvádí pouze Jakuba Kopřivu, ale o jeho bratru Janu se vůbec nezmiňuje, byť v matrice je připomínán jako nekatolík (i jeho sňatek to potvrzuje) a také byl před tolerančním patentem se svou manželkou vyslýchán. Lze se domnívat, že tento seznam snad mohl vzniknout ze vzpomínek, a proto tu jsou některé rodiny nesystematicky rozepsány a na některé mohlo být nechtěně (nebo i chtěně) zapomenuto. Jestliže se budeme zabývat porovnáním, kdo z nekatolických rodičů či členů sboru figuruje v matrice narozených či zemřelých evangelíků a v Trnkově seznamu není zmíněn, zjistíme, že se jedná o značné množství osob. U některých Trnkou „zapomenutých“ osob je zvláštní, že některý z potomků přestoupil zpět ke katolictví. Nevyhovuje tedy ani hypotéze, že Trnkův seznam je zachycení oněch 44 přihlášených rodin z počátku tolerance (o tom viz níže), ani že se jedná plně o osoby působící ve sboru evangelíků v osmdesátých a devadesátých letech 18. století.

Trnkův seznam převzal R. Mahovský do svého příspěvku z třicátých let 20. století s rozšířením o čísla domů, kde měli jednotlivci bydlet. Ve svém příspěvku zastává názor, že z tohoto seznamu po ověření údajů dle matrik, vytvořil seznam 44 rodin (který se nedochoval), které se měly přihlásit k tolerančnímu patentu 15. února 1782 u Antonína Lešovského.¹⁶⁸ Dalším problémem je, že se nikde nespécifikuje, jak tato „rodina“ vypadá. Podobně si myslím, že lze snahu o jakési ztotožnění těchto dvou seznamů zpochybnit seznamem

---

¹⁶⁷ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha evangelické církve v Humpolci (1847) – viz příloha.

¹⁶⁸ M. R. MAHOVSKÝ, *Toleranční dějiny sboru*, M. R. MAHOVSKÝ (ed.), K 150. výročí, s. 34 – 62.

zapsaných osob k nekatolíkům z 9. listopadu 1782.¹⁶⁹ V tomto seznamu jsou uvedeni přistoupivší 9. listopadu 1782. Jestliže seznam z listopadu srovnáme se seznamem osob, které přestoupily ke katolictví za Heritesova působení z jara téhož roku, zůstanou nám čtyři muži (snad i tedy rodiny?), kteří v jarním období nekonvertovali a tudíž (pokud nepřestoupili v jiný okamžik) museli nově přestoupit nyní. Trnkův seznam však tyto osoby zahrnuje a Mahovský s nimi počítá do základní skupiny z února roku 1782.¹⁷⁰

Někteří jednotlivci mohou být plně pokládáni za nekatolíky z roku 1782 již nyní, bez hlubšího zkoumání jednotlivých přihlášených. Pro toto tvrzení máme doklad v soupise nekatolíků, kteří neplatili desátek katolickému faráři.¹⁷¹ Pokud bychom ale chtěli získat seznam všech nekatolíků, byl by tento soupis nedostatečný, neboť zaznamenává pouze ty hospodáře, kteří byli povinni platbou desátku- zde obilí. Desátek však nebyl odváděn jen z obilí. Na druhou stranu existovaly plodiny, z nichž se neodváděl desátek.¹⁷² Takové osoby nebyly povinny odvodu, stejně jako ty, které neměly pozemky, z nichž by byli povinni odvodem.

Pokud se však vrátíme k článku R. Mahovského, musíme upozornit na další nesrovnalost. Mahovský rozšířil Trnkův seznam o čísla domů, která získal pravděpodobně podle evangelické matriky. Problém nastává v tom, že autor tyto domy ztotožnil s domy z doby první poloviny 20. století. S tímto závěrem však nelze souhlasit, neboť v Humpolci muselo dojít mezi lety 1797 a 1808 k přečíslování domů.¹⁷³

Já jsem tedy přistoupil k tomu, že jsem si vytvořil skupinu osob, které měly „cosi za dočínění“ s nekatolíky a jsou tedy uváděny jak v matrice, tak i v Trnkově seznamu. Nechci se v současné chvíli pokoušet bez dostatku pramenů o to, abych jakýmkoli způsobem vymezoval nějakou přesně určenou skupinu. Z těchto mnou užitých rodin se pak chci zaměřit na ty

---

¹⁶⁹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

¹⁷⁰ Podobně například u Lešovských- nezmiňuje dvakrát Lešovský Václav, byť jeden byl na Nc. 146 (grunt Mastnýho), ale také Václav Lešovský označený jako mladší byl na Nc.31 (grunt Motlů, který prodal Zikmundu Dítěti).

¹⁷¹ Státní okresní archiv Pelhřimov, Děkaný úřad Humpolec, inv.č.166, karton č.5, Desátek- rozpis, odpor platit (1778 – 1857).

¹⁷² R. ZUBER, *Osudy*, s.194.

¹⁷³ SOA Třeboň, Premonstráti Želiv, inv. č. 279, karton č. 49, Soupis všech plátců desátku z roku 1797 a SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 29, kniha č. 29, Soupis duší – celá farnost.

rodiny (resp. jejich představitele), které někdy vystupovaly „jménem všech“ nebo přímo byli zvoleni jako zástupci humpoleckých nekatolíků.

Chování jedince ve společnosti vycházelo ze snahy o udržení si, případně o vybudování si sítě sociálních vztahů. Každé jednání totiž odráží určité zažitě vzorce chování, které byly pro danou společnost charakteristické.¹⁷⁴ V tomto se domnívám, že je důležité zjištění orientace sňatků nekatolíků. Mrázková rozlišuje ve své práci dvojí strategii při výběru partnera. První strategie vychází z jednání jednotlivce, který nebyl omezen rodinou při výběru, zatímco druhá strategie vychází z aktivity rodiny. Tento druhý aspekt převládá při sňatcích svobodných osob, kdy jejich rodiny sledují co nejvhodnější provdání. Docházelo tak k pečlivému výběru nastávajícího partnera, aby nedošlo k poškození vybudované sociální sítě, ale naopak, aby nastalo rozšíření a zpevnění sociálního statutu rodiny. Přitom příbuzenské vztahy mohly být velmi provázané. Rodina se totiž snažila zaopatřit pokud možno několik dětí najednou tak, aby hodně získala při vynaložení nízkých nákladů. Výběr partnera mohl být omezen profesními ohledy, případně i sociálními. Velmi populární byly dvojnásobné svatby, kdy si dvě hospodářovy děti braly sourozence z jiné usedlosti. Přitom nebylo nutné následně vyplácet tak vysoký podíl z věna ostatním sourozencům. Velmi podstatnou roli hrála výše věna. Ta byla určena na zaplacení otcovského dluhu a na sourozenecké podíly vázoucí na hospodářství. Při sňatku, případně při přebírání hospodářství novým hospodářem, docházelo k vybití ostatních sourozenců, kteří tu zůstali jako potomci po hospodáři, případně u dalších věřitelů majících u starého hospodáře dluh. To se dělo zaplacením dílů, které byly většinou stejné výše. Vypočítaly se rozdělením výše kupní hodnoty hospodářství mezi nevybité jedince. Nalezením vhodné partnerky s větším věnem si mohl nastávající ženich vylepšit svou finanční situaci.

Prvorozený jedinec byl předurčen k převzetí hospodářství. Často se ale stávalo, že se oženil s vdovou a přešel na její hospodářství, zatímco své nástupnictví přenechal svému mladšímu bratru. Často tímto sňatkem došlo k upevnění jeho postavení a rozšíření sociálních kontaktů žadaným směrem. Sourozenci dědice usedlosti však neměli tolik možností a nevhodným sňatkem jim hrozilo zhoršení ekonomického postavení. Sociální postavení sester dědiců záleželo na jejich věnu, které bylo určeno postavením otce, resp. hodnotou

---

¹⁷⁴ Jana MRÁZKOVÁ, „Přislibuji sobě věrnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.“ *Vliv rodiny a přátel na volbu životního partnera-panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století*, Historická demografie 29, 2005, s.53-107.

hospodářství. Myšlenkový svět prvorozených potomků se tak velmi často lišily názory sourozenců.¹⁷⁵

Již několikrát jsem v předchozím textu uvedl vazbu mezi sňatkem a majetkovým zázemím jednotlivých partnerů. Zápisy v gruntovních knihách nám tak to mohou udělat si představu o hodnotě hospodářství při nástupu nového hospodáře, resp. k porovnání majetnosti s ostatními nekatolíky. Ukáží nám přibližně sociální zařazení rodiny mezi ostatní nekatolíky. Toto zařazení nám může poskytnout také přehled majetku v polích, které zachycují fase josefského katastru. Díky nim si můžeme učinit představu o rozsahu polí, které vlastnili jednotliví hospodáři. V josefském katastru došlo k ocenění všech parcel plodných pozemků bez rozlišení na rustikál a dominikál. Fase dochovaná pro město Humpolec zachycuje majetkovou držbu k roku 1785.¹⁷⁶ Badatelé pracující s tímto pramenem již upozornili na nepřesné výsledky měření.¹⁷⁷ Na druhou stranu se domnívám, že lze těchto výsledků užít nikoli jako tedy přesného zachycení velikosti polí, nýbrž alespoň jako poměrné veličiny vůči ostatním hospodářům.

Díky josefskému katastru jsem byl také schopen určit lokaci jednotlivých domů. Jak již bylo řečeno, v Humpolci došlo k přečíslování domů na přelomu 18. a 19. století. Abychom mohli lokalizovat hospodářství jednotlivých hospodářů, bylo nutné užít několika pramenů. Poté, co jsem zjistil, kde tedy původně žili nekatolíci (dle evangelické matriky,¹⁷⁸ soupisu nekatolíků platících katolickému faráři desátek,¹⁷⁹) na domech číslovaných podle starého systému, porovnal jsem tyto údaje s josefským katastrem.¹⁸⁰ Ten nám ukazuje vzestupné seřazení domů. Abych rozlišil staré číslování od nového, uvádím staré číslování jako Nc. (numer conscriptionis) a nové jako čp. (číslo popisné). Dvě na sebe navazující řady gruntovních knih mi dovolily rekonstruovat vývoj držeb jednotlivých hospodářství až do roku

---

¹⁷⁵ TAMTÉŽ.

¹⁷⁶ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv. č. 30, kniha č.18, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785).

¹⁷⁷ Jaroslav KAŠPAR, *Čelákovice roku 1785. Historicko-topografický obraz města podaný na základě údajů josefského katastru*, Středočeský sborník historický 24,1998, s. 38 -73.

¹⁷⁸ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

¹⁷⁹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec., inv.č.166, karton č.5, Desátek- rozpis, odpor platit (1778 – 1857).

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, AM Humpolec, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785) inv. č. 30, kniha č. 18.

1811.¹⁸¹ Bohužel v zápisech v těchto knihách není možné zjistit nově přidělená popisná čísla. Abych byl schopen zakreslit lokaci domů nekatolíků do mapy Stablního katastru, musel jsem užít soupisu duší z roku 1808,¹⁸² v němž je užito nové číslování a jsou zde také uvedeni hospodáři s celými rodinami. Díky tomuto postupu vznikl možný převod starého číslování na nové a jasná lokace domů.

Abychom mohli plně sledovat výše uvedené jevy, které byly zjištěny při výzkumech jiných území a v jiných souvislostech, koncipoval jsem rozložení následujících kapitoly o jednotlivých rodinách podle následujícího pořadí. Nejprve jsem uvedl ty osoby, které jsou prokazatelně spojeny s nekatolictvím ve druhé polovině 18. století v Humpolci. Následuje část věnovaná jednotlivým rodinám, kde jsem zachytil, zda byli vyslýcháni před tolerančním patentem, případně jejich charakteristické jednání. Další část jsem koncipoval podle zápisů v gruntovních knihách, podle nichž jsem chtěl ukázat právě na roli přátel, rodiny a okolí na záležitosti, jako jsou místo bydlení, vybití sourozenců, půjčky a prodeje majetku, tedy na hospodářské záležitosti. Jako závěr této kapitoly jsem se pokusil shrnout výklad a vytvořit závěr ze zjištěných faktů.

4.2. Majetkové poměry

Rod Hrejsů

Rodina Hrejsů se připomíná v Humpolci na několika gruntech.¹⁸³ Ne všichni se však přihlásili jako nekatolíci. Mezi nekatolíky v soupise desátku z roku 1783 se setkáváme s Kašparem Hrejsou na Nc. 117 a s Matoušem Hrejsou na Nc. 118, který se zde uvádí spolu s Janem Trnkou „*na místě všech*“, z čehož lze usuzovat na jeho přednostní postavení mezi nekatolíky.¹⁸⁴ Takto byl titulován již předešlého roku 1782 spolu s Janem Skorkovským v souvislosti s ne-

---

¹⁸¹ TAMTÉŽ, inv.č. 30 - 34, kniha č.15 - 19, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I. – IV. čtvrt'. TAMTÉŽ, inv. č. 35, 36, Kniha č. 20, 21, Pozemková kniha (1796-1811).

¹⁸² TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 29, kniha č. 29, Soupis duší – celá farnost.

¹⁸³ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv. č. 30, kniha č. 18 Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785), Josefský katastr zachycuje muže jménem Hrejsa¹⁸³ celkem na pěti usedlostech. Jedná se o Nc. 75 ve vlastnictví Michala Hrejsy, Nc.114 ve vlastnictví Josefa Hrejsy, Nc.117 Kašpara Hrejsy, Nc. 118 Matouš Hrejsa a Nc. 129 František Hrejsa.

¹⁸⁴ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

placením desátku.¹⁸⁵ Evangelická matrika narozených zachycuje také Michala Hrejsu na Nc. 75, Vojtěcha Hrejsu na Nc. 45 a na Nc. 117 Josefa.¹⁸⁶

Z výše uvedených pěti osob je možné za prokazatelné nekatolíky i před tolerančním patentem označit nejprve Kašpara a Matouše z Nc. 117 a 118. Kašpar i Matouš byli z těch, od nichž přijal roku 1764 Ondřej de Gregorio vyznání víry, neboť byli předešlého roku usvědčeni, že koupili kacířskou knihu.¹⁸⁷ Kašpar Hrejsa byl pak roku 1777 opět vyslýchán a byl usvědčen, že měl rukopisnou knížku, v níž byly výroky z kacířské knihy a že ji při vizitaci utajil.¹⁸⁸ V roce 1751 byl odsouzen také František Hrejsa na jeden rok a Antonín Marek také z Humpolce „na půl roku k pracem v domě kázně v železech a poutech“.¹⁸⁹ Eva Melmuková uvádí, že Michal Hrejsa byl jedním z neordinovaných představitelů předtolerančního společenství pro oblast Humpolce.¹⁹⁰

Za Heritesova březnového působení v Humpolci roku 1782 došlo k přestupu v rodině Hrejsů. Bohužel Herites nezachycuje Hrejsovo křestní jméno, jen jej charakterizuje jako muže prostého a velmi skromného. Jistý Hrejsa třikrát až do noci s Heritesem rozmlouval. Poté jej znovu Václav Herites navštívil v jeho domě, kde spolu mluvili více než dvě hodiny o cestě spásy. Jak kanovník uvádí, obrácením tohoto muže by získal i další, neboť se Hrejsa těší jejich velké vážnosti. Nejprve Hrejsa souhlasil, že přestoupí druhý den ke katolictví, leč rozhodl se, že tak neučiní, ale nebude klást žádné překážky své manželce a dvěma dcerám v přestupu ke katolictví.¹⁹¹

Grunt Záměstského - Nc. 117 ve čtvrté městské čtvrti se dostal do držení rodu Hrejsů roku 1727 postoupením gruntu Matěji Hrejsovi za jeho grunt Šandů od Samoela Dubského. Roku 1750 došlo k majetkovému vyrovnání dědictví po zamřelém Matěji Hrejsovi mezi jeho manželkou Magdalenou a synem Matoušem a čtyřmi sirotky. Grunt byl rozdělen na dvě poloviny. Jednu polovinu v hodnotě 150 zl. převzal pod správu Matouš spolu se starostí opatrovat nezletilého bratra Františka a sestru Terezii s tím, že jim bude muset vyplatit každému po 50 zl. (Terezie navíc musela dostat peníze na šaty, vlnu širokou na dvě postavy, jeden kus hovězího a tři peřiny). Druhou polovinu (stejně ohodnocenou) převzala vdova Magdalena s opat-

---

¹⁸⁵ TAMTÉŽ.

¹⁸⁶ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

¹⁸⁷ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758 – 1782), f.1.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, f.6.

¹⁸⁹ F. HREJSA, *Čeští kacíři*, s.100.

¹⁹⁰ I. BURIAN – J. MELMUK – E. MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, *Evangelíci III*, s. 116.

¹⁹¹ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

rováním Kašpara a Michala, kterým musela poté vyplatit také po 50 zl., jednom kusu hovězího a vlnu na dvě postavy širokou. Magdaléna se následně provdala za Martina Maláta, kterému roku 1750 postoupila svou část hospodářství. Malát si roku 1756 vypůjčil od záduší svatého Mikuláše šest zlatých, které byly splaceny k roku 1760. Kašpar se poloviny gruntu ujal počátkem července 1761 se všemi závazky, zatímco jeho bratr Michal byl na vojně. Již na konci téhož měsíce odprodal pole pod dva strychy Františku Skočdopolovi za 62 zl. Roku 1766 učinili mezi sebou bratři Kašpar a Matouš tzv. „*přátelské domluvení ....pro tísnost*“, kdy Kašpar postoupil celé stavení Matouši za 40zl. a dolní starý chlív mu postoupil pro výstavbu *habitatí*. Pole a louky užívali jako dosud, jen stodola byla jim společná. „*Přátelské porovnání*“ mezi nimi bylo učiněno ještě následujícího roku o pole, louky a stavení. Kašpar si měl postavit novou stodolu, na níž mu Matouš daroval dříví. Hořejší sádka patřila Kašparovi a dolní Matoušovi. Neměl však právo majitel hořejších sádek měnit míru toku vody do dolních. Studna byla obou. Šest třešňových stromů na Vršku bylo Kašpara, ale kdyby je chtěl pokácet a užít k palivu, pak polovina měla připadnout Matoušovi. Ještě spolu prodali roku 1766 pole Janu a Václavovi Hruškum pod celkem šesti strychy polí. Roku 1768 však Matouš koupil louku od Jakuba Hrdličky za 70 zl. V získávání nemovitostí pokračoval i roku 1770, kdy zakoupil pole pod dva a půl strychy od Šimona a Martina Kryštůfkových za 50 zl.

K roku 1787 se vztahuje postoupení poloviny gruntu Záměstského od Kašpara Hrejsy na Bartoloměje za 100 zl., zatímco otec si vymínil byt v domě až do smrti a také plnomocnost k hospodářství. Pokud by se však Bartoloměj nezachoval k rodičům synovsky, musel vrátit 60 zl., které mu otec daroval a mohl by si postavit světnici a příbytek na vlastní náklad na zahradě.

Je otázkou, zda tato tzv. „*přátelská porovnání*“ byla učiněna proto, aby mezi bratry nevznikaly zbytečné hádky a jejich vztah byl mírumilovný, nebo proto, aby byly ukončeny možné vzájemné rozpory (o nichž se však v zápise nemluví) a sporné majetkové vazby¹⁹².

Michal Hrejsa koupil domek na gruntě Uhlířovým Nc. 75 od Tomáše Lešovského za 105 zl.¹⁹³ Pravděpodobně jeho manželka Mariana (všude však uváděna byla Magdalena) přestoupila za působení Heritese na katolickou víru i se svou dcerou.¹⁹⁴

---

¹⁹² SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 211-228.

¹⁹³ TAMTÉŽ, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796), -I. čtvrť, f. 203 - 205.

¹⁹⁴ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

V Trnkových pamětech je uveden také František Hrejsa. Nelze však přesně stanovit, který to byl. Do roku 1784 vlastnil dům Nc. 129 na gruntě Procházkovým (Nc. 124) František Hrejsa. Toho pravděpodobně Trnka nemyslel. Otázkou je, zda bratr Matouše a Kašpara, který se jmenoval František, byl ještě živ, čímž by se jejich přesné určení usnadnilo. Trnkovy paměti právě u Františka poznamenávají, že měl být vychován a následně se jako tovaryš učit u svého strýce v Berlíně a po svém návratu do Humpolce „obzvláště pronásledován byl“.¹⁹⁵

Josef Hrejsa, který byl uveden jako jeden z purkmistrů města ve druhé polovině 18. století, pocházel patrně z Procházkového gruntu Nc. 124 (kteří nepřínáleželi do nekatolické části).

Baštin Matouš Nc. 222.

Jméno Baštinů nikdy nebylo mezi těmi, kteří byli vyslýcháni pro zadržování nekatolických knih nebo při jiných výsleších ve druhé polovině 18. století. Za Heritesovy návštěvy je uveden Matouš Baštin spolu s manželkou Anežkou a synem Leopoldem, že přestoupili ke katolictví. Herites ve své správě uvádí Baština jako svůdce mnohých obyvatel města, muže obdivuhodné paměti, který přednášel důvody o přísluhování pod obojí, proti očištění, odpustkům, počtě svatých, počtě obrazů a o mešní oběti. Podle jeho svědectví dokázal citovat různá místa z Bible proti římské církvi a sarkasticky hovořil o papeži. Před konverzí ke katolické víře se prý nechtěl nejprve nechat přesvědčit. O tom, že měl jisté vůdčí postavení mezi nekatolickými obyvateli města svědčí Heritesovo zjištění, že po jeho přestupu následovala změna náboženství u několika osob.¹⁹⁶ Jeho přestup měl ovlivnit i přestup Bartoloměje Příborského, jehož matka údajně žádala Heritese, aby měl větší péči o jejího syna a ke katolictví jej přivedl.¹⁹⁷ Ve své zprávě hovoří Herites také o případu manželky Matouše Baština, která byla těhotná a přišla se svým čtyřletým synem za Heritesem a děkovala mu za jeho práci a s upřímností svého srdce jej oslovila: „Pane! Bůh buď vaším odplatitelem, že jste mi manžela a tomuto synovi otce jako katolíka vrátil, já a tento chlapec se budeme ustavičně za vás modlit. A jestli šťast-

---

¹⁹⁵ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

¹⁹⁶ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705. „...*primus Humpoletzii inter copiosas lacrymas resipuit, hac protestatione facta, velle egere in futurum, ut quos ille suis argutiis seduxisset, suis persuasionibus ad saniora redeant. Enim vero eventus docuit: ut alii eius adhortationes et exemplum secuti, iterato, qui pro priori declarationem augustanae confessionis iam subscripserunt, se commissioni praesentarent, et quidem in specie Simon Dítě...*“

¹⁹⁷ TAMTÉŽ.

něji, jak v Boha doufám, toto dítě, které v lůně nosím, vydám a vychovám, první modlitby, které bude mít, za Vás obětovat bude, aby Bůh byl vašim odplatitelem.“¹⁹⁸

Matouš Baštin se na grunt Komrsů Nc. 222 dostal koupí gruntu od svého nastávajícího tchána Františka Bečváře koncem roku 1776 za 200 zl. Z této sumy daroval otec František Bečvář své dceři Anežce 100 zl. jako věno a ostatní peníze zanechal u svého zetě, z nichž vyplatil 30 zl. na louku v zástavě Filipu Kryštůfkovi. Matouš Baštin se dokázal vyplatit k roku 1787. Převzal na sebe také dluh 20 zl. pod 4% úrokem k záduší ke kapli sv. Anny, který zaplatil k roku 1795.¹⁹⁹

Domnívám se, že je zde vidět katolický vliv manželky na obchodní vazby, neboť se tu neobjevují v takové míře nekatolíci jako u jiných. Jeho vůdčí pozice vycházela asi z jeho intelektuálních schopností, o nichž mluví i Herites.

Pokud se podíváme na rodinné vazby, zjistíme, že po tolerančním patentu se Matouši Baštinovi narodily čtyři děti, jimž šli za kmotry a svědky křtu jen manželé Tomáš a Kateřina Komrsovi. Baštinovi pak šli za kmotry dětem těchto Komrsů a také dětem Bartoloměje Příborského a Mariány rozené Malátové.

Rod Jozífků

Trnkův seznam uvádí jako nekatolíka Pavla Jozífka.²⁰⁰ Jeho život byl prostoupen výslechy, neboť byl podezřelým z hereze. Roku 1764 od něj přijal vyznání víry a revers Andreas de Gregorio za přítomnosti primátora Václava Trnky a humpoleckého syndika Jakuba Prokopa (stejně jako od několika dalších osob – srov. přílohu).²⁰¹ Roku 1777 byl podezřelý z uchování dvou knih. Jednalo se o *Žalmy hallské* a o jednu starou knihu obsahující chválu vytrvalosti Husa a Jeronýma Pražského ve víře. Také měl vychvalovat před lidmi kacířskou knihu Klimenta Bosáka.²⁰²

Díky výslechům Pavla Jozífka a Jana Kopřivy se můžeme pokusit o rekonstrukci šíření nekatolických knih roku 1780 a ukázat tak provázanost informačních vazeb mezi jednotlivci. Pavel Jozífek by měl podle Evy Melmukové patřit ke skupině oněch neordinovaných před-

---

¹⁹⁸ TAMTÉŽ.

¹⁹⁹ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 536 – 537.

²⁰⁰ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²⁰¹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 1

²⁰² TAMTÉŽ, f. 6.

stavitelů předtolerančního období. O tom svědčí, že k němu přišel prodávat knihy „hluchý“ Vojtěch Bíba. Na Pavla Jozífka se měl mimo jiné obrátit Martin Kysela s „žádostí“ o možnost koupě knih. Při výslechu se došlo k následující rekonstrukci případu prodeje knih. K Pavlu Jozífkovi přišel Zikmund Dítě a Jan Kopřiva a chtěli si koupit nekatolické knihy od přítomného Vojtěcha Bíby. A bylo to právě u Pavla Jozífka, kde přespal kolportér a kde zanechal některé knihy na prodej. Celkem mu měl dát na dvanáct či třináct knih, které měl Pavel Jozífek prodávat. Vojtěch Bíba tyto knihy s tzv. pelhřimovskou vazbou zde zanechal, aniž mu byly zaplaceny (kromě dvou). Pavel Jozífek je následně prodal. Z těchto knih si však neponechal žádnou. Při výslechu řekl, že měl jednu knihu po svém otci. Zde tedy lze vidět i vazbu na předky.²⁰³

Z majetkového hlediska se k Pavlu Jozífkovi vztahuje zápis o postoupení domku na Zichpili Nc. 237 roku 1780. Tehdy postoupil domek za 30 zl. svému zeti Vincenci Hrdličkovi, který se oženil s Jozífkovou dcerou Helenou. Ta obdržela 20 zl. na věno a 10 zl. bylo pro syna Josefa Jozífka. Pavel Jozífek si se svou manželkou vyměnili byt do své smrti v tomto domku.²⁰⁴ K tomu nedošlo, neboť Pavel Jozífek zemřel 1. května 1793 na Nc. 77, který patřil Františku Haramsovi.²⁰⁵ Dům Nc. 237 nebyl již roku 1785 v Hrdličkově držení, neboť ve fasi josefského katastru je jmenován jako majitel Kryštof Knechl.²⁰⁶

Rod Vondrejsů

Pokud se máme zabývat předtolerančním obdobím a projevy nekatolictví u rodiny Vondrejsů, musíme konstatovat, že ani v jednom z výslechů se o nich nehovoří přímo jako o vyslychaných, stejně jako nejsou uvedeni v seznamu neplatících desátek. Až evangelická matrika narozených zachycuje nekatolické Vondrejsy na Nc. 136 Františka a Kašpara na Nc. 195.²⁰⁷

Rodina Vondrejsů se připomíná na gruntě Jandovském v první městské čtvrti (později Nc. 194) již roku 1743. Tehdy grunt převzal po smrti svého otce Martina Václav Vondrejs a dům byl odhadnut na 152 zl. 56 kr. Z toho se však nacházelo celkem 112 zl. a 56 kr. dluhů. Po vyplacení sourozenců Tomáše a Magdalény se Václav roku 1757 ujal majetku bez závazků.

---

²⁰³ TAMTÉŽ, f. 6-16.

²⁰⁴ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrť, f. 489 – 490.

²⁰⁵ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²⁰⁶ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785).

²⁰⁷ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Konec šedesátých let 18. století nebyl pravděpodobně příznivý v hospodářství, neboť Václav prodal louku zvanou Pod Panskou loukou Janu Skorkovskému ke gruntu Komrsovýmu. Následně 7. března 1772 prodal dva strychy pole Martinu Kyselovi za 31 zl. Finanční těžkosti se táhly pravděpodobně až do počátku osmdesátých let, neboť roku 1784 předal grunt svému synu Kašparovi. Předtím však byl nucen v srpnu roku 1779 ustát při se svým bratrem Tomášem. Jejich ústní dohoda o prodeji kusu zahrady se nepodařila prokázat, neboť Tomáš neměl písemnou podobou jejich dohody a tak Václav vyplatil pouze pět zlatých svému bratru, čímž měly být vyrovnány veškeré pohledávky mezi nimi. Tento spor vyvolalo zřejmě jednání o prodeji kusu této zahrady hrnčíři Václavu Dvořákovi. Václav Vondrejs musel kus zahrady prodat zřejmě pro finanční nemožnost. K tomuto prodeji nakonec došlo a na zahradě následně vyrostl domek Václava Dvořáka pod Nc. 271.

Když Václav Vondrejs předával grunt 1. dubna 1784 a vymínil si pro sebe a svou manželku byt ve velké světnici až do smrti. Kašpar musel zaplatit dlužníkům po Václavu Vondrejsovi 140 zl. Na gruntu se nacházel dluh 30 zl. po Antonínu Příborském. Dále měl vyplatit Františku Vondrejsovi 7 zl. 30 kr., také svým třem sestrám po 30 kr. a následně splatit dluh Františku Valovi ve výši 9 zl. Dále se tu nacházely dluhy Františku Haramsovi 37 zl. 14 kr. a Šimonu Dítěti 41 zl.²⁰⁸

Jestliže shrneme osoby, s nimiž Václav Vondrejs a případně jeho syn Kašpar měli obchody či půjčky, kromě Františka Valy a Václava Dvořáka se jednalo pravděpodobně z velké části o příslušníky nekatolické části obce.

Rod Lešovských

Máme-li hovořit o nekatolících **Lešovských**, musíme si ze zpráv rozdělit jednotlivé příslušníky do dvou rodin, neboť jedna část pochází z gruntu Mastnýho Nc. 142 a druhá z gruntu Štěpánového a také Kolářového Nc. 185 a 187.

Rod Lešovských Nc. 142 – grunt Mastnýho

Roku 1780 byl vyslýchán Václav Lešovský, jako řada ostatních. Přiznal vlastnictví kacířské knihy – Nový Zákon se žalmy - hallského vydání a jinou kacířskou knihu měl zanést při inkvisičním šetření pryč z domu. Neméně zajímavý zápis se váže k jeho manželce Rozárii, která měla vlastnit kacířské vydání Nového Zákona, který údajně koupila od vojáka. Při prozrazení,

---

²⁰⁸ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrt', f. 255 - 270.

měla zabraňovat svému manželovi, aby tuto knihu vydal.²⁰⁹ Za Heritesova komisního jednání měl být jedním z těch, kteří přestoupili ke katolictví. A právě k němu se váže „proces“ o dva zlaté. Tyto dva zlaté měl na něm vymáhat humpolecký katolický farář jako pokutu poté, co byl tkadles Václav Lešovský usvědčen z přechovávání kacířských knih před vydáním tolerančního patentu. Tato pokuta měla být použita na obnovu oltáře. Za Heritesovy přítomnosti se Lešovský velmi bouřil proti katolickému kněžstvu, což Herites chtěl objasnit. Z jednání pak vyplynulo, že katolický duchovní nejednal správně při pokutování Lešovského 2 zl.. Herites následně nařídil, aby mu byly dva zlaté navraceny a farář měl za tkalce sloužit „hodinky“. Dále měl duchovní sloužit katechezi v neděli a svátek a s kaplanem na vesnici také vykonávat katechezi. Podobně mu bylo přikázáno vyvarovat se vyjmenovávání lidí vyznávajících jiné náboženství.²¹⁰

Tomáš Lešovský byl roku 1780 vyslýchán poprvé. Jeho případ je však jiného charakteru nežli vlastnictví kacířských knih. Výslech byl veden pro jeho pronesená pohrdavá slova proti škapulířům a vzývání Panny Marie, a svatých na základě stížnosti Karla Ambrože. Tomáš se vymlouval, že tato slova pronesl v opilství poté, co škapulíř viděl u Ambrožovy manželky.²¹¹

Rodina Lešovských hospodařila na gruntě Mastnýho již v několika generacích. Od Jiřího, který je znám jako nejstarší hospodář na tomto gruntě, převzal hospodářství jeho syn František, který jej postoupil svým synům. 18. srpna 1763 Václavu Lešovskému předal polovinu gruntu zdarma, jen s tou podmínkou, že se postará až do smrti o svého bratra Josefa. Následujícího roku přenechal druhou polovinu gruntu synu Tomášovi za 50 zl., jejíž splacení bylo potvrzeno v sedmdesátých letech. Otec si vymínil plnou moc zasahovat do hospodaření svého syna. K 28. prosinci 1771 prodal Tomáš svou polovinu gruntu Václavovi za 65 zl., čímž se jediným majitelem stal Václav s povinností vyživovat slepého bratra Josefa. Již v únoru následujícího roku odprodal Václav Lešovský pole a polovinu louky Františku Valovi za 172 zl.

5. prosince 1782 prodal Václav polovinu gruntu opět svému bratru Tomáši za 180 zl. Ve finančních těžkostech vypomohl roku 1787 Václavu Lešovskému Antonín Bečvář půjčkou

---

²⁰⁹ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 26-27.

²¹⁰ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

²¹¹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 32.

ve výši 100zl. na šest let, za což si Bečvář vyžádal do zástavy pole pod pěti strychy výměry souběžné s Bečvářovým. Toto pole měl užívat po dobu šesti let a po splátce jej měl vrátit zpět Václavu Lešovskému. Zda došlo k jakýmsi nám neznámým nesrovnalostem mezi oběma, již asi nezjistíme, ale vrácení peněz se uskutečnilo již k 1. září roku 1788. K témuž datu si ale Václav vypůjčil 130 zl. u Tomáše Komrse na tři roky. O klidných, přátelských a mírumilovných vztazích, které jsou často líčeny dřívější historiografií, je případ těchto Lešovských výjimkou. Roku 1795 musel soužití tří rodin na jednom gruntě rozsoudit magistrát, neboť „*na tom gruntu tři familie pozustávají a mezi sebou těžce se porovnatí mohou*“.²¹² Proto odprodal Bartoloměj (syn Václava) grunt za 420 zl. Františku Komínkovi výměnou za gruntovní domek Nc. 129 a 400 zl. hotových peněz, které si snáze mezi sebou rozdělí po 124 zl. po zaplacení dluhů - sirotčích peněz po Antonínu Skorkovském 100 zl. a jako odpis 100 zl. pro slepého Josefa. Slepý bratr Josef zůstane na gruntě do vyplacení 100 zl., které tu jsou jako jistina za jeho vypovězení. Za svědky byli vzati Jan a Vojtěch Skorkovský.²¹³ Jak žil slepý Josef s katolíkem Františkem Komínkem? Tuto otázku dnes již ztěžší zodpovíme.

Rod Lešovských na Nc. 185-Kolářů a 187 - Štěpánový

Antonín Lešovský byl vyslýchán na přelomu let 1763 a 1764.²¹⁴ On, stejně jako jeho syn Antonín Lešovský mladší jsou zahrnuti v soupise desátku z roku 1783.²¹⁵ Jejich postavení ve společnosti humpoleckých nekatolíků patřilo k těm, kteří požívali pravděpodobně jisté vážnosti. Ruttkayův *Protocol* o starším Antonínu Lešovským hovoří v souvislosti s hromadným přihlášením 44 rodin z února 1782.²¹⁶ V raně tolerančním období, kdy docházelo v Humpolci k protivenstvím proti pohřbívání nekatolíků, měla být sestra Antonína Lešovského (mladšího?) první nekatolickou osobou pohřbenou na katolickém hřbitově. Při jejím pohřbu mělo dojít ke shromáždění katolíků, kteří nechtěli dovolit její pohřeb na hřbitově. Katolíci se měli uklidnit až po zásahu katolického faráře Ernsta Tomáška, který měl vyhrozit povoláním vojska z Německého Brodu. Co se týká postavení Antonína Lešovského (staršího), pak je nutné upozornit na jeho účast v purkmistrovském úřadě. Zde je zvláštní, že již před rokem

---

²¹² TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrť, f. 309 – 322.

²¹³ TAMTÉŽ.

²¹⁴ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 1.

²¹⁵ TAMTÉŽ, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

²¹⁶ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, *Protocollum ecclesiae Evangelicae*.

1781 zasedal v této funkci, přičemž o jeho vztahu k jinému náboženství muselo být známo z jeho vyslychání, např. roku 1763. V roli purkmistra vystupoval nejméně od roku 1772.²¹⁷ Mezi nekatolíky bylo jeho postavení podobné. V *Prokopových pamětech* je charakterizován jako jeden z „*hlav nekatolíků*“.²¹⁸ Při stavbě modlitebny pak konal dozor na stavbě.²¹⁹ Antonín Lešovský (mladší či starší?) byl znám svému okolí z působení v literátském kůru a kladným vztahem k hudbě.²²⁰

Na gruntě Štěpánovém jsou Lešovští připomínáni k roku 1752, kdy Jiří Lešovský postoupil tento grunt za 58 zl. 20 kr. Antonínu Lešovskému. Antonín Lešovský roku 1768 koupil od Pavla Komrse obecní pole za 46 zl. Rok poté koupil od Jana Hrušky pole za 90 zl. Roku 1770 zakoupil Antonín Lešovský polovinu gruntu Kolářového pro svého syna Antonína za 210 zl. od Františka Hrdličky. Druhou polovinu přikoupil roku 1773 za 273 zl. od Václava Aubusty.

Roku 1787 odprodal grunt Štěpánový Antonín Lešovský svému synu Antonínu Lešovskému za 50 zl. Nový hospodář zakoupil roku 1794 pole od Jakuba Maláta za 280 zl. Téhož roku zakoupil pole za 21 zl. od gruntu Uhrového. Následujícího roku zakoupil louku od Kajetána Svobody za 24 zl. Koupí této louky se však zavázal platit k záduší farního kostela svatého Mikuláše ročně 10 krejcarů!

U této druhé rodiny si můžeme povšimnout zcela jiného finančního trendu, kterým je bohatnutí a získávání nemovitostí.²²¹

Rod Kříž- Nc. 57,58²²²

---

²¹⁷ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 15, kniha č.30 , Pozemková kniha (1744 – 1796) - I. čtvrt', f.230 –červenec 1772.

²¹⁸ SOA TŘEBONĚ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

²¹⁹ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

²²⁰ TAMTÉŽ, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²²¹ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrt', f.515 – 528.

²²² Tato část se bude dotýkat i rodiny Kopřivů.

Rodina Křížů se na gruntě Kořínků připomíná již roku 1722, kdy Pavel Kříž převedl grunt na svého syna Václava. Václavův stejnojmenný syn převzal polovinu gruntu roku 1750 za 100 zlatých.²²³ A byl to právě tento Václav Kříž, který byl vyslýchán roku 1763/1764.²²⁴ Uvedeného roku 1750 předala druhou polovinu gruntu Kořínků Václavova matka Magdaléna svému zeti Matouši Kopřivovi za 150 zl. Ten byl další osobou vyslýchanou v období, jako jeho zeť Václav. Onu polovinu gruntu Matouše Kopřivy odkoupil, podle Matoušovy poslední vůle, roku 1772 jeho zeť Václav pro svého syna Vojtěcha Kříže poté, co vyplatit Kopřivovy děti.

Vdova po Václavu Křížovi Magdalena pak roku 1784 postoupila grunt Nc. 58 svému synu Antonínovi za 140 zl. Antonín však z těchto peněz musel zaplatit dluhy a to Quirinu Dubskému (34 zl.), Filipu Kryštůfkovi (18 zl.), Františku Sychravovi (20 zl.), Martinu Kyseľovi (12 zl.), Jakubu Hruškovi (50 zl.), Pavlu Hruškovi (25 zl.) a židu Šťastnému (60 zl.).²²⁵

U Křížů je vidět již předtoleranční propojenost v majetkových záležitostech mezi nimi a rodinou Kopřivů. Pokud se podíváme na dluhy sepsané v raně tolerančním období, pak zjistíme že 40 % si půjčoval od příslušníků nekatolické skupiny.

Rod Kopřivů – Nc. 57

U Kopřivů máme možnost dobře rekonstruovat hospodářské vazby nekatolíků. Výslech Jana Kopřivy z roku 1780 dává možnost nahlédnout do výseku znalostí a myšlení jednoho z nekatolíků. Jan Kopřiva byl vyšetřován, že měl u sebe tyto knihy: *Boží zákon* (z Luterova překladu), *Rajskou zahrádku a tři modlitby Jádru víry*, *Kancionálek a Perličku*. Jan Kopřiva při výslechu popsal průběh návštěvy Vojtěcha Bíby, stejně jako místa, odkud získal kacířské knihy. *Boží zákon* a *Rajskou zahrádku* podle svých slov zakoupil v Poznani. *Kancionálek* a *Perličku* zakoupil od Pavla Jozířka. O jedné knize – *Jádru víry* však prohlásil, že ji měl po svém již zemřelém otci. Na otázku, zda jeho rodiče již byli vyslýcháni, odpověděl, že neví, ale ví, že otec byl jednou také vyšetřovaný.

---

²²³ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) - III.čtvrť, f. 245 – 256.

²²⁴ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 1.

²²⁵ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č. 17, Pozemková kniha (1744 – 1796) - III.čtvrť, f. 245 – 256.

S Janem Kopřivou byla vyslýchána také jeho manželka Alžběta, která přiznala, že věděla, že manžel vlastnil kacířské knihy a také je sama ukrývala.²²⁶

Matoušem Kopřivou začalo roku 1750 působení na gruntě Kořínků. Jím však i po roce 1772 také skončilo, neboť toho roku došlo k prodeji tohoto gruntu Václavu Křížovi. Kříž však musel vyplatit děti Matouše Kopřivy, kdy každý obdržel 26 zl. 40 kr. Mezi dětmi byli synové Jan, Jakub a Matěj, dcery Barbora s Evou. Matěj a Eva však byli ještě „u prsu“ a staral se o ně poručník Jan Frank. Krávu, kterou do roku 1772 drželi Kopřivovi, převzal Šimon Drbal. Jan a Jakub následně ještě od Vojtěcha Kříže obdrželi 8 zl. za postoupení gruntu.²²⁷ Bohužel následné cesty Jana a Jakuba jsou částečně zahaleny tajemstvím.

Osud Jana Kopřivy je nejasný. Roku 1773 se připomíná při sňatku s Alžbětou Komrsovou, dcerou zesnulého Tomáše Komrse na Nc. 56, odkud téhož roku přešel na Nc. 250. Zde však v pramenech není vůbec zachycen jako majitel. Pravděpodobně tu tedy žil jako podruh, nebo spíše se jedná o chybný zápis, jak vyplývá z následujícího. K předchozímu roku se však váže zápis, že Alžběta, vdova po Ondřeji Kratochvílovi postoupila Janu Kopřivovi domek na obecním místě Nc. 256. K tomuto převodu došlo před sňatkem Jana Kopřivy se stejnojmennou dcerou Alžbětou. V evangelických matrikách je zápis o Janu Kopřivovi a Alžbětě, rozené Komrsové, na Nc. 256. Vyplývá z toho, že snad původní majitelé domku Dusilového zemřeli při hladomoru v sedmdesátých letech 18. století a Jan Kopřiva zde zůstal až do své smrti roku 1793, kdy zemřel ve věku 52 let. Jeho manželka zemřela půlroku poté na témže Nc. 256.²²⁸

Jeho bratr Jakub je připomínán na Nc. 122, 127 a 173. K roku 1774 je připomenut jako vdovec při sňatku s Alžbětou, vdovou po Václavu Příborském na Nc. 162, kde jej potvrzuje také gruntovní zápis při převodu domku Václava Příborského Nc. 162. Tento dům však roku 1780 Jakub Kopřiva prodává Kašparu Kociánovi s výminkou, že zde setrvají, než se Kašpar Kocián zaopatří.²²⁹ V raně tolerančním období je zachycen ale s Annou Vondřejsovou na Nc. 173, kde je však zápis jako majitele nezachycuje.²³⁰ Pokud se jedná o téhož Jakuba Kopřivu, pak jeho další připomenutí se váže k roku 1786, kdy předává druhý díl gruntu Nc. 127 synu

---

²²⁶ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 17, 26.

²²⁷ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 245 - 256.

²²⁸ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²²⁹ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 594.

²³⁰ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Josefovi Kopřivovi za 79 zl. 27 kr. Bohužel prameny mlčí o způsobu, jakým se na tento grunt Jakub Kopřiva dostal.²³¹

Kysela Martin

Martin Kysela byl vyslýchán spolu se svou manželkou Ludmilou roku 1780. Dle záznamu z výslechu se dozvídáme, že tento výslech nebyl jeho první. Roku 1780 byl však vyslýchán pro koupi kacířské knihy s bludařským katechismem od prodejce kacířských knih Vojtěcha Bíby, kterého u sebe přijal. Vojtěcha Bíbu přivedl do Kyselova domu Jan Kopřiva na výzvu Pavla Jozífka. Nebylo to však jejich první setkání, neboť již předtím si Martin Kysela chtěl koupit knihy, jak o tom žádal Pavla Jozífka. Při této návštěvě zakoupil knihu označovanou jako „*Studnice*“.

Martinova manželka byla tohoto roku vyslýchána poprvé. O tom, že její manžel má kacířské knihy, podle svých slov věděla a jednu z nich sama četla. Sama také nesla prodejci kacířských knih peníze.²³² Před vyhlášením tolerančního patentu měl být odsouzen k pokutě 30 zlatých. Vzhledem k tomu, že ji nesplácel, měla mu být snížena na 15 zlatých, a k tomu byl uvězněn. Poté měl být jeho případ vyšetřován krajským komisařem, načež mu mělo být vráceno oněch 15 zlatých, které měl katolický duchovní použít předtím na výmalbu kostela.²³³

Po vyhlášení tolerančního patentu je Martin Kysela uveden jako jeden z nekatolíků platících katolickému faráři desátek.²³⁴ V raně tolerančním období byl jednou z vůdčích osob humpoleckých nekatolíků. I jeho Josef Prokop v Pamětech charakterizoval jako „*hlavu nekatolíků*“.²³⁵ Při povolání pastora z Uher byl zvolen a vyslán do Bratislavy k jednání s Michalem Instiorem Mošovským.²³⁶

---

²³¹ SOKA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 259 - 278.

²³² TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 26.

²³³ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²³⁴ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

²³⁵ SOA TŘEBONĚ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

²³⁶ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

Polovinu gruntu Sychravka zakoupil Martin Kysela od svého otce roku 1762 za 100 zl. Tyto peníze byly rozděleny dle soupisu z roku 1768 tak, že sestry Helena, Veronika, Ludmila a Terezie dostaly po 20 zl. a Martin obdržel také 20 zl. Již se zde neuvádí jejich bratr Josef, kterému měla případně připadnout druhá polovina gruntu. Tuto druhou polovinu koupil Martin Kysela od své matky Kateřiny roku 1774 za 50 zl.²³⁷

K 30. srpnu 1784 zakoupil Martin Kysela grunt Karmazínka Nc. 194 od Lukáše Maláta za 230 zl. Již 3. září ale postoupil tento grunt svému nastávajícímu zeti Lukáši Malátovi za 230 zl., z nichž své dceři věnoval za věno 80 zl. Martin Kysela si vymínil na tomto gruntě byt s manželkou do smrti. Roku 1772 zakoupil Martin Kysela od Václava Vondrejse kus pole pod dva strychy za 31 zl. a roku 1787 od švagra Karla Komrse zakoupil tři strychy obecního pole za 92 zl.²³⁸

Skočdopole Martin a jeho tchán Jan Hruška

Trnkův seznam uvádí z rodu Skočdopolů dva muže, kteří se přihlásili k evangelické církvi: Martin z Nc. 125 a František z Nc. 107.²³⁹ Oba dva jsou zahrnuti také v seznamu neplatících desátek z roku 1783.²⁴⁰ František Skočdopole a jeho manželka Helena byli vyslýcháni roku 1773. František Skočdopole pro držení kacířské knihy Pavla Jakobeia a jedné rukopisné knihy. Jeho manželka byla podezřelá, že četla a ukrývala také knihu Pavla Jakobei.²⁴¹

Martin Skočdopole se na grunt Pavlů dostal díky sňatku se svou první manželkou Alžbětou. Její otec Jan Hruška mu prodal svůj grunt za 300 zl., přičemž své dceři dal za věno 150 zl. a zbylé peníze ponechal u svého nastávajícího zetě. Jan Hruška si však učinil výminku, že po dobu jednoho roku budou společně užívat hospodářství a pokud by měli spolu nesrovnalosti, grunt si následně rozdělí. O dva roky později je však datován zápis, kde týž Jan Hruška prodal svému zeti tento grunt za 480zl. Pouze ze zahrady si vymínil část od haltýře pro vý-

---

²³⁷ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 269 – 280.

²³⁸ TAMTÉŽ, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 239 – 254.

²³⁹ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²⁴⁰ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

²⁴¹ TAMTÉŽ, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 5.

stavbu domku, který byl zapsán k 31. srpnu 1781 pod Nc. 265. Jan Hruška tento dům následně předal své nastávající manželce Eleonoře, vdově po Josefu Stejskalovi.

K roku 1784 mělo pravděpodobně dojít k výměně gruntu mezi Martinem Skočdopole a Filipem Valou, k čemuž nedošlo, neboť Martin Skočdopole se nadále uvádí na Nc. 125.²⁴²

Komrs Tomáš

Tomáš Komrs byl při výslechu roku 1780 charakterizován jako osoba „nabývající rozumu“ ve věcech víry a sám měl oznámit své spoluvíníky a před vyšetřováním prozradil, že vlastnil dvě kacířské knihy.²⁴³ Herites si ve své zprávě „pochvaloval“ jednání s Tomášem Komrsem slovy „*Felicior successus fuit cum Thoma Komrs.*“ (Šťastnější postup byl s Tomášem Komrsem.) Po Heritesově působení (končilo 13. března 1782) byl uveden Tomáš Komrs se svou manželkou a dítětem mezi konvertity ke katolictví.²⁴⁴ Již 17. března téhož roku učinil Komrs veřejně vyznání víry.²⁴⁵ V dalších jednáních nikde není zmiňován jako vůdce či představitel, stejně jako v předchozím předtolerančním období.

Kateřina, vdova po Václavu Hruškovi, postoupila dům na obecním místě Nc. 136 dne 15. ledna 1778 svému nastávajícímu zeti Tomáši Komrsovi za cenu 35 zl. V následujícím období se zázemí Tomáše Komrse poměrně zlepšilo, neboť v srpnu 1789 zažádal magistrát o prodej místa pro výstavbu chléva a aby magistrát, resp. obecní starší, převedli jeho domek na grunt, za což musel zaplatit 24 zl. Předchozího roku zapůjčil Václavu Lešovskému 130 zl. Roku 1789 mu Martin Skočdopole prodal dvě pole za 22 zl.²⁴⁶

V potolerančním období se může hovořit u Tomáše Komrse o silných vazbách na rodinu Matouše Baština a Martina Skočdopole.

Rod Kociánů

---

²⁴² TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrť, f. 249 – 258.

²⁴³ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 32,33.

²⁴⁴ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

²⁴⁵ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 33.

²⁴⁶ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrť, f.577-582.

Štěpán Kocián, humpolecký řezník, byl synem Mikuláše Kociána a Alžběty, potřetí provdané za Ondřeje Kratochvíla. Alžběta Kratochvílová byla vyslýchána roku 1773. Tohoto roku byla usvědčena, že šestnáct let vlastnila tři kacířské rukopisné knížky, které také půjčovala jiným. Její syn Štěpán Kocián byl vyslýchán při další vlně výslechů roku 1780, kdy byl usvědčen z držení dvou kacířských knih, které měl vlastnit přes několik let. Jednu knihu měl osm let.²⁴⁷

Roku 1748 prodali potomci Jakuba Kociána grunt Dusilů své tetě Alžbětě, vdově po Mikuláši Kociánovi grunt za 200 zlatých. Z této sumy padla část na dluhy a zbylé peníze ve výši 113 zl. 45 kr. 3 d byly rozděleny následovně: Alžběta, pozůstalá vdova po Jakobovi Kociánovi (provdaná za Jana Javůrka) získala 28 zl .26 kr. 1d., Martin, Václav a Jan Kocián si každý rozdělili po 28zl. 26 kr. 2d. Již v březnu následujícího roku převedla Alžběta Kociánová vlastnická práva ke gruntu Dusilovému na svého nastávajícího manžela Tomáše Komrse za 200 zl. Dva sirotky po Mikuláši Kociánovi, totiž syna Štěpána a dceru Annu, vzal Tomáš Komrs za vlastní a „... i také řemeslo jakékoliv sobě oblíbí, jemu udělit a cech i učení náležitě ze svého vlastního měšce vypravit a zaplatit...“.²⁴⁸ Dále každé z dětí dostalo jednu krávu a tři kusy ovčího dobytka. Roku 1759 byla Alžběta zmiňována v souvislosti s postoupením poloviny gruntu, když část gruntu postoupila svému třetímu nastávajícímu manželvi Andreasovi (Ondřeji) Kratochvílovi opět za 200 zlatých. Z této sumy zaplatil Alžbětě, dceři po Tomáši Komrsovi 50 zlatých, jednu krávu a tři kusy ovčího dobytka. Ondřej Kratochvíl měl také za povinnost vést k „*literárnímu*“ umění. Dále měl doplatit 30 zlatých Anně, dceři po Mikuláši Kociánovi.

Roku 1761 mělo dojít k následnému odkázání celého gruntu Štěpánu Kociánovi za 360 zlatých, z nichž 109 zlatých 10 krejcarů měl složit matce Alžbětě a Ondřeji Kratochvílovi. Dětem Tomáše Komrse – Tomáši a Alžbětě - měl zaplatit po 50 zlatých. Dále měl zaplatit k městskému špitálu 20 zlatých, Františku (synu po Jakobovi Kociánovi) 12 zlatých, Františku Kryštůfkovi 10 zlatých, Josefu Kratochvílovi 20 zlatých, Václavu Trnkovi 7 zlatých, Zatočilovi do Kejžlice 11 zlatých a kováři do Proseče 20 zlatých. K tomuto převodu nedošlo. Z obou manželství měla Alžběta po jednom synu. Nejprve s Mikulášem Kociánem měla Štěpána a s Tomášem Komrsem Tomáše. Oběma odkázala druhou polovinu gruntu spolu s jednou krávou a třemi ovci. Grunt upadal a pustnul, takže při právním řízení byla nařízena správa gruntu Ondřeji Kratochvílovi s tím, že co učiní k dobru, bude jeho a jeho dědiců. Opět i k

---

²⁴⁷ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 5.

²⁴⁸ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 31 – 44.

tomuto převodu nedošlo, a tak Alžběta Kratochvílová roku 1762 prodala polovinu gruntu Janu Bečváři za 215 zlatých. Ten 155 zlatých složil hotově a 60 zlatých určených určených pro děti po Tomáši Komrsovi zaplatil až při jejich dospění. Do té doby si měl peníze půjčit na 5 % úrok. Po Janu Bečvářovi převzal polovinu gruntu jeho syn Václav Bečvář, který jej roku 1785 prodal Tomáši Procházkovi za 310 zlatých. Druhou polovinu gruntu prodal Ondřej Kratochvíl roku 1762 svému nevlastnímu synu Štěpánu Kociánovi za 180 zlatých. Z nich 59 zlatých zaplatil matce, 20 zlatých dluh ke špitálu, 12 zlatých 50 krejcarů Františku Kociánovi a Janu Bečváři za 38 zlatých 10 krejcarů. Dluh 20 zlatých ke špitálu úrokovaný 4 % splatil Štěpán Kocián roku 1778.²⁴⁹

Druhým z Kociánů byl František Kocián na gruntě Petanovém Nc. 128. Roku 1775 postoupila domek na obecním místě Anna, vdova po Filipu Kociánovi svému synovi Františkovi za 10 zlatých. Matka mu při převodu nemovitosti darovala celkem 60 zlatých. Matka darovala tyto peníze synovi s výminkou, že musí spolu zpracovat zakoupenou vlnu, stejně jako si vymínila byt do smrti při svém synovi. Roku 1780 František Kocián zakoupil grunt Petanů Nc. 128 výměnou za jeho domek na obecním místě Nc. 161 s přídavkem 215 zlatých.²⁵⁰

Rod Dubských

Z rodiny Dubských jsme informováni z pramenů před vydáním tolerančního patentu, že roku 1763, resp. 1764 byl vyslýchán Tomáš Dubský.²⁵¹ Pozdější výslechy jej neuvádí. S Dubskými se setkáváme u Trnky, který zde uvádí Samuela Dubského s jeho syny Pavlem, Jakubem a Josefem.²⁵² Snad o nekatolických sklonech u rodičů Samuela Dubského lze usuzovat z výběru tohoto jména, neboť Samuel bylo jméno odkazující na staré evangelické tradice.²⁵³

Domek na obecním místě Nc. 160 se dostal do vlastnictví Jakuba Dubského roku 1775, kdy mu ho postoupila nastávající manželka Anežka. V gruntovní knize pak je učiněn

---

²⁴⁹ TAMTÉŽ.

²⁵⁰ TAMTÉŽ, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796) -IV.čtvrť, f.279 – 288.

²⁵¹ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 1.

²⁵² Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²⁵³ Marie MAJTÁNOVÁ, *Křestní jména krupinských měšťanů roku 1786*, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 5, 1964, 5, s. 308 – 310.

zápis bez data, že Jakub Dubský vyměnil tento dům s Martinem Bečvářem.²⁵⁴ Jakubův bratr Pavel Dubský je v osmdesátých. a devadesátých letech 18. století uveden na Nc. 70 (domek vdovy Bečvářové, který vlastnil František Kopřiva a později František Škrabo) a Nc. 72.²⁵⁵ Josefský katastr na těchto domech uvádí zcela jiné majitele, a ani gruntovní záznamy jej tu nepotvrzují.²⁵⁶ Pravděpodobně tu žil, ale nic nevlastnil. Přesně lokalizovat jejich bratra Josefa se mi nepodařilo. Jediná zmínka o něm je na Nc. 160.²⁵⁷

Rod Machotků

O Machotkových se dozvídáme z výslechů z roku 1780, kdy byl vyslýchán Jakub Machotka pro jeho řeči proti očištění, svatým poutím, panenství Panny Marie. Mimojiné přiznal, že *“žádná Panna Marie nic nemůže, leda na kremnickém dukátu – proti víře katolické se proto katolická jmenuje, že je od kata dobyta”*.²⁵⁸

Roku 1781 získal do vlastnictví Lukáš Machotka grund Černohorský Nc. 83 koupil od svého otce Jakuba Machotky za 223 zlatých. Z této sumy mu otec daroval 70 zlatých, ale zbytek mu musel syn splatit. Otec si učinil výminku bytu do své smrti. Jakub Machotka ještě následujícího roku 1782 postoupil kus zahrady s vůlí svého syna Lukáše svému dalšímu synu. Tím byl Šimon Machotka. Toto postoupení bylo učiněno bez jakékoliv poplatku a Šimon si tu mohl vystavět světnici a komoru. Tento majetek s Nc. 311 již na konci roku 1785 postoupil svému švagrovi Josefu Dítěti za 190 zlatých. Josef Dítě pak koupil k domu kus pole roku 1796 od Matěje Dubského za 84 zlatých.²⁵⁹

---

²⁵⁴ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 603.

²⁵⁵ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²⁵⁶ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785).

²⁵⁷ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²⁵⁸ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 31.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 501 – 512.

Haramza (Charamsa) František

František Haramsa byl rodákem z Lipnice nad Sázavou. V Humpolci se živil jako kloboučník. Trnka u něj uvádí, že před vydáním tolerančního patentu zastával ve městě funkci rychtáře.²⁶⁰ Při vydání tolerančního patentu měl být ale sesazen a následně opět do úřadu dosazen. V raně tolerančním období jej můžeme zachytit v souvislosti s pohřby nakatolíků. Na jeho zahradě u Nc. 77 byl pohřben jeho syn a dle Trnky jeden spoluvěřící.²⁶¹

Kde bydlel Františka Haramza je poněkud svízelné určit. Víme, že v červnu roku 1770 (26.června) koupil grunt Dítětů Nc. 9 od Josefa Smrčky (ten jej získal výměnou s Jakubem Kopřivou) za 98 zlatých. Od tohoto gruntu byl odprodáno židu Abrahámu Léblovi pole za zahradou s tím, že majitel gruntu musí platit dva zlaté kontribuci. Roku 1771 František Haramza koupil pozemek od poloviny gruntu Pelhřimovského od Konstancie, vdovy po nebožtíku Františku Procházkovi za 3 zlatý 30 krejcarů.²⁶² Ale při soupise nekatolíků platících desátek je uváděn na Nc. 77.²⁶³ František Haramza při prodeji literáckých polí zakoupil roku 1786 jeden strych za 28 zlatých 30 krejcarů.²⁶⁴

Plahovec (Blahovec) Jan

22. května 1765 prodal František Sychrava svůj grunt Šandů Janu Plahovcovi za 100 zlatých. Prodej se týkal také soukenického rámu, který byl postavený na zahradě. Prodán byl také kamnovec a velká truhla na obilí. Tento Jan Plahovec přesně za 20 let, totiž 3. března 1785 postoupil grunt Šandů Nc. 80 svému synovi Janu za 130 zlatých. Z nich 30 zlatých daroval otec na věno svému synovi. Výminkou však byl byt pro otce a matku do smrti. K 3. březnu 1785 se váže ještě zápis o koupi pole od Jana Pacovského za 90 zlatých.²⁶⁵

Rod Malátů

Opět i u rodiny Malátů musím upozornit na několik rodin – nekatolíků. O Malátových nás prameny informují značně. V některých případech je však problém určit, o kterého člena

---

²⁶⁰ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²⁶¹ TAMTÉŽ, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

²⁶² SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 31, kniha č.16, Pozemková kniha (1744 – 1796) - II.čtvrť, f. 148-149.

²⁶³ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

²⁶⁴ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 31, kniha č.16, Pozemková kniha (1744 – 1796) - II.čtvrť, f. 149.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 489 – 494.

rodiny se přesně jedná. Josef Prokop ve svých pamětech upozorňuje na dva příslušníky rodiny Malátů, opět jako na “*hlavy nekatolíků*”. Jedná se o Josefa z Nc. 196 a Lukáše z Nc. 194.²⁶⁶ Posledně jmenovaný Lukáš Malát byl vyslýchán roku 1763.²⁶⁷ Jeho syn František byl od roku 1787 učitelem v evangelické škole v Humpolci po předchozím učiteli Matěji Hinkerovi. Josef Malát z Nc. 196 je uváděn v souvislosti s požárem roku 1763. Tento požár, který zasáhl oblast od jeho domu počínaje, přes část Dolního náměstí až na dnešní Kuchařov, kde se tehdy nacházel grunt Františka Kryštůfka.²⁶⁸ Roku 1777 byl podezřelý z toho, že skrýval dvě kacířské knihy – *Postilu od Spannenberga* a *Postilu od Kašpara Motešického* ve zdi obklopující farní dům a zahradu. Roku 1780 byl podezřelý, že si kacířskou knihu vypůjčil od Jana Maláta.²⁶⁹ Za Heritesova působení měla jeho dcera Veronika konvertovat ke katolictví.²⁷⁰

Dalším Malátem byl Jan z Nc. 175, který při výslechu roku 1780 řiznal, že vlastnil kacířskou knihu. Také přiznal, že žádal od své sestry Anny Skorkovské zapůjčení knihy Pavla Jakobeia. Při výslechu byl také usvědčen, že požíval v době postu maso, když pobýval v Uhrách při obchodu.²⁷¹ Jiným nekatolickým Malátem byl Václav, který byl vyslýchán v roce 1763, stejně jako roku 1772.²⁷² Herites jej ve své zprávě charakterizoval jako osobu v Písmě velmi zběhlou.²⁷³

Nejprve budu hovořit o bratřích Lukáši, Josefovi a Jakubovi Malátových. Jisté je, že jejich otec Vojtěch Malát vlastnil grunt Karmazínka od roku 1721. Roku 1746 převzal grunt syn Lukáš Malát za 140 zlatých. Z této sumy byly zaplaceny dluhy ve výši 112 zlatých 40 krejcarů a zbytek byl rozdělen po 4 zlatých 36 krejcarech a 3 denárech mezi sebe a své sourozence, totiž Martina, Rozáru, Josefa, Václava a Annu. Tehdy byl Václav nezletilým a z dělení by vyšel ochuzen. K jeho definitivnímu vyplacení proto došlo roku 1753. Lukáš mu postoupil dva kusy pole celkem v hodnotě za 28 zl. 36 kr. a 3 d. K 30. srpnu 1784 Lukáš

---

²⁶⁶ SOA TŘEBONĚ, Premonstráti Želiv, inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4, Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec 1752 – 1782.

²⁶⁷ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 1.

²⁶⁸ TAMTÉŽ, inv.č. 4, kniha č. 4, Pamětní kniha IV.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 29.

²⁷⁰ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

²⁷¹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 28.

²⁷² TAMTÉŽ, f. 1.

²⁷³ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

Malát odprodal grunt Karmazínka Martinu Kyselovi za 230 zl. Ten jej 3. září téhož roku postoupil Lukáši Malátovi totiž svému nastávajícímu zeti. Z 230 zlatých daroval Martin Kyselo 80 zl. na věno a také si vymínil byt do smrti. K roku 1796 souhlasil Lukáš Malát s umožněním přejezdu přes jeho pronajatou panskou louku Josefu Daníčkoví, Tomáši a Hynku Ambrožovým a vdově Pavlovské.²⁷⁴

Josef Malát si zakoupil roku 1751 grunt Kryštůfkův Nc. 196 za 100 zlatých. Zde je uveden roku 1791 nekatolík – evangelík Josef Malát, když zde zemřel ve věku 69 let.²⁷⁵ Roku 1756 si Josef Malát vypůjčil neuvedenou sumu od záduší kaple svaté Anny. Roku 1794 byla od tohoto gruntu odprodána louka Antonínu Lešovskému s Nc. 187. Téhož roku postoupila tento grunt Mariána Malátová svému manželovi Jakubu Malátovi. Ten jej, ale o dva roky později, vyměnil s Tomášem Ambrožem za domek na obecním místě Nc. 304 s přídavkem 190 zlatých.²⁷⁶

Dále se mezi nekatolíky objevuje Jan Malát z Nc. 175, tedy z gruntu Kociánů. Tento grunt zakoupil až roku 1778 za 495 zlatých od Františka Kociána. Součástí koupě byla i pole, z něhož plynula pro Jana Maláta povinnost každoroční platby půl lotu „voskového světla“. Roku 1795 tento grunt byl prodán Václavu Vondráčkovi ze Svěpravic z Červenořečického panství za 2550 zlatých. Do jaké míry byl zpřízněn tento Jan Malát s Maláty z Humpolce se mi nepodařilo zjistit. Nenalezl jsem žádnou zmínku o jeho rodičích. Tím nemohu potvrdit ani vyvrátit jejich vzájemnou spřízněnost.²⁷⁷

S dalšími Maláty – nekatolíky se v pramenech setkáváme na domku na obecním místě Nc. 131. Zde se uvádí Václav Malát, který roku 1789 přenechal tento domek svému synu Janovi za 150 zlatých. Tato částka byla také sumou, kterou otec Václav dlužil Františku Smrčkoví. Jan Malát musel také zaplatit roku 1794 své sestře Ludmile 6 zlatých a bratru Václavovi 20 zlatých na věno.²⁷⁸

Dále se s rodinou Malátů s Antonínem Malátem setkáváme na Nc. 262 (jeho manželkou byla Rozárie rozená Kysela – dcera Martina Kyselo). Jedná se o polovinu gruntu Knotků Nc.34. Antonín Malát ji koupil roku 1777 za 150 zlatých. Protože se polovina

---

²⁷⁴ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 239 – 254.

²⁷⁵ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²⁷⁶ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 271 - 276.

²⁷⁷ TAMTÉŽ, f. 31-35.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796) -IV.čtvrť, f. 567 - 568.

původního zakoupeného gruntu nacházela ve špatném stavu a *“byla shnilá”*, vystavěl Antonín Malát celý nový grunt tzv. Druhý grunt Knotků. Toho se pak hodnota zvýšila na 200 zlatých. Jediným kdo měl na tomto gruntu pohledávku byl Jan Aubust, toho času na vojně. Jeho pohledávka činila 37 zlatých 30 krejcarů.²⁷⁹

Rod Hrušků

Mezi plátcí desátku z řad nekatolíků jsou uvedeni Pavel a Jakub Hruškové.²⁸⁰ Dle Trnkových *Pamětí* se váže k Pavlovu přihlášení k evangelictví následující souvislost. Když se Pavel Hruška měl přihlásit k evangelictví, *“hned na něj zlý paměti kaplan přišel a s hrůzou, že do horoucího pekla vstupuje, jemu hrozil a dal jemu jakési bludné knížky...”* Tyto knížky mu měl po třech měsících vrátit.²⁸¹

Pavel Hruška se na domek na gruntě Petanovém Nc. 130 dostal koupí domku od svého *“soukupa”* Jana Hrušky za 35 zlatých. Pavel Hruška následně vystavěl na zahradě téhož gruntu Nový domek Nc. 263 na vlastní náklad, takže jej k roku 1784 zažádal o uznání této stavby od magistrátu města. Tento dům roku 1796 postoupil svému synu Lukáši Hruškovi za 300 zlatých, z čehož 200 zlatých mu otec věnoval za věno. Ještě téhož roku koupil otec Pavel ke gruntu Petanovému jeden kus pole za 160 zlatých od Vojtěcha Drahozala.²⁸²

Roku 1773 Jakobovi Hruškovi postoupila jeho matka Rozárie ¼ gruntu a domu Nc. 61 za 50 zl. Místo 50 zlatých svolila Rozárie s tím, že bude mít do smrti zdarma bydlení a živení, stejně jako vystrojení pohřbu. Rozárie byla již v této době vdovou po Matěji Hruškovi. V době převodů měl Jakub čtyři sestry, které však byly již *„vybity“*. Pouze sestra Magdaléna, která byla svobodná, měla v budoucnu obdržet od matky 30 zlatých. Jakub Hruška vlastnil čtvrtinu gruntu. Další polovinu vlastnil Šimon a od roku 1789 Václav Dundych a zbývající čtvrtinu František a od roku 1788 Josef Drbal.²⁸³

---

²⁷⁹ TAMTÉŽ, inv.č. 31, kniha č.16, Pozemková kniha (1744 – 1796) - II.čtvrť, f. 459 - 461.

²⁸⁰ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek - rozpis, odpory platit (1778-1857).

²⁸¹ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847).

²⁸² SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 288.

²⁸³ TAMTÉŽ, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) - III.čtvrť, f. 280 - 291.

Rod Dítěů

Dítěů v Humpolci žilo několik rodin. Nekatolické z nich byly opět jen některé. Mahovského přepracovaný Trnkův seznam je u rodiny Dítěů značně nepřesný, snad až zmatený. Trnka uvádí, že mezi nekatolíky patřil Dítě Antonín, Šimon, František se dvěma syny (ty uvádí později jako Josefa a Martina). Mahovský tvrdí, že se přihlásil Josef Dítě z čísla 153 se svým synem Františkem a ženatým synem Martinem.²⁸⁴ Tento údaj jsem nemohl potvrdit žádným pramenem, proto se budeme držet Trnkou uvedených příbuzenských vztahů.

O jeho vazbách s rodinou Pavla Jozífka jsem se zmínil již výše. Na tomto místě se pouze zmíním, že za Heritesova působení se i jeho vztah k víře změnil, když konvertoval ke katolictví i se svou manželkou Magdalenou, ale následně se vrátili k nekatolictví, u něhož setrvali v následujících letech.

Antonín Dítě na Nc. 51 začal hospodařit od roku 1774. Tehdy vyměnil domek Nc.149 (ležící na obecním místě) za grunt, který do té doby vlastnil Šimon Drbal. Antonín přidal k domku ještě 142 zlatých. Jeho syn Josef je uváděn, že žil také na Nc. 60, tedy na gruntě, který patřil v té době Martinu Kyselovi. Pravděpodobně si jeho druhý syn František vzal roku 1787 za manželku Terezii, vdovu po Josefu Kryštůvkovi. Díky sňatku a splátce 300 zlatých se dostal na grunt Nc. 126 zvaný Tajovský. František Dítě musel vychovat sirotky po Janu Kryštůvkovi. František odprodal roku 1796 tento grunt Josefovi jednomu ze synů zemřelého Josefa Kryštůvka.²⁸⁵

Druhou nekatolickou rodinou byl František Dítě se syny Josefem a Martinem. František převzal grunt Hájků roku 1760 od svého otce Bartoloměje za 130 zlatých. Roku 1763 byla prodloužena platnost quitance na 54 zl. 48 kr. 3 d. u Vojtěcha Kříže. Roku 1772 prodal František Dítě pole Františku Valovi za 40 zlatých, ale roku 1778 jej odkoupil zpět. Kdy se Martin Dítě ujal gruntu nelze přesně zjistit. Roku 1796 Martin Dítě koupil kus pole zvané Tajovsko za 370 zlatých 30 krejcarů od Jana Bečváře. Bratr Martina Dítěte Josef zakoupil od svého švagra Šimona Machotky domek Nc. 317 na gruntu Černohorským za 190 zlatých.²⁸⁶

Dalším nekatolíkem byl Zikmund Dítě, který koupil druhý grunt Motlů Nc. 31 od Václava Lešovského za 180 zlatých. Zikmund také souhlasil s tím, že zde může Václav

---

²⁸⁴ M. R. MAHOVSKÝ, *K 150. výročí*, s. 34 – 62.

²⁸⁵ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) - IV.čtvrť, f. 259 - 279.

²⁸⁶ TAMTĚŽ, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 501 - 512.

Lešovský bydlet do doby, než si zaopatří vlastní bydlení. Roku 1797 koupil Zikmund Dítě pole od Filipa Augusta za 72 zlatých.²⁸⁷

Závodský Filip

Filip Závodský zakoupil grunt Pokornýho roku 1772 výměnou za svůj domek Nc. 153 s přidáním 60 zlatých. V hodnotě gruntu bylo 236 zlatých 37 kr. a 15 d, které Filip Závodský zaplatil za Josefa Štěpána, původního majitele gruntu. Po zaplacení těchto peněz se dostal celý grunt do držení Filipa Závodského. Roku 1790 Filip zemřel a magistrát města oceňoval jeho grunt. Nástupcem se stal Filipův syn Jakub. O jeho příslušnosti k nekatolictví nemáme zprávy a lze předpokládat, že Filipovou smrtí končí i nekatolictví v této rodině.²⁸⁸

Rod Příborských

Jestliže se nejprve máme zabývat nekatolickými projevy u rodu Příborských, musíme nejprve zmínit Jakuba Příborského. Jakub je připomínán v Trnkových *Pamětech* jako jeden z „*hlav nekatolíků*“. Seznam osob povinných odvodem desátku jej zachycuje také jako jednoho z plátců. Při stavbě nekatolické modlitebny spolu s Antonínem Lešovským a Prokopem Skorkovským dohlížel na její stavbu. Jejich první „modlitebna“ byla umístěna právě u Jakuba Příborského, kde se konala také první bohoslužba 12. října 1783 na počátku působení Samuela Ruttkaye.²⁸⁹ Z vyslychaných osob před vydáním tolerančního patentu je nutné upozornit na Josefa Příborského, který byl vyslychán roku 1764.²⁹⁰ Velmi zajímavý akt se stal za Heritesovy přítomnosti, kdy vdova po Tomáši Příborském vybízela Heritese, aby více působil na jejího syna Bartoloměje k přestupu ke katolictví.²⁹¹

Roku 1730 získal Josef Příborský grunt řečený Karpísek, s tou podmínkou, že jeho bratr František mohl žít ve světnici, kterou si u gruntu vystavěl. V roce 1758 postoupil svému synu Jakubovi polovinu gruntu za 130 zl., zatímco druhou polovinu si ponechal. Z uvedené sumy 130 zl. si Josef yžádal na svůj pohřeb 10 zl. Zbylé peníze si zatím ponechal u svého syna Jakuba s tím, že 50 zl. bude využito na vyplacení Josefových dcer Kateřiny a Anny,

---

²⁸⁷ TAMTĚŽ, f. 134 - 138.

²⁸⁸ TAMTĚŽ, , inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 389 - 400.

²⁸⁹ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

²⁹⁰ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 2.

²⁹¹ NA Praha, České gubernium-publicum, inv.č. 1335, sign. G1/1, karton č. 705.

kteřé v roce 1758 byly ještě nezletilé. Když Anna dospěla, měla obdržet 20 zl., zatímco Kateřině bylo odkázáno 30 zl. Další část gruntu Josef odprodal Jakobovi Příborskému v roce 1766 také za 130 zl. Na světnici u tohoto gruntu po Františkovi žila roku 1769 vdova Helena po jmenovaném hospodáři (uvedeného roku si brala Matěje Prokopa). Tuto svou část postoupila Helena roku 1769 Jakobu Příborskému za 239 zl. Z této sumy zanechal 100 zl. na 4 % úrok u Jakuba Příborského pro syna, sirotka Václava. Jakob mu tuto částku splatil koupí domu a přidáním 50 zl. roku 1774.

Roku 1779 odprodal Jakob Příborský polovinu gruntu svému synu Josefovi za 200 zl. se stavením Nc. 102 a s poloviční stodolou. Z 200 zl. daroval Jakob 100 zl. svému synovi na věno a zbylých 100 zl. své dceři také na věno. Druhou polovinu gruntu v hodnotě 200 zl. odkázal roku 1786 svému dalšímu synu Františkovi za 300 zl. Jemu postoupil přední světnici se stodolou a chlěvy. Ze sumy 300 zl. daroval otec svému synu 200 zl. na věno. Působení Příborských na druhé části gruntu Karpískového skončilo roku 1795, kdy jej Bartoloměj Příborský prodal Janu Kyselovi za 900 zl. Další ze synů Jakuba Příborského byl Bartoloměj, který získal polovinu gruntu Karpískového (totiž zadní světnici a stodolu) roku 1786 od svého otce za 300 zl., z nichž 200 zl. daroval otec synu na věno.

Ke změnám v pozemkových držbách došlo vnejprve roku 1760, kdy byl odprodán kus pole o 4 stryších Pavlu Komrsovi za 81 zl. Téhož roku došlo k postoupení místa pro výstavbu stodoly od gruntu Karpískového ke gruntu Chmelíčkovému za 13 zlatých 30 krejcarů. Roku 1763 postoupil František a Jakob Příborských pastviště Janu Bečváři za 16 zlatých. Toto pastviště bylo zpět ke gruntu prodáno roku 1781. Roku 1768 prodal Tomáš Kysela polovinu louky za 73 zlatých. Roku 1775 prodal Jakob Komrs louku za 16 zl. Roku 1776 postoupil Martin Kryštůfek od svého gruntu palouk Jakobovi Příborskému za jedno tele a vědro piva.²⁹²

Druhá rodina Příborských se uvádí na gruntě Uhrovém ve III. čtvrti (Nc. 23). Tento grunt koupil Tomáš Příborský roku 1758 od svého tchána Matouše Baština za 400 zl. Matouš Baštin si dříve vypůjčil od záduší svatého Mikuláše 200 zl. a od kaple svaté Anny 10 zl., které nový majitel splatil. Roku 1767 byli jak Matouš Baštin, tak i Tomáš Příborský dlužni humpoleckému koželuhovi 32 zl. K roku 1768 Tomáš Příborský složil Pavlu Trnkovi 80 zlatých. K roku 1772 se vykázal Tomáš Příborský, že zaplatil 120 zl. z dluhu činícího 160 zl. Kateřině Průchové. Následujícího roku si ale vypůjčil 40 zl. od Šimona Sládka. Polovinu tohoto gruntu následně Anna, vdova po Tomáši Příborském postoupila svému synu

---

²⁹² SOKA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), - IV.čtvrť, f. 143 – 164.

Bartoloměji za 280 zlatých roku 1787. Těchto 280 zl. zahrnovaly splátku 10 zlatých k záduší kaple svaté Anny, 46 zlatých Václavu Malátovi, 80 zlatých Antonínu Dítěti, 41 zl. židovi Šťastnému, 3 zlatých židovce Gabrielce a 50 zlatých Matouši Hrejsovi. Bartoloměj převzal při tomto odkazu zadní setnici, spolu se stodolou a zahradou, zatímco jeho matka si ponechala přední světnici.²⁹³

Rod Motlů

O nekatolických projevech této rodiny z období před vydáním tolerančního patentu nemám zpráv. Z rodiny Motlů byli nekatolíky bratři Antonín a František na Nc. 38 (39) a 49.²⁹⁴

Grunt Knotků Nc. 39 získal Antonín Motl koupí za 297 zlatých od Františka Průchy roku 1778. Jediná váznoucí suma u gruntu byla 100 zl. k otci Kašparu Motlovi. Pokud by je Kašpar během života nepotřeboval, odkázal je svému mladšímu synovi Václavovi.²⁹⁵

Na grunt Nc. 49 zvaný Císařový se dostal František Motl koupí celého hospodářství od Jana Kodýma za 129 zlatých. Jediná váznoucí suma byla 29 zl. také k otci Kašparu Motlovi. Roku 1795 koupil František Motl od Matěje Dubského dva kusy polí za 382 zl.²⁹⁶

Rod Skorkovských

U rodiny Skorkovských si dovoluji upozornit na jistou nesrovnalost. Vzhledem ke značné početnosti tohoto rodu, nebudu v souvislosti se Skorkovskými spojovat některá jména, u nichž si nejsem zcela nejist, byť mám jisté náznaky o návaznosti mezi jednotlivými členy rodu. S nekatolíky z rodu Skorkovských se setkáváme na Nc. 7, 120, 143, 155 a 186.²⁹⁷

Významné místo v této rodině zaujímal Jan Skorkovský z Nc. 186. U něj na zahradě bylo v raně tolerančním období pohřbeno několik dětí (dle Trnkových zpráv to byly dvě) při odporu katolíků pohřbívat nekatolíky na hřbitově. Při ustanovování sboru sehrál významnou roli jako pověřená osoba reprezentující humpolecké nekatolíky ve Vídni. Do Vídně byl vyslán s Františkem Hrejsou, kde měli navštívit advokáta Drozdíka, který zprostředkoval žádosti o

---

²⁹³ TAMTÉŽ, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 19 - 30.

²⁹⁴ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

²⁹⁵ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 31, kniha č.16, Pozemková kniha (1744 – 1796) - II.čtvrť, f. 370.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796) -III.čtvrť, f. 167 - 178.

²⁹⁷ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

sbory.²⁹⁸ Jako mnozí jiní, je i on na seznamu nekatolických osob platících katolickému faráři desátek. V souvislosti s desátkem je u něj nutné upozornit na dopis zaslaný humpoleckému faráři jménem všech humpoleckých evangelíků, kde se vyjádřil na žalobu katolického faráře zaslanou zemskému guberniu v záležitosti “neplacení” desátka. Zde je uveden Jan Skorkovský spolu s Matoušem Hrejsou jako osoby na místě všech. Po necelém třičtvrtě roce došlo k dalšímu jednání mezi katolickým farářem a Janem Skorkovským, tentokrát jako jedincem. Opět se jednalo o záležitost desátka, totiž o dva mandele obilí. Toto obilí nechal Jan Skorkovský odvést z pole, když se obával deště. Platbu desátka chtěl vyrovnat v nejbližší době. Při následném jednání mu farář “*důtklivě vytýkal, proč já proti němu resonuji a že jsem jemu ještě zelený, jakobych já snad od spravedlnosti odtržený byl*”.²⁹⁹ Neméně zajímavou osobou byl také Josef Skorkovský, “spojenec” Pavla Jozífka. Roku 1780 byl vyšetřován pro přechovávání a čtení kacířské knihy. S ním je spojen případ hanění sochy, resp. obrazu Panny Marie. Byl obviněn z toho, že “měl dělat “klimvarty” obrazu rodičky boží u nás v seknici, ale žádný mně to nemůže dokázat”.³⁰⁰ Případ dále pokračoval, ale jeho výsledek zatím neznám. Mezi vyslychanými osobami roku 1780 byla i Anna, manželka Vojtěcha Skorkovského, která byla usvědčena z vlastnictví kacířské knihy Pavla Jakobeia *Duchovní poklad modliteb křesťanských*.³⁰¹ Mezi významné osobnosti jistě náležel i Prokop Skorkovský, který byl jedním z dohlížitelů na stavbu modlitebny.

S největší pravděpodobností pochází velká část Skorkovských z Urbanového gruntu Nc. 120.³⁰² Zde je připomenut k roku 1749 Vojtěch a Matěj, kteří převzali grunt, každý za 50 zl. s povinností zaopatření svého otce Kristiána. Vojtěch pak měl syna Prokopa, jenž je uváděn jistý čas na Nc. 7 a následně od roku 1787 na Nc. 120.³⁰³ Tento Prokop následně postavil domek s Nc. 354 pro svého syna Josefa. Po Matěji Skorkovském převzal roku 1779 jeho polovinu gruntu syn Antonín Skorkovský za 170 zl. Antonín byl povinen vyplatit také svému bratru Jakubovi a sestře Anně po 60 zl. Po smrti Antonína žil jeho syn František, jehož poručníkem se stal již zmiňovaný Prokop Skorkovský, který roku 1787 zakoupil polovinu

---

²⁹⁸ Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci, sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae.

²⁹⁹ SOKA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁰⁰ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 288, kart. 1, Tajní nekatolíci 1782.

³⁰¹ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 28.

³⁰² TAMTÉŽ, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁰³ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Urbanového gruntu. Kdo přesně z tohoto gruntu kromě Prokopa Skorkovského náležel k nekatolíkům, nemohu s jistotou tvrdit.

Roku 1775 Jan Skorkovský koupil grunt Míkovský Nc. 186 od Martina Pánka. Poté přikoupil louku od Jandovského gruntu, který byl ve vlastnictví rodiny Vondrejsů. Roku 1785 přenechal polovinu gruntu svému synu Josefovi za jeho věno 25 zl. Protože roku 1795 nebyl Jan Skorkovský schopen věnovat se hospodářství ani obchodu, odevzdal své hospodářství svému vnukovi Josefu Lešovskému s podmínkou, že se bude náležitě chovat k prarodičům. Tento závazek však porušil, neboť roku 1797 pro různé “vejstupky” odstoupil Jan Skorkovský od smlouvy a Josef Lešovský se odstěhoval.³⁰⁴

Dalším Skorkovským byl Jan, zachycený na Nc. 143, který si po roce 1752 vzal za manželku Helenu, vdovu po Josefu Kociánovi. Díky tomuto sňatku byl Jan Skorkovský nucen vyplatit Kociánovi dědice, jejichž vyplacení dokázal k roku 1765. Roku 1768 přikoupil polnosti a louku od Václava Vondrejse od Jandovského gruntu za 52 zl. Roku 1770 od Josefa Marka přikoupil pole za 10 zlatých. Tento Jan Skorkovský přenechal grunt Komrsový Nc. 143 ve čtvrté městské čtvrti svému synu Antonínu Skorkovskému, který se uvádí mezi nakatolíky v seznamu desátku.³⁰⁵

Posledním jistým nekatolíkem byl Antonín Skorkovský z Nc. 155. Antonín směnil domek na Barvířovém gruntě od Antonína Trnky za svůj poloviční grunt Dítětů s přídavkem devíti zlatých. Následně měl Vojtěch povinnost platby kontribučních povinností ke gruntu Barvířovému. Roku 1786 zakoupil Vojtěch Skorkovský 2 strychy a 3 větele panského pole za sumu 37 zl. 15 kr.³⁰⁶

Trnka Jan

Paměti sepsané Trnkou v polovině 19. století uvádí, že jeho předek byl nekatolíkem a představeným města a soukenickým mistrem. O jeho “politické” činnosti jsem nikde nenašel zmínku. Je však teoreticky možné, že byl spojen s osobou Václava Trnky, který zastával do

---

³⁰⁴ SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796) - I.čtvrť, f. 82 - 85.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁰⁶ TAMTÉŽ, AM Humpolec, inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796), -III.čtvrť, f. 79 – 80.

roku 1764 funkci primátora města. Podobně visí i otazník nad příbuzenským vztahem Jana Trnky a Jakuba Trnky, který byl vyslýchán roku 1763, resp. 1764.³⁰⁷

Rod Trnků lze charakterizovat ve druhé polovině 18. století výměnami gruntů mezi sourozenci. “Zakladatel” majetkového zázemí Václav Trnka roku 1756 zakoupil pro svého syna Josefa grunt Soukeníků od Jana Kratochvíla výměnou za grunt Dvounedělků s přídavkem 100 zl. Pro syna Františka zakoupil grunt Tomků za 158 zl. od Františka Jozífka roku 1763. Tento František Trnka poté s bratrem Janem vyměnil grunt Tomků za Andreskovy. Tímto způsobem se dostal Jan Trnka na grunt Tomků, který následně směnil s Magdalenou vdovou po bratru Josefovi za její grunt Soukeníků.³⁰⁸ Více o majetkových změnách u Trnků jsem nezískal.

4.3. Závěr rodin nekatolíků

Základem studované skupiny osob byla část humpoleckých obyvatel, u nichž je pro osmdesátá léta 18. století charakteristické jejich nekatolické – augšpurské smýšlení. U této skupiny osob je v mnoha případech doložitelná kontinuita s vyslýchávanými jedinci z padesátých až osmdesátých let 18. století. Při sledování osudů jednotlivých rodin jsem chtěl ukázat na majetkové postavení jedinců, kteří se dostali do střetu s normou před rokem 1781, případně se přihlásili k tolerované skupině obyvatel po uvedeném roce. Na tomto místě musím upozornit, že jsem výzkumu podrobil jen ty nekatolické osoby, u nichž jsem měl doložené jejich „jiné náboženství“. Je tedy možné, že jedince, který se přihlásil a brzy konvertoval zpět ke katolictví, a chybí přímé doklady jeho konfesní změny, přímo nezahrnuji do této skupiny osob.

Jedním ze základních úkolů bylo zjistit, v které části města nekatolíci bydleli. Po zodpovězení této otázky, jsem chtěl určit, do jaké míry se tajní nekatolíci „projevili“ ke svému okolí před vydáním tolerančního patentu, především v jakých souvislostech se vyčlenili vůči okolí. Neméně mne zajímalo, jak se vyčleňovala skupina nekatolíků v majetkoprávních vztazích, tedy při prodejkách, koupích a zadlužení. S majetkoprávními vztahy a projevy nekatolictví jsem sledoval, do jaké míry se shodovalo postavení představitelů nekatolictví s jejich majetkem. Ke zodpovězení těchto otázek jsem využil především rozboru pozemkových knih jednotlivých čtvrtí města. Dále jsem k výzkumu použil soupisů osob platících desátek, stejně jako *Liber pravitatis hereticorum*.

---

³⁰⁷ TAMTĚŽ, DÚ Humpolec, inv. č. 85, kniha č.85, Kniha výslechů heretiků (1758-1782), f. 28.

³⁰⁸ TAMTĚŽ, AM Humpolec, inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrť, f. 225 - 238.

První vytýčený cíl umístit nekatolíky do prostoru města, ukazuje jejich osídlení ve městě. Jak již bylo řečeno, nekatolíci obývali kromě částí tzv. Českého města i oblast dnešního Dolního náměstí. Na Dolním náměstí vlastnil Antonín Lešovský dva grunty, totiž Kolářů na Nc. 185 a Štěpánový na Nc. 187. Mezi těmito dvěma grunty žil nekatolík Jan Skorkovský na gruntu Míků Nc. 186. Dalo by se říci, že se jednalo o jedno z „center“ raně tolerančního dění. U Antonína Lešovského na Nc. 187, působícího od roku 1772 ve funkci městského purkmistra, se sešli 15. února 1782 nekatolíci k hromadným přihláškám. Antonín Lešovský byl také pověřen dohledem na stavbu humpolecké modlitebny. Dcera, případně sestra Antonína Lešovského byla první osobou nekatolického vyznání, která byla pohřbena na humpoleckém hřbitově po vydání tolerančního patentu. Problém s pohřbíváním mrtvých měl také Jan Skorkovský, jehož grunt, jak již bylo zmíněno, stál mezi grunty Lešovského. Na zahradě jeho gruntu byly pohřbeny minimálně dvě osoby nekatolického vyznání. Jan Skorkovský mimo jiné „hájil“ nekatolíky na počátku toleranční doby při jejich sporu s katolickým duchovním. O jeho významném postavení mezi nekatolíky může vypovídat i titulace „na místě všech“. Na počátku vzniku sboru byl jedním z vyslaných k jednání o vzniku sboru do Vídně. O několik gruntů výše směrem k Hornímu náměstí byl grunt Malátů a Vondrejsů. Lukáš, Josef a Václav Malátové patřili také ke skupině předních nekatolíků. Na Malátův grunt přešel roku 1784 na „výminek“ Martin Kysel, který do uvedeného roku žil na České městě Nc. 60 (grunt Sychravka). Vedle původního Kyselova gruntu Nc. 60 (Sychravka) měla být podle záměru nekatolíků vystavena modlitebna. Martin Kysel sehrál v raně toleranční době důležitou roli při vyjednávání o vyslání pastora do Humpolce na Slovensku. V osmdesátých letech 18. století byli ve stavení na gruntě Martina Kysela vyučovány evangelické děti a místo tak plnilo funkci školy.

Tím jsme se dostali do oblasti tzv. Českého města. V severozápadní rohu této části vlastnil grunt Nc. 103 Jakub Příborský, jemuž patřilo značné movité zázemí v podobě polí a luk. Na tomto gruntě bydlel také po svém příchodu do Humpolce první evangelický pastor Samuel Ruttkai za nájemné ve výši 10 zlatých. Před jeho příchodem se ve stodole na tomto gruntě konaly bohoslužby poté, co se jejich konání přesunulo z blízkého gruntu patřícího Matouši Hrejsovi. Matouš a Kašpar Hrejsovi patřili k osobám, jejichž nekatolické jednání spadalo převážně do předtolerančního období. Nezanedbatelné bylo i Matoušovo majetkové zázemí, řadící ho k majetnější nekatolické skupině. Tím se pomalu uzavřela skupina vůdčích osob zajišťující organizační záležitosti při vzniku sboru. V sousedství Hrejsova gruntu se nacházel grunt Jana Trnky, opět značně zajištěného nemovitým majetkem. O jeden grunt dále od Jana

Trnky vlastnil Martin Skočdopole grunt Pavlů, k němuž náleželo největší nemovité zajištění ze všech nekatolíků. Tato část města by se dala řadit mezi další „jádro“ nekatolického dění.

Někteří z nekatolíků také během svého života zastávali funkci purkmistrů. V této souvislosti jsem již mluvil o Antonínu Lešovském, ale nelze opomenout ani Matouše Hrejsu, který zastával funkci purkmistra v letech 1772 a 1774 či Kašpara Motla, taktéž purkmistr roku 1770.

Na základě studovaných pramenů se mi podařilo doložit, že majetkové převody se ve velké míře uskutečňovaly mezi syny nebo mezi manželi dcer původního hospodáře, podobně jako u katolíků. Koupě a prodeje byly z velké části případů vedeny pravděpodobně především za účelem hospodářského zisku, i když v některých případech se dá uvažovat o upřednostnění nekatolických jedinců. V půjčkách je na mnohých případech možné doložit, že mnozí nekatolíci volili cestu půjček u „bohatších“ katolíků, ochotných půjčit peníze. V některých případech snad lze mluvit o jisté podpoře nekatolíka nekatolíkem. Na tuto úvahu nás může přivést případ zadluženého Václava Vondrejse z Nc. 194, jemuž půjčku poskytli někteří nekatolíci, byť jeho zázemí nebylo nejlepší.

Nezajímavé by bylo zjištění vztahů v rámci soužití mezi jednotlivými příslušníky rodů a i celých rodin. Bohužel, k řešení tohoto problému pro zvolené období nebude možné využít asi žádné prameny. Pokud bych je měl k dispozici, mohl bych získat pohled na soužití například Hrejsů, u nichž pozemkové knihy hovoří o „přátelském porovnání“. Bylo by zajímavé vysledovat také vztah Matouše Baština k ostatním nekatolíkům. V této souvislosti bych rád upozornil na jeho zvláštní strategii v záležitosti kmotrovství po roce 1781, kdy je u něj možné pozorovat příchýlnost jen k Tomáši Komrsovi. Na druhou stranu svou znalostí teologie velmi ovlivňoval mnohé ostatní, jak o tom svědčí Heritesův záznam, v němž kanovník přiznává, že kdyby se podařilo získat Baština ke konverzi, přešlo by i mnoho ostatních. Tomáš Komrs je další osobou, podobně jako Matouš Baštin, o jehož postoji bych rád našel více informací. V *Liber pravitatis hereticorum* se o něm mluví jako o osobě, která „udávala“ své společníky. Do jaké míry se toto jeho chování uvedené katolickým autorem promítlo do soužití s ostatními, bylo-li přesně takové (nešlo-li o záměrné svádění pozornosti katolického faráře jiným směrem, ale to je už otázka spekulací), nemohu nyní říct. Eva Melmuková ve svých pracech hovoří o tom, že se velká část „aktivních“ tajných nekatolíků po vydání tolerančního patentu stáhla do ústraní a byla v opozici vůči nově se vytvářející skupině osob. Tam by se snad dal zařadit i postoj Pavla Jozífka, o němž prameny přestávají hovořit po vydání tohoto patentu. K zodpovězení mnohých z těchto otázek by v budoucnu mohla napomoci korespondence uložená v Bratislavě. Pro Humpolec je zvláštní, do jaké míry je v této

korespondenci zastoupeno humpolecké měšťanstvo, spolu i s některými manželkami zdejších měšťanů, kteří korespondovali s Michalem Instiorem Mošovským a které by tak mohli poodhalit roušku tajemna zdejších vztahů a poměrů.

5. Závěr

Na počátku práce o humpoleckých nekatolících jsem si vytkl za jeden z cílů zjistit, jak žila tato společnost v Humpolci ve druhé polovině 18. století. Také jsem na stejném místě upozornil, že je nutné dívat se na skupinu v rámci vývoje města. Přiznávám, že při zadání jsem netušil, jaký kámen na sebe valím. Poznat Humpolec ve druhé polovině 18. století je značně nesnadné, tím spíše zjistit různé vztahy mezi rodinami, například kde žili nebo s kým obchodovali. Proto bych byl rád, kdyby byla tato práce chápána jako první možný krůček k poznání dějin města ve vymezeném období. Podobně lze mluvit v souvislosti s výzkumem nekatolíků na mikrohistorické úrovni. Byť by se mohlo zdát, že zpracování tohoto tématu bylo věnováno již dost místa, především v prvorepublikové historiografii, opak je dle mého názoru pravdou. Mohu-li říci svůj názor na literaturu, pak musím konstatovat jisté zklamání. Při výzkumu jsem poznal také i pravděpodobný důvod, proč se mnozí historikové nevydávají podobnou cestou, cestou zkoumání „maličkostí“, byť veřejně hovoří o mikrohistorii jako o nosné metodě výzkumu, zatímco jejich činy reprezentují spíše studium z pohledu „makrohistorie“. Zjistil jsem, že cesta, kterou jsem se pokusil vykročit, je schůdná velmi nelehce. Kromě nedostatku literatury je nutné vyrovnat se s poznáním regionálních dějin. Zde vidím stěžejní úskalí všech výzkumů, neboť rozpracování vztahů či situace v daném prostoru vyžaduje značné množství času, kterého se nikomu nedostává. Nepodstatný je i ten fakt, že práce na takovéto úrovni není příliš lukrativní.

Pokud se bude čtenáři zdát, že jsem pracoval s málo tituly literatury, pak má snaha směřovala do poznání vztahů v regionu. V prvních dvou kapitolách své práce jsem se pokusil porovnat výsledky výzkumů Evy Melmukové se situací v Humpolci. Její teorii o šíření tolerančního patentu nemohu zatím v Humpolci plně doložit. Mimo jiné jsem se musel vyrovnat s určením počtu nekatolíků v raně nekatolickém období. Do roku 1783 museli „úřední“ jednání zajišťovat sami nekatolíci. Vybírali si při tom osoby ze svých členů. Po tomto roce je zastupoval první humpolecký pastor Samuel Ruttkay.

Ve druhé části své práce jsem se pokusil o vlastní výzkum nekatolíků v Humpolci. Zjištěním, kde nekatolíci bydleli, bylo možné říci, že jejich větší skupina žila na tzv. Českém městě, nikoli však odděleně od katolíků a nikoli pouze zde. Představitelé této skupiny byli osobami, jejichž nemovitý majetek je řadil mezi nejbohatší nekatolíky ve městě. Této charakteristice se vymykali pouze dva jedinci. Raně toleranční období znamenalo pokles postavení vůdčí osoby tajného nekatolictví působící před rokem 1781. Na druhou stranu Antonín Lešov-

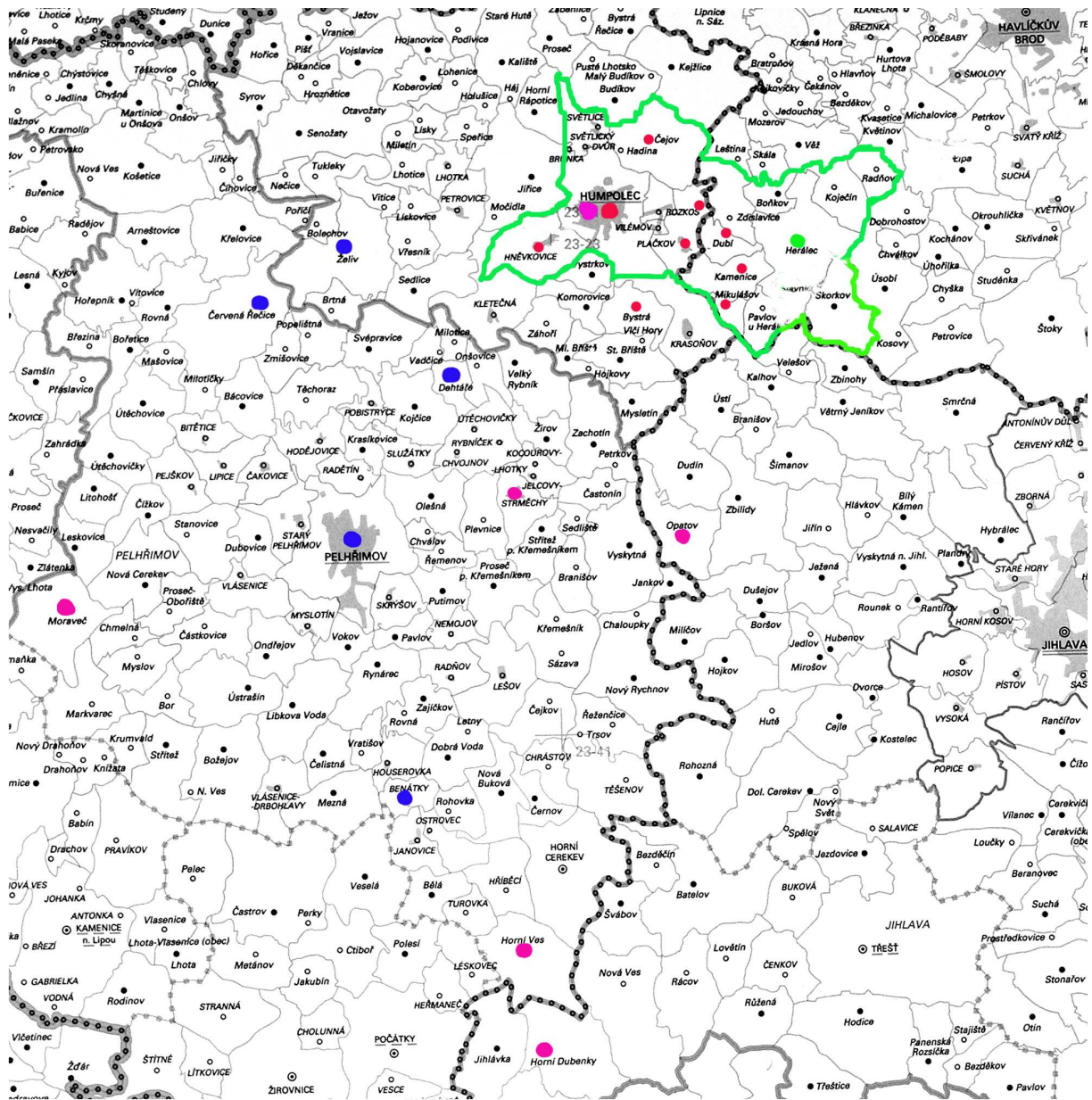
ský, nadále pokračoval v účasti v purkmistrovském úřadě. Funkci purkmistra zastával několikrát již od roku 1772.

Jak je tedy z uvedených rozborů a vztahů patrné, nekatolíci netvořili ve městě zcela uzavřenou komunitu. Jejich majetkové transakce se neorientovaly pouze do řad této skupiny obyvatel, ale byly s katolíky plně propojeny. Podobně nelze hovořit o úplném nekatolickém „ghettu“ v prostoru tzv. Českého města pro období druhé poloviny 18. století.

Jak jsem upozornil na počátku této stati, je tato práce pouze začátkem výzkumů. Následně by bylo dobré pokračovat v důsledném zpracování příbuzenských vztahů nejen mezi jednotlivými nekatolíky, ale i mezi nekatolíky a katolíky. Informace o životě nekatolíků by bylo v budoucnu vhodné rozšířit o výzkum ve fondech kriminálního soudu, stejně jako ve fondu Archivu pražského arcibiskupství. Pro důkladnější poznání raně tolerančního období v Humpolci by měl napomoci fond Krajského úřadu Čáslav. Neméně zajímavé informace může obsahovat několikrát zmiňovaná korespondence s Michalem Inštitorem Mošovským uložená v Bratislavě.

6. Příloha

Příloha č. 1: Mapa oblasti

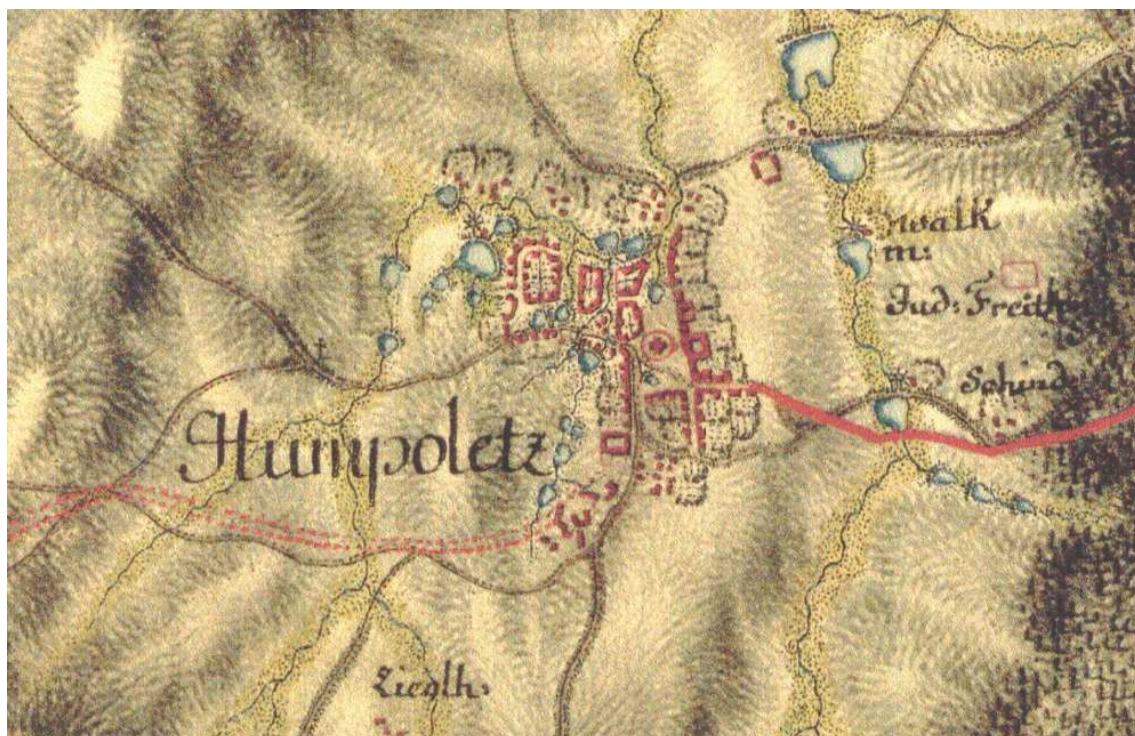

Legenda:

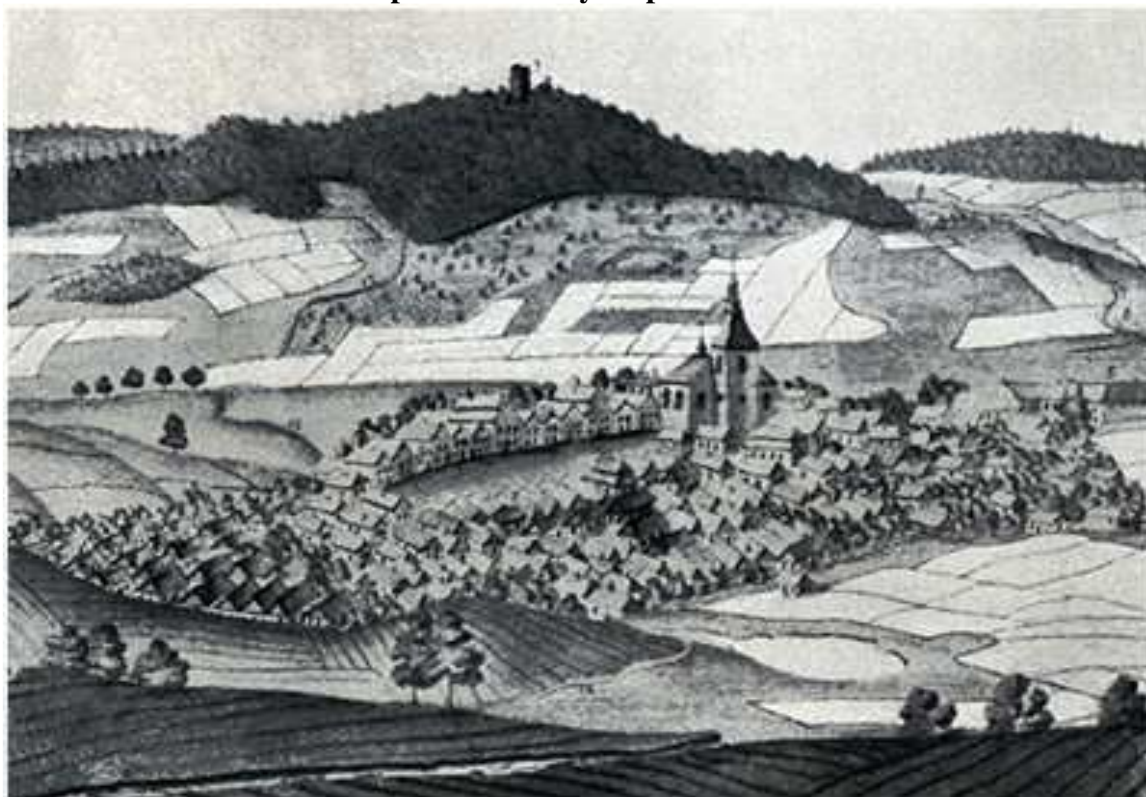
- Místa spadající do humpolecké farnosti
- Místa zmiňovaná v souvislosti s nekatolíky
- Místa vzniku i pozdějších sborů
- Přibližné hranice humpolecko-heráleckého panství

Příloha č. 2 Výřez z prvního vojenského mapování – druhá polovina 18. století³⁰⁹

Příloha č. 3: Pohled na Humpolec datovaný na přelom 18. a 19. století

³⁰⁹ <http://oldmaps.geolab.cz/> - Poslední aktualizace před čerpáním informací neuvedeno.

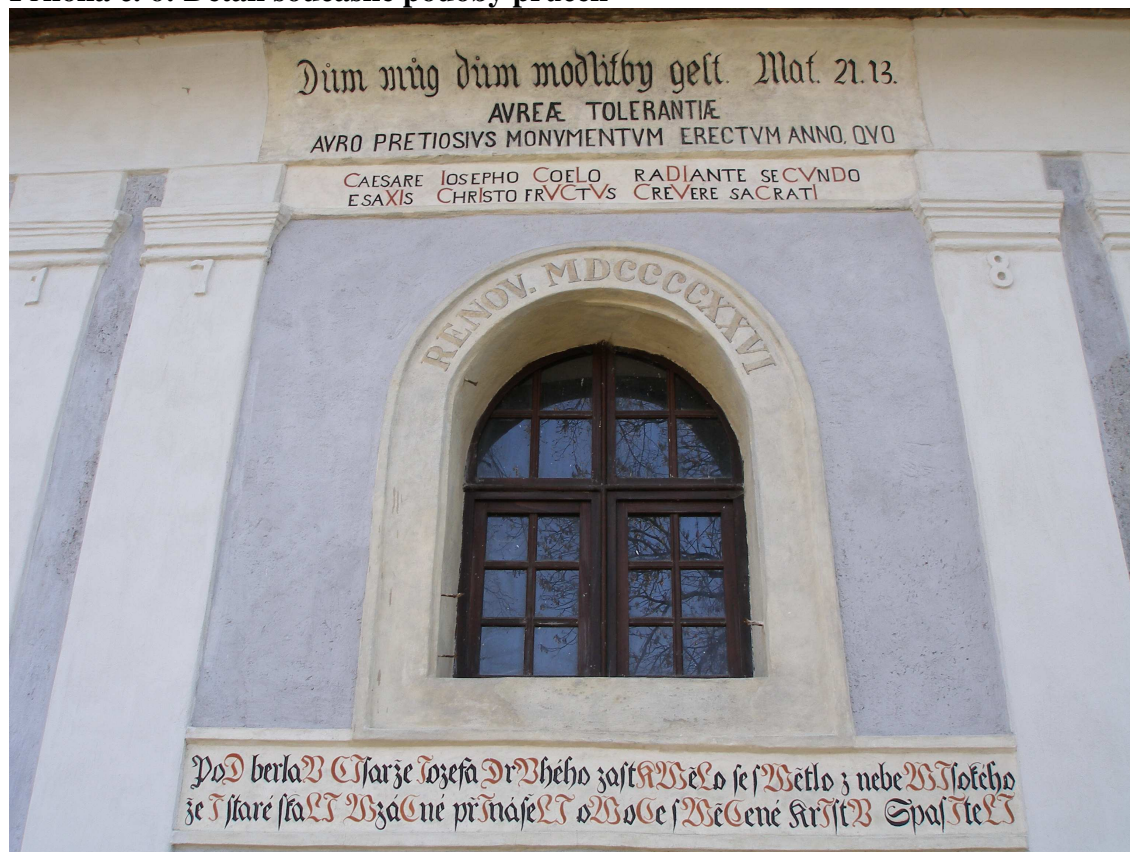
Příloha č. 4: Současný stav modlitebny z roku 1785

Příloha č. 5: Pohled na současnou podobu modlitebny, fary a školy

Příloha č. 6: Detail současné podoby průčelí

Příloha č. 7: Trnkův seznam doplněný o Nc. domů a první zmínku o nekatolictví³¹⁰

Jméno	Příjmení	Bydliště – Nc.	Převedené na čp. zobrazené na mapě	První nalezená zmínka o nekatolictví
Matouš	Baštin	222	N ³¹¹	1784 ³¹²
Jan	Blahovec	80	N	1785 ³¹³
František	Dítě	126	163?	1788 ³¹⁴
Josef	Dítě	60	75	1787 ³¹⁵
Martin	Dítě	62	78	1793 ³¹⁶
Antonín	Dítě	51	64	1783 ³¹⁷
Zikmund	Dítě	31	45	1784 ³¹⁸
Šimon	Dítě	?	? ³¹⁹	
Jakub	Dubský	160	N	1786 ³²⁰
Pavel	Dubský	70,72	N	1790 ³²¹
Josef	Dubský	?	?	
Samuel	Dubský	72	N	1789 ³²²
Kašpar	Hrejsa	117	152	1783 ³²³
Michal	Hrejsa	75	19?	1784 ³²⁴

³¹⁰ Tento seznam zachycuje všechna jména uvedená v Trnkově seznamu. Pokud bylo možné dohledat Nc. domu, kde žili nekatolíci, je uvedeno, stejně jako první dosud nalezená zmínka o nekatolictví jednotlivých osob. To chápeme jako první písemně podložené nekatolictví dle výzkumu. Je možné, že tato data se bude s dalším výzkumem posouvat. Zde je také vidět i většina hospodářů uvedená na soupise desátku. Chybí pouze Václav Lešovský na Nc. 31, Lukáš Machotka na Nc. 83.

³¹¹ Označené N-nejsou zachyceny na přiložené mapě.

³¹² SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³¹³ TAMTÉŽ.

³¹⁴ TAMTÉŽ.

³¹⁵ TAMTÉŽ.

³¹⁶ TAMTÉŽ.

³¹⁷ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³¹⁸ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³¹⁹ Otazník značí nejistotu či nenalezení daného místa.

³²⁰ TAMTÉŽ.

³²¹ TAMTÉŽ.

³²² TAMTÉŽ.

³²³ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³²⁴ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Matouš	Hrejsa	118	153	1783 ³²⁵
František	Hrejsa	?		
Jakub	Hruška	61	77	1783 ³²⁶
Pavel	Hruška	130	169	1783 ³²⁷
František	Charamsa	77	? ³²⁸	1783 ³²⁹
Pavel	Jozífek	77	?	1793 ³³⁰
František	Kocian	128	166	1783 ³³¹
Štěpán	Kocián	171	N	1783 ³³²
Tomáš	Komrs	136	N	1783 ³³³
Karel	Komrs	?	?	
Jakub	Kopřiva	173	N	1784 ³³⁴
Václav	Kříž	?	?	
Vojtěch	Kříž	57	70	1783 ³³⁵
Martin	Kysela	60	75	1783 ³³⁶
Antonín	Lešovský	185, 187	248, 250	1783 ³³⁷
Josef	Lešovský	142	187	1787 ³³⁸
Tomáš	Lešovský	142	187	1785 ³³⁹
Václav	Lešovský	142	187	1783 ³⁴⁰
Šimon	Machotka	83 (62)	99	1783 ³⁴¹

³²⁵ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³²⁶ TAMTÉŽ.

³²⁷ TAMTÉŽ.

³²⁸ Dle pořadí Nc. by odpovídal v okolí rybníka Jana Ambrože.

³²⁹ TAMTÉŽ.

³³⁰ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³³¹ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³³² TAMTÉŽ.

³³³ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³³⁴ TAMTÉŽ.

³³⁵ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³³⁶ TAMTÉŽ.

³³⁷ TAMTÉŽ.

³³⁸ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³³⁹ TAMTÉŽ.

³⁴⁰ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁴¹ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

Vojtěch	Machotka	?	?	
Jakub	Machotka	83	99	1791 ³⁴²
Jakub	Malát	?	?	
Josef	Malát	196		1791 ³⁴³
Václav	Malát	131	171	1790 ³⁴⁴
Jan	Malát	175	N	1783 ³⁴⁵
Lukáš	Malát	194	270	1792 ³⁴⁶
František	Motl	?	?	
František	Motl	49	62	1784 ³⁴⁷
Antonín	Motl	38	?	1784 ³⁴⁸
Josef	Příborský	?	?	
Bartoloměj	Příborský	102 (23)	491	1788 ³⁴⁹
Jakub	Příborský	103	490	1783 ³⁵⁰
František	Skočdopole	107	507	1783 ³⁵¹
Martin	Skočdopole	125	517	1783 ³⁵²
Vojtěch	Skorkovský	?	?	
Vojtěch	Skorkovský	155	N	1787 ³⁵³
Jan	Skorkovský	186	249	1783 ³⁵⁴
Jakub	Skorkovský	?	?	
Antonín	Skorkovský	143	189	1783 ³⁵⁵
Jan	Stejskal	?	?	
Jan	Strádal	?	?	

³⁴² TAMTÉŽ.

³⁴³ TAMTÉŽ.

³⁴⁴ TAMTÉŽ.

³⁴⁵ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁴⁶ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³⁴⁷ TAMTÉŽ.

³⁴⁸ TAMTÉŽ.

³⁴⁹ TAMTÉŽ.

³⁵⁰ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁵¹ TAMTÉŽ.

³⁵² TAMTÉŽ.

³⁵³ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³⁵⁴ SOkA Pelhřimov, DÚ Humpolec, inv.č. 166, karton č. 5, Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857).

³⁵⁵ TAMTÉŽ.

Jan	Trnka	123	160	1783 ³⁵⁶
Jan	Trnka	?	?	
František	Vondrejs	136	N	1792 ³⁵⁷
Kašpar	Vondrejs	195	271	1791 ³⁵⁸
Václav	Závodský	?	?	
Filip	Závodský	45	88	1784 ³⁵⁹

---

³⁵⁶ TAMTÉŽ.

³⁵⁷ SOA Třeboň, Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, kniha č.1.

³⁵⁸ TAMTÉŽ.

³⁵⁹ TAMTÉŽ.

Příloha č. 8: Tabulka 2
Přibližná rozloha nemovitostí³⁶⁰

Jméno hospodáře	Nc.	Jiter	Sáhů čtver.
Martin Skočdopole	125	20	890
Štěpán Kocián	171	13	817
Jakub Přířiborský	103	12	1373
Jan Trnka	123	11	455
Jan Malát	175	11	731
Matouš Hrejsa	118	8	1133
Filip Kryštůfek	2	7	641
Vojtěch Kříž	57	7	922
Karel Komrs	91	7	680
František Kocián	128	7	307
Antonín Lešovský - starší	185	7	771
Antonín Kříž	58	6	1097
Martin Kyselo	60	6	226
Vojtěch Skorkovský	119	6	254
Jan Skorkovský	186	6	1189
Antonín Skorkovský	120	5	1079
Václav Lešovský	142	5	1249
Antonín Skorkovský	143	5	512
Antonín Vondrejs	173	5	984
Lukáš Malát	194	5	1414
Václav Vondrejs	195	5	572
Prokop Skorkovský	7	4	482
Kašpar Vondrejs	9	4	1025
Antonín Motl	38	4	965
Jakub Hruška	61	4	1393
Jan Plahovec	80	4	172
Lukáš Machotka	83	4	305
Kašpar Hrejsa	117	4	306
Matouš Baštin	222	4	344
František Skočdopole	107	3	448
Tomáš Lešovský	142	3	627
Antonín Lešovský - mladší	187	3	561

³⁶⁰ Rekonstruováno dle SOkA Pelhřimov, AM Humpolec, inv. č. 19, kniha č.4, Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785).

Jan Stejskal	219	2	282
František Vondrejs	281	2	1599
Šimon Dítě	9	1	74
Bartoloměj Příborský	23	1	1141
Filip Závodský	45	1	1402
František Motl	49	1	909
Antonín Dítě	51	1	1215
Antonín Dítě - starší	51	1	403
Pavel Hruška	130	1	1549
Václav Malát	131	1	710
Antonín Malát	262	1	1558
František Dítě	62	0	1386
Šimon Machotka	83	0	1218
Josef Příborský	102	0	1100
František Hrejsa	129	0	298
Václav Lešovský	279	0	832
Celkem 243 Jiter	z nich připadlo na pole		193
	z toho na louky připadalo		42
	pastviště a jiné		4

Příloha č. 9: Seznam katolických duchovních

Období působení v Humpolci	Jméno duchovního
1746 - 1755	Aegidius
1755 – 1763	Andreas de Gregorio
1763 - 1777	Gilbertus Lompain
1777- 1784	Ernst Tomášek

Příloha č. 11: Mapa stabilního katastru.³⁶¹

---

³⁶¹ NA Praha, Stabilní katastr, Humpolec, č. 192 – Čáslavský kraj.

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Mapa oblasti

Příloha č. 2: Výřez z prvního vojenského mapování – druhá polovina 18. století

Příloha č. 3: Pohled na Humpolec datovaný na přelom 18. a 19. století

Příloha č. 4: Současný stav modlitebny z roku 1785

Příloha č. 5: Pohled na současnou podobu modlitebny a školy

Příloha č. 6: Detail současné podoby průčelí

Příloha č. 7: Trnkův seznam doplněný o Nc. domů a první zmínku o nekatolictví

Příloha č. 8: Tabulka 2 - Přibližná rozloha nemovitostí

Příloha č. 9: Tabulka 3 - Seznam katolických duchovních

Příloha č. 10: Mapa stabilního katastru

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Prameny

Prameny nevydané:

Státní okresní archiv Pelhřimov

Děkanský úřad Humpolec

inv. č. 4, kniha č. 4 - Pamětní kniha.

inv. č. 29, kniha č. 29 - Soupis duší – celá farnost

inv. č. 85, kniha č. 85 - Kniha výslechů heretiků (1758-1782)

inv.č. 146, kart. č. 2 - Povolení k sňatkům (1767 – 1869)

inv.č. 165, kart. č. 5 - Fundační věci (1722-1915), kaple svaté Anny

inv.č. 166, kart. č. 5 - Desátek-rozpis, odpory platit (1778-1857)

Archiv města Humpolec

inv. č.16, kniha č. 1 - Kniha pamětní (1784 – 1798)

inv. č. 19, kniha č. 4 -Přiznávací tabely výnosů z pozemkového majetku – josefský katastr (1785)

inv.č. 30, kniha č.15, Pozemková kniha (1744 – 1796), -I. čtvrt'

inv.č. 31, kniha č.16, Pozemková kniha (1744 – 1796) - II.čtvrt'

inv.č. 32, kniha č.17, Pozemková kniha (1744 – 1796), -III.čtvrt'

inv.č. 33, kniha č.18, Pozemková kniha (1744 – 1796), -IV.čtvrt'

inv. č. 288, kart. č. 1 - Záležitosti nekatolíků (1782)

Farní úřad Hořepník

inv. č. 10, kniha č. 10 – Abecedně řazená církevní nařízení (1699 – 1800)

Státní oblastní archiv Třeboň

Matriky:

Kniha č. 2- Farní úřad Humpolec – katolická církev, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1710 – 1777)

Kniha č. 1 -Farní úřad církve evangelické – augšpurského vyznání Humpolec, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1783 – 1794)

Premonstráti Želiv

inv.č. 250, karton č. 31, sign. IIID4 - Zvláštnosti a změny na panství Herálec a Humpolec
1752 – 1782

inv. č. 287, karton č. 54 - Přepis k opětovnému získání odpadlíků, schizmatiků a kacířů, pro
tokol o zjišťování pravosti víry. (s.d., 1762)

Národní archiv Praha

České gubernium – publicum:

inv. č.1335, kart. č. 700-714

Stabilní katastr

Humpolec – č. 192.

Archiv farního sboru českobratrské církve evangelické v Humpolci.

sign. L-III-B-11, Protocollum ecclesiae Evangelicae

sign. L-III-B-27, Pamětní kniha církve evangelické (1847)

sign. L-III-B-18, Kronika

Archiv Národního muzea Praha

sign. F50 - Humpolec

Muzeum dr. Aleše Hrdličky v Humpolci

inv.č. 8.915- Einige Merkwürdigkeiten und Vorfälle, dann Veränderungen auf der Herrschaft
Heraletz und Humpoletz

Prameny vydané:

ŠIMÁK, Josef Vítězslav (ed.), *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z roku 1671 – 1725*,
svazek 2, Praha 1918, s. 575 – 576.

Jan Leopold rytíř z Hájů, *Okružní list 1781*, Hradec Králové 2003.

Acta reformationem Bohemicam illustrantia IV, Praha 1985.

7.2. Literatura

- BINTEROVÁ, Zdena, *Chomutovští evangelíci v 19. století*, Památky-příroda-život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 26, 1994, 2, s. 48-50.
- BURIAN, Ilja– MELMUK, Jiří – MELMUKOVÁ – ŠAŠECÍ, Eva, *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě (1781-1789) I-VIII*, Praha 1995.
- DUCREUX, Marie – Elizabeth, *Čtení a vztah ke knihám u podezřelých z kacířství v Čechách v 18. století*, AUC-HUCP 32, 1992, 1-2, s. 51-79.
- DUCREUX, Marie – Elizabeth, *Knihy a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách v 18. století*, Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví 27, 1994, s. 61-87.
- FAWONIAK, Jiří, *Ohlas tolerančního patentu na Konopištsku*, Středočeský sborník historický 18, 1992, s. 51-71.
- FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří – VLNAS, Vít (edd.), *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620 – 1740*.
- GINZBURG, Carlo, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.
- HORSKÝ, Jan – NEŠPOR, Zdeněk R., *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, Český časopis historický 103, 2005, 1, s. 41-86.
- HREJSA, Ferdinand, *Čeští kacíři dvacet let před tolerancí*, *Reformační sborník*. Práce z dějin československého života náboženského I, Praha 1921.
- KAŠPAR, Jaroslav, *Čelákovice roku 1785. Historicko-topografický obraz města podaný na základě údajů josefského katastru*, Středočeský sborník historický 24, 1998 s. 38 -73.
- KOWALSKÁ, Eva, *Evanjelické a.v. společenstvo v 18. století*, Bratislava 2001.
- KULÍŘOVÁ, Květa - SANDER, Rudolf, *Patenty. Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*, Praha 1956.
- LIPA VSKÁ, Helena, *Toleranční patent Josefa II.*, Vlastivědný zpravodaj Polabí 31, 1991, 4-6, s. 64-67.
- LUKÁŠEK, Josef, *Dějiny hradu Orlíka*, Praha 1935.
- LUKÁŠEK, Josef, *O starých náboženských knihách*, Zálesí 18, 1936, s. 114-117, 137 – 139, 151 - 153.
- MAHOVSKÝ (ed.), M. Rudolf, *Toleranční dějiny sboru*, K 150. výročí tolerančního chrámu Páně v Humpolci, Praha 1935.
- MACHOVEC, Milan (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995.
- MAJTÁNOVÁ, Marie, *Křestní jména krupinských měšťanů roku 1786*, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 5, 1964, 5, s. 308 – 310.

- MARTÍNKOVÁ, Lenka – KRČILOVÁ, Irena, *Archiv města Humpolec. Inventář*, Pelhřimov 2005.
- MARTÍNKOVÁ, Lenka, *Dějiny pelhřimovského děkanství v letech 1620 až 1790*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska ,12, 2001, s. 3-46.
- MAŘÍK, Antonín, *Otázka náboženské snášlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské*, Historický obzor 8, 1997, 11-12, s. 261-274.
- MATĚJKA, Ondřej, *Recenze na knihu Zdeňka R. NEŠPORA-Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Dějiny a současnost 29, 2007, 1, s. 44.
- MELMUKOVÁ, Eva, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999.
- MELMUKOVÁ, Eva, *Toleranční patent Josefa II. z roku 1781 a jeho publikace v Čechách a na Moravě*, Studia comeniana et historica 35, 2005, s. 253-260.
- MIKULEC, Jiří, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992.
- NEŠPOR, Zdeněk R. , *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006.
- NEŠPOR, Zdeněk R., *Skryté semeno nevzklíčilo aneb s radikálními tezemi o kontinuitě české reformace*, Studia comeniana et historica 35, 2005,s. 293-252.
- NEŠPOR, Zdeněk R., *Víra bez církve. Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2004.
- PETRÁŇ, Josef, *Kalendář, aneb čtení o velkém plese korunovačním v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Fransouzské revoluce*, Praha 2004
- PLETZER, Kerel, *Evangelický kazatel Jan Szalatnay v Moravči*, Výběr 29, 1992, 1, s. 46-47.
- ROYT, Jan, *Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění*, Pražské arcibiskupství 1344 – 1394, s. 179-196.
- RYCHETSKÝ, Jiří, *Evangelický kostel na Českém městě*, Zálesí, 1995, 6, s. 15.
- RYCHETSKÝ, Jiří, *Evangelický kostel na Zichpili*, Zálesí, 1995, 5, s. 14.
- SANDER, Rudolf, *České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefínské*, Sborník archivních prací 45, 1995, 1, 73-130.
- SEDLÁKOVÁ, Marie, *Ohlas vydání Tolerančního patentu ve středním Pootaví*, Středočeský sborník historický 17, 1990, s. 81-96.
- SCHALLER, Jaroslav, *Topographie des Königreichs Böhmen. Theil: Czaslauer Kreis*, Prag 1787 .
- SLAVÍČKOVÁ, Lenka, *Děkanství úřad Humpolec. Inventář*, Pelhřimov 1993.
- ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1971.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita, *Stručně o pobělohorských exulantech*, Praha 2005.

ŠŮLA, Jaroslav, *Četba tajných nekatolíků třebechovické farnosti v 18 století*, Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 103-138.

TAJOVSKÝ, Vít Bohumil, *Siard Falko, první želivský opat po obnovení kláštera, zvolený z kruhu bratří*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 2000, 11, s.4-5.

TINKOVÁ, Daniela, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004

VELKOVÁ, Alice, *Skladba obyvatelstva podle náboženství na tzv. státních statcích roku 1802*, Historická demografie 29, 2006, s. 109 - 136.

VÍTKOVÁ, Martina, *Od ilegality k toleranci. Tajní nekatolíci v okolí Horních Dubenek*, České Budějovice 2006.

VOCELKA, Karl, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost*, Folia historica Bohemica 18, 1997, s. 225-240.

ZUBER, Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století*, Olomouc 2003.

Internetové stránky:

www.dejiny.nln.cz - Poslední aktualizace stránek před čerpáním informací byla 29. března 2007

<http://veritas.evangnet.cz/>. Poslední aktualizace stránek před čerpáním informací byla 8.4.2007.

<http://oldmaps.geolab.cz/> - Vytvořeno 2005, aktualizace neuvedena.